

SZEGED

A Város folyóirata

21. évfolyam 7. szám

2009. július

A TARTALOMBÓL:

ÁLLAMHÁZTARTÁSI DILEMMÁK
FÉNYÍRÓK ÉS FÉNYÍRDÁK SZEGEDEN
AMERIGO TOTRA EMLÉKEZVE
VAJDASÁGI ANZIX

Ára: 250,- Ft

SZEGED

Várostörténet, kulturális
és közéleti magazin
21. évfolyam, 7. szám
2009. július

Tartalom

JEGYZET	1	Az én szabadtérím - Bátyai Edina
TANULMÁNY	2	Az államháztartás meghatározottságáról (Töredékek 1989-2009) - Kovács Árpád
	9	“Szeretnék néha visszajönni még” (A búcsúzás szomorúsága) - Kovács Miklós
VÁROSUNK	14	Fényírók és fényírdák (Szegedi fényképtörténet 1859-1913) <i>- Fári Irén - T. Knotik Mária</i>
	22	Új csodákra várva (Jegyzetlapok a Hungáriából - 1) - Polner Zoltán
MŰVÉSZET	28	Egy szobrász a nagyvilágból (Harminceves szegedi emlékek) - Györfly Zsuzsa
	30	(Amerigo Tot rajzol) - Akác László
	32	Vajdasági anzix (Limográfák titkai, vendégszövegek a karikatúristáról) - Balázs Attila
	36	Tiszta forrás - éltető tűz (Népművészet - “magas művészet”) - Papp György
KÖNYVMUSTRA	40	Magyar szótár - lótuszülésben (Podmaniczky Szilárd új könyvéről) <i>- Pavlovits Miklós</i>
	42	Páros recenzió (Gondolatok a megjelent gion.monográfiákról) - Árpás Károly
	44	Jézus feléd is nyújtja kezét (Gyulay Endre lelkigyakorlatos könyve) - Miklós Péter
EMLÉKEZÉS	46	Ünnepi emlékezés (Húszéves a Szegedért Alapítvány) - Prohászka Ottó

A címlapon Amerigo Tot kerámiája látható. A hátsó borítón ifj. Novák Mihály szabadkai fotóművész lomográfija. A borító 3. oldalán Lapis András: Szeged műzsája című szobra.

SZEGED

A város folyóirata
Megjelenik havonta

Főszerkesztő: **TANDI LAJOS**

Szerkesztő bizottság: Árpás Károly, Blazovich László (elnök),
Gyémánt Iván, Horváth Ferenc, Nagy János, Nagy László, Nyilas Péter,
Szalay István, Turi Tímea, Veréb Simon (fotóriporter-főmunkatárs)

Kiadja a Somogyi Károly Könyvtár

6720 Szeged, Dóm tér 1-3.

Tel.: 62/425-525

Felelős kiadó: **PALÁNKAINÉ SEBŐK ZSUZSANNA**

Szerkesztőség: 6720 Szeged, Stefánia 2.

Telefon: 30/365-5176, e-mail: szegedszerk@freemail.hu

Készült a Bába és Társai Kft. nyomdájában

6724 Szeged, Cserzy Mihály u. 11. Tel.: 62/464-015

Felelős vezető: dr. Majzik István

ISSN 0239-1384

Az én szabadtérim

Sak az nem gyűttmönt, akinek a Körtöltésen belül kötötték mög a kődököt – tarja a régi szegedi mondás, amit Trogmayer Ottó bácsi idézett olykor. Igen, a szülőhely, a kora gyermekkor, és a szülői útravaló az egész életünket meghatározza. Ekkor alakul ki minden képességünk, hajlamunk, és mire három-négyéves korunkra kimondjuk először, hogy „én”. lelkünkben már minden készen áll. Számomra meghatározó a szegedi bölcső, a Nagykörút déli vidéke és Móraváros, ahol felnőttem, a Ságvári, és a Tömörkény Gimnázium, a Juhász Gyula Főiskola, a Múzeum és a Somogyi Könyvtár, meg a JATE Klub, amelyek tanulmányaim idején voltak életem legfontosabb helyszínei, aztán a színház és a szabadtéri: felnőtt életem teret.

Öt éve, a szabadtéri önállóvá válása óta vezetem az intézményt. A Játékokat 1931-ben rendezték meg először a Dóm téren. Mára a magyarországi nyári színházi piacnak egyértelműen a piacvezetője, egymaga több bevételt hoz, mint a többi nyári színház összesen. Gazdasági teljesítményében az országos átlagot mind a helyár, mind a jegybevételi arányt illetően háromszorosan meghaladja.

A nemzetközi összehasonlításban szeretném jellemezni a szegedi nyári színházat, talán az osztrák kulturális piachoz érdemes hasonlítanom. Az osztrák nyár egyértelmű piacvezetője a Salzburgi Nyári Fesztivál, amelyet jelentős állami, tartományi és helyi támogatás segít, így teheti, hogy a kompromisszum nélküli világszínvonalra törekszik. Büszkeségre az ad okot, hogy a jegybevételi arány Salzburgban és Szegeden közel azonos, ám nézőszámában kétszeres, államháztartási támogatásban 10-szeres a különbség-Salzburg javára! Nálunk a jegybevétel az elmúlt 5 évben folyamatosan növekedett – ma már a bázis-időszak több mint háromszorosa. Tehát Salzburgnál lényegesen nehezebb körülmények között teljesítünk.

A pozitív változások eléréséhez mindenekelőtt tisztázni kellett, mi a Szabadtéri Játékok? Először is szabadtéri színház, és mint ilyen, fontos kulturális missziót teljesít. Jellegéből – és fizikai adottságaiból, meg hagyományából – adódóan főként a zenés színházi műfajokat preferálja, ezen belül fontos célja az opera népszerűsítése és életben tartása.

A szabadtéri mai nézői egyértelműen a könnyű, zenés színházi műfajokat preferálja. Az opera népszerűsége világszerte, országosan és Szegeden is hanyatlóban van, régi vezető szerepét átvette a musical, amit az operett követ. Szükség van tehát az operajátzás megújítására. Hangsúlyozom, hogy az opera mindig is a Szabadtéri Játékok hagyományos húzó-műfaja volt, mert nemzetközi sztárok szinte csak operában hívhatók meg és mutatathatók be Szegeden, ez a múltban is így volt, ma is érvényes. A műfaj újrapozícionálása tehát nem pusztán értékmegőrzés kérdése (az is nagyon fontos!), hanem a Szegedi Szabadtéri Játékok számára a nemzetköziség egyik alapfeltétele.

A műfaj életben tartásáért, az értő operaközönség kineveléséért elsősorban – jellegéből, működési rendjéből természetesen következően – a teljes évadban működő, repertoárszerűen operát játszó kószínház tehet. Az idényszerű szabadtéri színháznak csekélyebb a lehetősége, annyi csak, hogy a kószínház által kivívott műfaji népszerűsége építsenek.

Másodszor a Szabadtéri Játékok Szeged városának legnagyobb idegenforgalmi attrakciója. Mint az utóbbi évek vizsgálatai mutatják, a nézők többsége idelátogató vendég, 2006-ban 61%, de 2008-ban már kétharmaduk, 66,3%! A vendégek száma már csaknem kétszerese a szegedi nézőknek, a jövőben külföldről új, jelentős számú nézői csoportok mozgósíthatóak. Tavaly arra a kérdésre, hogy a vendég kifejezetten az előadás miatt jött-e Szegedre, a döntő többség (88,9%) igennel felelt. Vendégeink a „honnan érkezett?” kérdésre 128 hazai várost és községet nevesítettek. Ezek közül toronymagasan Budapest vezet, majd az alföldi nagyvárosok következtek.

Nagyon fontosnak tartom, hogy az itt-tartózkodás ideje alatt vendégeink – amennyire ez lehetséges – megismerkedjenek a várossal is, a nevezetességekkel és a kulturális értékkel. Ezért vezettük be az előadások jegyeinek értékesítésekor az „árukapcsolást” a REÖK Palota kiállításaitval, és egyéb programjaival.

Harmadszor a Szabadtéri Játékok a szegedi városvezetés egyik leghatékonyabb – ha nem a leghatékonyabb – vállalkozásfejlesztési projektje. Az idelátogató vendégek ugyanis költenek, ezzel a helyi szolgáltatások árbevételét növelik. 2006-ban mértük először – országosan is elsőként – az úgynevezett addicionális kiadásokat, azaz hogy a vendégeink a szabadtéri előadásához kapcsolódóan mire és mennyit költenek. Kiderült, a Szabadtéri Játékok előadásai komoly helyi fogyasztást generálnak, 2006-ban 430,1 millió Ft-ot, 2008-ban pedig 6045,5 millió Ft-ot.

Úgy gondolom, ebben az irányban kell tovább haladnunk. A modern kulturális marketing egyik sajátossága, hogy nem csupán a szakszerűen felmért nézői igényt szolgálja ki – éppen ez különbözteti meg a kereskedelmi marketingtől –, hanem mindig kicsitvel az igények fölé céliz, ezzel emelve a kulturális minőséget, szinte észrevétlenül fejlesztve a nézői igényt is.

A Szabadtéri Játékok menedzsmentje, az előadások nívóját tekintve, hosszú ideje egyenletesen, igen magas színvonalon teljesít. Az előadások színvonalát 2008-ban a nézők 80,6%-a jelesre értékelte. A színvonalra adott átlag osztályzat 4,78 - ami kicsit felülmúlja a 2 évvel korábbi, szintén kiváló 4,71-es átlagot is.

Feladat tehát van bőven, remélem, hogy támogatás, együttműködés, részemről egészség és jókedv is lesz hozzá.

Boltyni Erika

Az államháztartás meghatározottságáról

TÖREDÉKEK 1989-2009

Ha csak töredékesen is, de megkíséreljük összerakni, hogy az 1989-90-es társadalmi-politikai fordulatot követő két évtizedben miként alakult át és működött a magyar államháztartás, és mi van ma, és mit várhatunk a jövőtől, akkor a politikai és a társadalomtudományi határterületek érintésének kockázatát vállalva előbb a „miértekről” a változások és a változatlanóságok tartalmáról, okairól is beszélnünk kell. Az államháztartás működtetésének feltételrendszerét az állam feladatvállalásának terjedelme és az erre elkölthető pénz – a gazdaság teljesítménye – határozta meg. Az azonban, hogy ez Magyarországra nézve a gyakorlatban végül milyen harmóniában, teljesítményekben öltött testet, annak 1989-től egyrészt olyan külső, társadalmi-, gazdasági-, politikai meghatározottságoknak tekinthető okai voltak, mint maga a rendszerváltozás, az áttérés a tervgazdálkodásról a piacgazdaságra, a tulajdonosi struktúraváltás, s a külföldi befektetők számottevő térnyerésével az általuk közvetített minták és értékrendek, reálgazdasági determinációk. Másrészt emellett az államháztartás működésének feltételrendszerét szignifikánsan befolyásolta az uniós csatlakozás alkalmazkodási folyamata, majd pedig maga az EU tagság, s végül, de nem utolsó sorban a globalizáció hatásmechanizmusa.

1989-től az alapvető külső meghatározottságot a magyar közpolitika vitathatatlan célrendszere, az Európai Unió csatlakozás, s társadalmi célként a fejlett nyugati országok jóléti rendszeréhez közelítés adta azzal, hogy önmagát szociális piacgazdasággként írta le. A magyar államháztartás jelentős szegmenseiben az európai uniós alkalmazkodás előrevívó kényszert jelentett. Ennek köszönhetően számos területen, így a fejlesztésekben, az ellenőrzési kultúra, a forráshoz jutás lehetőségeiben, és nem utolsó sorban a regionális gondolkodásban jelentős modernizációs változások következtek be. Az egyenleg még akkor is pozitív, ha a folyamat olyan területeken, mint a pályáztatás, a közbeszerzés, a fejlesztések allokálása és irányultsága nehézkes és esetenként kontraproduktív volt.

A kedvező hatások mellett azonban közismert, hogy a honi közpolitika új formálói számára már a rendszerváltozás előkészületeinek időszakában is mintaválasztási-orientációs kérdéseket vetett fel az új európai, illetve tengerentúli partnerek egymástól eltérő gondolkodása. Az állam szolgáltatási felelősségéről és gazdasági szerepéről alkotott kép, mintegy a rendszerváltozás befejezetlenségét jelezve, zavaros maradt, s ez az ezredfordulót követően nemhogy csökkent, hanem növekedett.

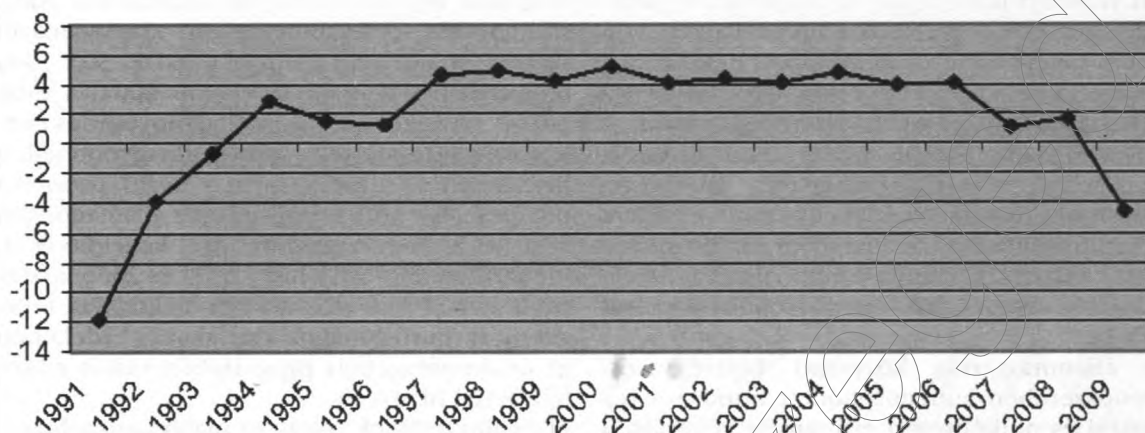
A rendszerváltó Magyarország politika-formálói, de a széles társadalmi rétegei számára is a közvetlen mintákat, az állam által vállalt és működtetett jóléti ellátások közelítésének igényét, s az általa táplált meghatározottságokat az európai integráció és az ezt képviselő „szociális piacgazdaság” gazdasági-társadalmi érték- és értékrendszere adta.

Következetes európai mintakövetésről azonban mégsem beszélhetünk. Sem a társadalmi szolgáltatásokra, sem pedig az állam társadalom- és gazdaságszervező tevékenységére nézve. Ugyanis a tengerentúlról közvetített ún. „mainstream” minták, amelyek az „éjjeliőr állam” hatékonyságát, a társadalmi szolgáltatások piacosításának előnyeit, az állampolgári öngondoskodást hirdették, a politikai-gazdasági elit egyik döntésformáló szegmense számára, mint a főáramlatba való becsatlakozás kulcsai fogalmazódtak meg, s közpolitikai dogmává váltak. Mindezek mellett az államháztartás működésére is erőteljes hatása volt annak, hogy a befektetők igényrendszere, vállalkozási kultúrája, növekvő gazdasági jelenléte, érdekkérszere egyre erőteljesebben hozta felszínre az államháztartási forrásokból finanszírozott intézményrendszer gyenge működését, lassú és bizonytalan alkalmazkodását, a gazdaságszervezés, a szabályozás, az akaratérvényesítés következetlenségeit.

Az importált alkalmazkodási minta kiválasztása, az európai, vagy az angolszász út követésében mutatkozó bizonytalankodás, a harmónia teremtés és a saját út meghatározásának – „mit”, „miért” vállalunk és „hogyan” teljesítjük – elmaradása a kormányzásban, a cselekvési forgatókönyv-választásban cikk-cakkokat okozott. És nemcsak a politikai váltógazdálkodásnak megfelelően, hanem a nyílt vagy rejtett kormányzati koalíciók súlypont-áthelyeződésének tulajdoníthatóan is. Azon túl, hogy mindez ellehetetlenítette a nagy ellátórendszerek reformjait, megnehezítette még az üzemgazdasági, technikai szintű ellátás-korszerűsítéseket is.

* Dr. Kovács Árpád, az Állami Számvevőszék elnöke június 18-án tartott előadást a SZAB Tudósklubjában

Magyarország GDP volumenindex változása (előző év=100%)

A változtatások átvitelének további korlátjává vált a mindinkább töredezzé váló társadalmi szerkezet, a növekvő politikai megosztottság. Ma ezen - például időbeli-megvalósítási, érdekütközésbeli, vagy akár társadalmi-fogadtatásbeli, sőt markáns csalódottságbeli, stb. - következményeknek növekvő szerep jut. Ezek az akár a tisztán emocionális alapú, vagy akár a rossz tapasztalatok, tévedések terhei alapján természetesen kialakult, ma ható, sokszor egymást kioltó, bénító, racionalitást felülíró előítéletek, szemléleti mixek a társadalmi valóságot jelentik. Jelentős mértékben korlátoznak minden változtatásra irányuló cselekvést. Ugyancsak az államháztartási modernizáció korlátját jelentette a liberális-konzervatív és a szociális értékek engesztelhetetlen, dogmákká merevedett szembeállítás. Rontotta, szolgáltatás-szervezési cikk-cakkokká silányította még a más körülmények között viszonylag könnyen harmonizálható lépések megvalósíthatósági esélyeit is.

A belső meghatározottságok bár részben a külső, mintakövetési zavarok visszatükröződéseinek is tekinthetők, a magyar államháztartás ellentmondásos belső viszonyai, jövőkép nélkülsége alapvetően mégsem ennek, hanem a rendszerváltozás kiegyezéses jellegének tulajdoníthatók. Az 1989-ben bekövetkezett, a piacgazdaság irányába tett fordulat alapvető jellemzője, hogy az akkor elfogadott, a gazdasági-politikai változások alapját jelentő törvények a reálgazdaságban biztosították az átmenetet. Az 1989-ben kezdődött, több szakaszra tagoló folyamat visszafordíthatatlannak, de korántsem befejezettnek bizonyult.

Abban, hogy a piacgazdaság jogi és intézményi keretfeltételei egyedülálló gyorsasággal épültek ki, meghatározó szerepe volt az alapvető politikai erők közötti együttműködésnek, a ma már vitathatónak tartott politikai konszenzuskész-

ségnek. Mindez az átmenetnek közjogi keretet és a gazdaság átalakulásának - talán túlzottan is - szabad pályát nyitott.

Ugyanakkor a rendszerváltozás sajátos kompromisszumaként a nagy közösségi jóléti ellátó rendszerek modernizációja - a mintakövetési bizonytalanságok miatt is - elmaradt. Változtatlanul hagyták az állam ellátási felelősségére épülő társadalmi szolgáltatásokat. Ugyanakkor a technikai haladással, előregedő társadalommal, a gyógyítás-technológia fejlődésével új igényeknek alárendelt, növekvő finanszírozási kötelezettség alakult ki. A túlterhelt rendszert a választási ciklusokhoz köthető - a potenciális támogató csoportoknak, rétegeknek, korcsoportoknak kedvezni igyekvő - ígért-dömpingek adakozása nehezen menedzselhetővé tette. A sok tekintetben a korábbi paternalista rendszerben gyökerező, társadalmi vívmánynak tartott, vagy néha, csak a megszokás és az ismeretlenről tartás által annak vélt szociális ellátások képezték az alapját a 90-es évek elejétől működő szerkezetnek.

A 2002-től megjelenő köz-magán együttműködésre építő finanszírozási formák, miközben elvi lehetőségeiket tekintve modernizációs nyitást és forrásbevonást is jelentettek, új meghatározottságokat és az államháztartás számára „aszimmetrikus” kockázatokat is hoztak.

Ugyanis az állam akkor is felelős a feladatok ellátásáért, ha a kiszervezett feladat vállalója ennek nem tud eleget tenni. De azt is a kockázatok sorába kellett illeszteni, hogy az állam által nyújtott vállalkozási támogatások iránti igények reneszánsza mellett mind jelentősebb vállalkozói réteg alapozta üzleti tevékenységét arra, hogy politikai érdekérvényesítési képességekkel, kapcsolatokkal rendelkezve, az állami, önkormányzati megrendelések területén és a köz- és magántőke együttműködésére alapozó

közszolgáltatások piacán érvényesüljön. Vállalkozása egzisztálásához „modernizációs” szlogeneket használva elvárta az ilyen, a reálgazdaságnál számára kisebb kockázatokat, korlátozott versenyt jelentő piacok bővítését. E vállalkozói kör élve a politikai szerepvállalása, kapcsolati tőkéje erejével, közvetlenül modulálta a társadalmi ellátórendszerek működtetéséhez kapcsolódó mozgásokat, kiadásokat, és nem utolsósorban a napi és modernizációs trendeket meghatározó távlati szakmai-igazgatási tevékenységet. Következésképpen mind ez ideig megvalósíthatatlannak bizonyult az állami feladatoknak olyan igényű körvonalazása, amely hosszabb távú államháztartási-fejlődési pályát jelöl ki.

Az államháztartás központi költségvetési alrendszerében koncentrált mindaz a fejlesztési és működtetési erő, amely generálja a működés egészét. Következésképpen a végletesen decentralizált, elaprózott, „középszintű” elemeket nélkülöző, nagy közjogi önállósággal és felelősséggel működő ellátási és igazgatási rendszer pénzellátása mind centralizáltabbá és a korábbi többszintűről egyszintűvé vált.

A magyar államháztartás egyik sajátos ellentmondása, hogy miközben a kapcsolódó technikai-végrehajtó és ellenőrző- és felügyeleti szerepkörű közpénzügyi menedzsmentek munkája nem gyengébb, mint a hasonló európai partnerszervezeteké, de a kedvezőtlen közpolitikai determináltságok miatt a rendszer egészének, a magyar államháztartásnak a működési hatékonysága más hasonló országokhoz viszonyítva szerényebb. Sajátos paradoxonként pedig mesze elmarad annak a társadalomnak a várakozásától, amely beállítódottságával, előítéleteivel, (jogos) bizalmatlanságával maga is hátráltatója a modernizációs törekvéseknek.

Az elmúlt 20 év államháztartási kiadásait tekintve látható, hogy a főbb területek előirányzatainak változásai évről-évre – kisebb hullámzások, ad-hoc intézkedések hatásaitól eltekintve – gyakorlatilag csak az infláció változását követik. A kisebb-nagyobb változások ellenére a kiadási struktúra évtizedes időhorizonton rendkívül merev. Okai igen sokrétűek: részben külső orientációs, részben a korábbi rendszer szociális biztonsági mechanizmusainak mély társadalmi beágyazottságához, széles körben, vívmányként való megéléséhez kapcsolódnak. Teljesítésük forrásbiztosítása a gyenge hatékonysággal működő rendszer keretei között csak folyamatosan magas – 42 % és 48 % között ingadozó – jövedelemkoncentráció, az EU-s partnerszörszágok mutatóihoz viszonyítottan magas adóterhelés, és markáns társadalombiztosítási hozzájárulás mellett is csak részben volt megoldható. Változó mértékben ugyan, de folyamatosan külső pénzeszköz bevonásra volt szükség.

A minden korábbit meghaladó mértékű költségek vezetett a 2006. évi 10% körüli hiányhoz, a súlyos fiskális inkonzisztenciához. Oka a mindent átfogó költségvetés-politikai lazaság: 2006-ra a GDP 66 %-os mértékére emelkedett adósságállomány, miközben az ún. alapszcenário szerint az adósság csupán a GDP 36,9 %-át tehetne volna ki abban az évben. 2001 és 2006 között éves szinten 4 %-os GDP növekedés mellett átlagosan mintegy 2,5 %-kal nagyobb volt a hitelfelvétel, mint a bruttó hazai termelés bővülése. Így nőtt a GDP-arányos államadóssági szint az 52 %-os nagyságrendről közel 66 %-ra. Ide tartozó tény az is, hogy 2003 és 2006 között egyik évben sem sikerült maradéktalanul teljesíteni az Euró-zónához csatlakozás érdekében az ún. konvergencia programban vállalt államháztartási hiánycélt.

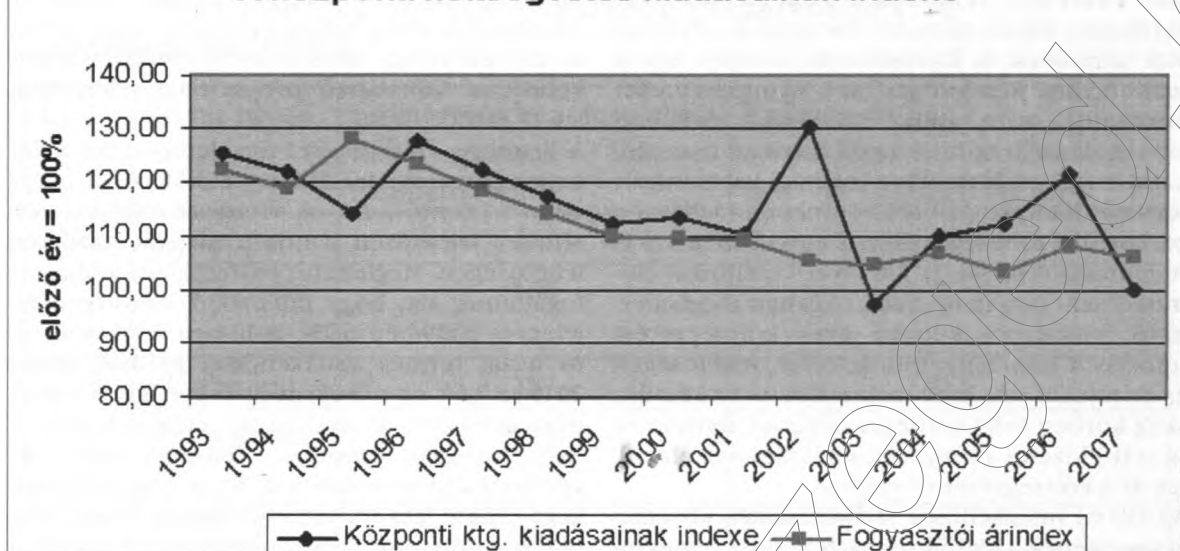
Elkerülhetetlenek voltak az újabb konszolidációs lépések, amit az euro-övezethez történő csatlakozás kritériumrendszere is sürgetett. Ez azonban adott formájában „féloldalas” maradt. Így módon végeredményében a költségvetési túlköltségek ugyan a kiadási oldalon erőteljesen visszafogva elviselhetőbb finanszírozhatósági helyzetet teremtett, ugyanakkor a közterhek (vállalkozói terhek) növelésével és – ami a jövőépítés kockázatait növelte, mert a versenyképesség javítása szempontjából korlátozó tényező – a bruttó felhalmozás csökkentésével, s ezáltal bizonyos fejlesztések elmaradásával, vagy időbeni eltolásával a reálgazdaság teljesítményeit és a felzárkózást – a reál-konvergenciát – visszafogta.

A konvergencia-program adott keretekben továbbvitt aktualizált folytatásáról az időközben kirobbant világgazdasági válság körülményei között természetesen nem lehetett szó, hanem legfeljebb az államcsőd elkerüléséről és az államháztartás működésének – szolgáltatásromlás, juttatások kedvezmények megvonása és csökkentése, bérbefagyasztás, adóemelés, fejlesztések szüneteltetése, stb. árán – fenntartásáról. Minderre pedig csak úgy volt lehetőség, hogy a Magyar Állam pénzügyi közvetítők útján, az IMF, az EU és a Világbank segítségével az államháztartást kikerülve, de közvetve mégis annak a terhére 20,5 milliárd euró készenléti hitelkerethez jutott. Ez likviditást elősegítő sajátos biztonsági hálóként is felfogható, mivel lehetővé teszi, hogy a szükségképpen „kemény” feltételekkel járó piaci hitelfelvétel nélkül is belátható távon kezelhető legyen az államadósság.

A 2002 - 2006 közötti időszakban történtek következménye, hogy húsz év után az államháztartás pozíció – abszolút (önmagához mért) mutatóit tekintve és relatív értelemben (a környező, hasonló helyzetből induló államok többségéhez illetve az EU régebbi tagállamaihoz

A központi költségvetés kiadásainak indexe

viszonyítva) is – rosszabbak, mint a rendszer-változáskor voltak. Alapvető oka, hogy egy viszonylag rövid, kormányokon átívelő időszak-tól eltekintve (1995-2001), egészen 2007-ig a finanszírozást a reálgazdaság teljesítményeitől szinte függetlenül hitelek-ből, illetve a közösségi vagyon értékesítésének bevételeiből fedezték. Anélkül, hogy érdemi szándék és mobilizálható pénz lett volna annak szerkezeti korszerűsítésére.

Meg kell jegyezni, hogy – mivel a magánosítás folyamatát alapvetően az államháztartás finanszírozási szükségletei és kevésbé a technológiai, innovációs és piaci alkalmazkodás törekvései határozták meg – a 90-es évek második felére a reálgazdaság duális szerkezete alakult ki, ami nemcsak a versenyképességre, a GDP alakulására gyakorolt kedvezőtlen hatást, hanem – a gazdasági teljesítményekre visszahatva – a költségvetési bevételek növelésének is korlátot szabott.

A gazdasági világválság miatt erősen visszaesett növekedés, valójában a gazdaságnak a zsugorodása folytán mindinkább a GDP éves nagyságrendjéhez közelítő szintre emelkedett az államadósság, aminek egyharmada külföldi devizában denominált értékpapírokban testesül meg, tovább növelve a finanszírozás kockázatát. Így az államadósság kezelése, menedzselése az egész nemzetgazdaság működése szempontjából kulcskérdéssé vált.

Hölgyeim és Uraim!

A továbbiakban a költségvetési tervezés ügyéről szeretnék beszélni. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a gyenge, a valóságos lehetőségektől eltérő, a szabályokon gyakran túllépő tervezés önmagában is egyik oka a gyenge végrehajtásnak.

Há a tervezett, a módosított és a tényleges bevételi - kiadási sárokszámokat az elmúlt 20 évben

összevetjük, akkor a konszolidációs időszakoktól eltekintve az eredeti elképzelések és valóság közötti, évről-évre növekvő, különösen az utóbbi öt évben egyre szélesebbé váló rést látunk.

Ugyanakkor leegyszerűsítés és tévedés volna ezt csak a kiadási keretek fegyelmezetlen felhasználásának, vagy a „meghatározottságok” adta kényszerpályáknak tulajdonítani. Rendre a bevételek optimista tervezésével volt a baj. Emellett és ezzel összefüggésben további tipikus tervezési hibák is visszatérően hatottak: a bázisév folyamatainak megítélése rendre az indokoltnál kedvezőbb volt, a tervezés tárgyévénél makrogazdasági folyamatait is optimista módon becsülték, prognosztizálták és – nem utolsósorban – a tervezett intézkedések hatásbecslése is gyakorta túl optimista volt. Eközben hiányoztak a megalapozott hatástanulmányok és a költségvetési törvényjavaslatok nem, vagy nem teljesen tartalmazták a középtávú kitekintésre, érdemi parlamenti döntéshozásra felhasználható adatokat, táblázatokat, értékeléseket.

A társadalmi-gazdasági átmenet első éve (90-es évek eleje) hozta visszaesés, illetve a 2009-es év tervezési időszakában kirobbant új világgazdasági válság körülményei között ez magyarázható lett volna, de a „normál” évekre is ez volt a jellemző. A költségvetésbe az került, amit a rövidtávú politikai – szavazatszerzési – érdekek alapján a döntéshozók látni akartak. Eleinte a korrekciók pótköltségvetések formájában valósultak meg, ezt azonban az Áht. módosításával lényegében kiiktatták. Helyette olyan szabályokat alkottak, amelyek a mindenkor kormány és parlamenti többsége számára tetszőleges módosításokra lehetőséget nyújtó tág mozgásteret biztosítottak.

A kialakult - kiérlelt célok és preferenciák nélküli - rendszerben a központi költségvetésből

finanszírozott szervezeteknek nem is lehetett más közvetlen céljuk, minthogy feladataikat évről-évre minél nagyobb forrással és létszámmal teljesítsék. A finanszírozás rendjén ugyan technikailag lehetett javítani, új módszereket bevezetni, mint ahogy az elmúlt években tapasztalható is volt, de ez önmagában nem oldhatta meg a realitásokhoz igazodó, harmonizált tervezés hiányát. Az utóbbi években ráadásul a parlamenti többség hallgatólagosan még azt is tudomásul vette, hogy a tervezés technikai előírásait sem tartják be. Széles körben megismerhető, vitaalapot képező éves költségvetési irányelv a főbb súlypontok, célok, lehetőségek és feltételek stb. körvonalazására nem készült; szűk körben folytatott egyeztetéssel, nyilvánosá tett előzetes elemzések mellőzésével alakultak ki a költségvetés fő számai.

Az állami intézkedések stabilitásának, következetességének a legfontosabb feltételei sem mindenkor érvényesültek az államháztartási gazdálkodásban, s jellemző volt az a szabályozási gyakorlat, ami az egyes rendelkezések, előírások hatásait, megvalósításuk anyagi következményeit, pénzügyi feltételeit nem, vagy nem kellő körültekintéssel vizsgálta, noha a jogalkotásról szóló törvény előírta, hogy a törvénytervezetekhez kapcsolódóan hatástanulmányokat kell benyújtani. Ezek azonban gyakran el sem készülnek, illetve olyan feltételeket modelleznek, amelyek a bevezetés után alkalmazhatatlannak (voltak), vagy egyszerűen eltekintenek az alkalmazás feltételeinek megteremtéséről.

A laza pénzügyi fegyelemtől, az államháztartás deficitjétől és a bérinflációtól kezdve a monetáris korlátozáson, továbbá a hazai valuta reálfelértékelődésén át egyenes út vezetett a gazdasági növekedés lelassulásáig. Az államháztartás pozíciója, emellett az újraelosztás terjedelme, továbbá a költségvetés bevételi és kiadási szerkezete, s az ezeket alakító fiskális politika mindinkább a fenntartható fejlődés központi kérdésévé vált. Az államháztartással kapcsolatos nemzetközi kritériumok fontossága növekedett, a fegyelmezetlen magyar fiskális politika már nem volt „magánügy” többé. A túlköltekező és konszolidációs szakaszok „fiskális alkoholizmusa” után önkorlátozó fiskális szabályok megalkotására a közelmúltban került sor. Az államháztartási gazdálkodás hosszabb távú, modern pályájának szabályozási kerete, ha kisebb nagyobb hiányosságokkal is, de végre kijelöltett. E folyamat részeként korszerűsítették a költségvetési szervek jogállásának és gazdálkodásának rendjét. Az új szabályozás azonban csak a GDP 20 %-ának megfelelő nagyságú közkiadás felhasználására gyakorol hatást.

Tisztelt Kollégák!

A globális gazdasági válság tovább mélyült az elmúlt hónapokban, felülírva ezzel a korábbi

nemzetközi és nemzeti előrejelzéseket egyaránt. A válság elmélyülésével párhuzamosan az Európai Bizottság májusi előrejelzésében mind az EU gazdasági növekedésére, mind a külső keresletre vonatkozó prognózisát jelentősen lefelé módosította.

A Bizottság előrejelzését figyelembe véve a PM exportpiacaink drasztikus szűkülésével és az export jelentős, 15%-os visszaesésével számol. Mindez jelentősen rontja a magyar gazdaság lehetőségeit. Meglehetősen óvatossággal kell ezért fogadnunk azt, hogy miközben konvergenciajelentés 2009-ben 6,7%, 2010-ben 0,9%-os bruttó hazai termék csökkenéssel számol, addig 2011-re 3,6%-os növekedést, vagyis két év alatt több mint 10 %-os javulást tart elérhetőnek.

Ezen, túlzónak értékelhető, alá nem támasztott várakozásokkal szemben az a valóság, s a következő évekre lesz kedvezőtlen hatása, hogy 2009-ben egyelőre nincs jele a hitelaktivitás javulásának. A pénzpiacokon tapasztalható forráscsökkenés következtében itthon is korlátozottak a hitelfelvételi lehetőségek, ugyanakkor szigorodnak a feltételek és drágulnak a finanszírozási források. Mindez működési és beruházási szempontból egyaránt kedvezőtlenül érinti a vállalatokat. A romló jövedelmezőség pedig a saját forrásokból történő finanszírozást nehezíti meg. A versenyszféra szereplőinek többsége az export-értékesítési lehetőségek beszűkülésére fejlesztéseinek elhalasztásával reagál. A kormány válságkezelő és beruházás-élénkítő intézkedései tompíthatják a beruházások visszaesését, ennek ellenére a volumencsökkenés 2009 egészében akár 10% is lehet.

A vállalkozások a válság hatására romló profitabilitáshoz a munkaerőpiac több csatornáján keresztül (létszámcsökkentés, bérbefagyasztás, munkaidő rövidítés) is alkalmazkodnak.

Az első negyedév létszámcsökkenése és visszafogott bérdinamikája alapján – figyelembe véve a hozzáadott érték további várható csökkenését – az év során még további visszaesés várható. A versenyszféra bérei éves átlagban 3% körüli mértékben növekedhetnek, a létszám pedig valószínűsíthetően 4% körüli mértékkel esik vissza. A leépített munkaerő a korábbi években tapasztaltaknál nagyobb mértékben maradhat a munkaerő-piacon munkanélküliként, így a munkanélküliségi ráta meghaladhatja a 10%-ot. Ezeket a folyamatokat a hosszú távú foglalkoztatás bővítő intézkedések az idei évben még csak kismértékben befolyásolják.

A hitelkínálat szűkülése, a hitelek drágulása, a kedvezőtlen munkaerő-piaci folyamatok, valamint a gyenge gazdasági teljesítmény miatt elmaradó adóbevételek ellensúlyozására hozott kiadási intézkedések hátrányosan érintik a lakosság – a korábbi években részben hitelből finanszírozott – fogyasztását is. A fogyasztási

Az EU-források alakulása

Év	Forrás típusa	Költségvetésben megjelenő EU-források (Milliárd forint)	megjelenő összesen	Kifizetendő, ill. megelőlegezendő EU források összesen (Milliárd forint)
2007. terv	EU-forrás	467		658
	Költségvetés	166		
2007. tény	EU-forrás	287		455
	Költségvetés	172		
2008. tény	EU-forrás	633		823
	Költségvetés	221		
2009. terv	EU-forrás	775		1003
	Költségvetés	183		

kiadások 2009-ben akár 8% körüli mértékben eshetnek vissza. Az európai konjunktúra visszaesésének és a hitelaktivitás szűkülésének mértéke körül továbbra is nagyfokú a bizonytalanság. A prognózis azzal számol, hogy 2009-ben a gazdasági visszaesés mértéke elérheti a 6-7%-ot, fellendülés csak 2010 második felétől várható. Sajnos ez is azt valószínűsíti, hogy a nagyfokú külpiazi kitettségű magyar gazdaságban, a késleltető hatásokat is tudva, a fellendülés még évekig várat magára.

Felerősödött dezinflációs folyamat a tartósan gyenge forint és egyes egyedi, illetve szezonális hatások eredőjeként az első negyedévet követően megtorpant.

A visszaeső lakossági kereslet árszint-moderáló hatásával a következő egy-másfél évben is számolni kell, ezzel ellentétes hatásúak azonban a kormány által tervezett egyes intézkedések, amelyek jelentős egyszeri árszintemelő hatással járnak. Ennek következtében az inflációs ráta júliustól markáns emelkedésnek indul. Összességében 2009-ben éves átlagban 4,5%-os inflációs ráta várható. A februárban várható mérsékelt kedvezőtlenebb gazdasági teljesítmény miatt az adóbevételek is erőteljesebben esnek vissza: a jelenlegi előrejelzés mellett GDP-arányosan további, 1,5 százalékpontot meghaladó bevételkiesés várható.

A magyar gazdaság külső finanszírozási igénye 2009 folyamán jelentős mértékben csökken. A csökkenő importigény és a várható cserearány

javulás erőteljesen javítja a folyó fizetési mérleget, aminek hiánya összességében az év végére a GDP 4-4,5%-ára csökkenhet, a külső finanszírozási igény pedig a GDP 2%-ára csökken.

A KSH által az Eurostat számára összeállított első adatközlés szerint a kormányzati szektor ESA95 szerinti hiánya a GDP 3,4%-a volt 2008-ban, teljesült tehát a tavaly októberben meghatározott, lefelé módosított hiánycél. 2007-hez képest a deficit nominálisan több mint 27%-kal csökkent, a GDP arányában 1,5 százalékponttal mérséklődött.

Míg 2007-ben a hiány csökkenése fele-fele arányban volt köszönhető a GDP-arányos bevételek növekedésének, illetve a kiadások csökkentésének, addig 2008-ban kizárólag a GDP-arányos bevételek növekedése magyarázta az egyenlegjavulást. A bevételek mintegy 1,5 százalékponttal emelkedtek, a kiadás/GDP arány ugyanakkor a tavaly végrehajtott kiadás visszafogás mellett is lényegében stagnált.

Egyetlen hónapban (március) megfigyelt szerény emelkedéstől eltekintve, a pénzforgalmi adó- és járulékbévételek december óta folyamatosan elmaradnak az előző évi befizetésektől, az első négy hónapban együttesen több mint 5%-kal estek vissza.

Az év elején elhatározott, a GDP 0,7%-át elérő kiadáscsökkentés után az új intézkedések a GDP további 0,7%-ával mérséklék a 2009. évi kiadásokat. A bevételkiesés teljes egészének ellentételezéséhez szükséges mértékű kiadáscsök-

A versenyképességet meghatározó tényezők és feltételek

centéssel járó további növekedési áldozat elkerülése érdekében a Kormány – a nemzetközi szervezetekkel megegyezve – a hiánycélt a GDP 3,9%-ára emelte.

Az első negyedéves előzetes pénzügyi számlák alapján a maastrichti módszertan szerinti államadósság 21 789 Mrd Ft-ot tett ki, ami az év elejétől 2470 Mrd Ft-os emelkedésnek felel meg. Az MNB előzetes első negyedéves nominális GDP becslését felhasználva a bruttó adósságráta 82,7%-ra emelkedett az első negyedévben. Az év első három hónapjában az államháztartás finanszírozási igénye 286 Mrd Ft volt.

A finanszírozási igényt meghaladó adósságnövekmény háttérében az árfolyam jelentős leértékelődéséből adódó átértékelődési hatás (több, mint 1300 Mrd Ft) és az állam betétállományának jelentős emelkedése áll. A bruttó adósságráta előrejelzése is lényegesen eltér a decemberi aktualizált program adataitól: a bruttó államadósság 2009-ben várhatóan a GDP 80,2%-ára nő. Tavaly a bruttó államadósság a decemberi számítások szerint a GDP 71,1%-a volt, a májusiak szerint pedig 73%-ot tett ki.

Hölgyeim és Uraim!

A vázolt helyzet is azt mutatja, hogy a fiskális szabályok alkalmazására azokban az országokban kerül sor ahol tartalékok és források hiányában nem lehetséges a gazdaság mesterséges élénkítése, ezért az elsődleges kiadások mérséklésére és a költségvetés szerkezetének korszerűsítésére helyezik a hangsúlyt. Az ilyen konszolidációk sikerét azonban jellemzően ott látjuk, ahol a szabályalapú költségvetés bevezeté-

sét nem külső kényszer, hanem a közpolitika, a szakmai körök, valamint az állami irányítás belső elhatározása vezérelte és a társadalom többségének támogatása kíséri. Nálunk erről aligha lehet beszélni.

Az átmeneti gazdaságokban és társadalmakban, mint Magyarország is, a konszolidáció és a kibontakozás fokozottabban függ a célratoró érdekharmonizációtól és az értékteremtő felelősségvállalástól, mint a fejlettebb európai országokban.

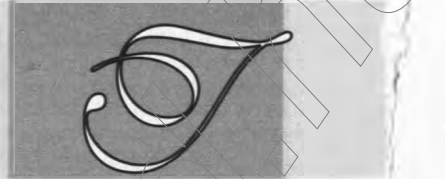
A kialakult kényszerpályáról történő kitörés olyan, egymással is kölcsönhatásban lévő társadalmi kiadások, szociális transferek megváltoztatását igényli, amelyeket az alkotmányos alapjogok újragondolása (nyugdíj, egészségügy, oktatás és az állam által vállalt más feladatok), új társadalmi-politikai kompromisszumok tető alá hozása (területi igazgatás, önkormányzatiság, az állami szerep újrafogalmazása, az állam „újrajépítése”) nélkül nem lehet megoldani. A közmegegyezés hiánya ma akadályozza a stabil és hosszabb távon érvényesülő programok megalkotását, miközben nyilvánvalóan nem tartható fenn, hogy jóval többet költünk, mint amennyi bevételt realizálni tudunk, hiszen a nagy közösségi, társadalmi ellátó rendszerek így is teljesítőképességük határára értek. E gyakorlatnak és az azt kiváltó okoknak a megváltoztatása új megközelítést, valóságos közmegegyezést igényel, aminek alapján az államháztartás nem fékezője, hanem lendítője a realgazdaság teljesítményének.

Kovács Árpád

Ireged

“Szeretnék néha visszajönni még”

A BÚCSÚZÁS SZOMORÚSÁGA: TESTAMENTUM

1923 különleges év Juhász Gyula életében. Nemcsak azért, mert ekkor lett negyvenéves, s ekkor ünnepelte huszonötéves költői jubileumát, hanem - és főképpen ezért - mert ez az év mintegy nyitánya lett egy újabb - és sajnálatosan utolsó - ritka termékeny és gazdag költői korszaka virágzásának. A vers közel állhatott a szívéhez, hiszen nem lehet véletlen, hogy Testamentom címen adta ki következő kötetét is (Szeged, 1925). Az is jellemző, hogy számos megzenésített verse közül a Testamentomot oly sokszor és sokan szavalták és szavalják, legszebben talán - feledhetetlen bűgő hangján - a szegedi születésű nagyszerű színész, Mezei Mária. Hallgassa meg, aki teheti, az ő előadásában:

Szeretnék néha visszajönni még,
Ha innen majd a föld alá megyek,
Feledni nem könnyű a föld ízét,
A csillagot fönn és a felleget.

Feledni oly nehéz, hogy volt hazánk,
Könnyek vizét és a Tisza vizét,
Költők dalát és esték bánatát:
Szeretnék néha visszajönni még.

Ó, én senkit se háborítanék,
Szelíd kísértet volnék én nagyon,
Csak megnézném, hogy kék-e még az ég,
És van-e még magyar dal Váradon?

Csak meghallgatnám, sír-e a szegény,
Világ árváját sorsa veri még?
Van-e még könny a nefelejcs szemén?
Szeretnék néha visszajönni még!

És nézni fájón, Léván, Szigeten,
Szakalcán és Makón a hold alatt,
Vén hárs alatt az ifjú szerelem
Még mindig boldog-e és balgatag?

És nézni: édesanya alszik-e,
S álmában megcsókolni a szívét,
S érezni, most is rám gondol szíve:
Szeretnék néha visszajönni még!

A vers keletkezéséről meglehetősen sokat tudunk, de némi homály azért van körülötte. Megjelenésének dátuma 1923. június 3-a, a *Magyarság* c. lapban közölte, ahol a vers alatt ez olvasható: Szeged, 1923. pünkösöd. Vermes Ernő a *Makói Reggeli Újság* 1923. május 23-i számában, beszámolva a negyedszázados jubileum szegedi és makói ünnepségeiről, elmondja, hogy a vers „tegnap született meg az ünnepség hatása alatt”. Ezt valószínűsíti a megkapóan érzelmes tónus, a meghatódottság sugallata, a búcsúzás fájdalmas melankóliája. Ami némi kétséget támaszt, az Miklós Jenőnek a Magyarországon megjelent, ugyancsak május 23-i keltezésű beszámolója, ahol ezt írja: “Étsy Emilia művésznő Juhász-verseket szaval /.../ Az édesanyjáról-szóló vers szépségével nem tud betelni a közönség.” Leírja még - a sorrendben eltérve Szabó Lőrinc beszámolójától - , hogy Juhász Kosztolányit követően, annak a juhászi szomorúságot hangzó hangzó beszéde után „lép kissé elő, valami papirlapot szorongat a kezében, nem mer feltekinteni, szeme tele könnyel, lassan felémeli fejét és ezen a szívárványon át, szinte alatta: csak néz. Néz a közönségre. Halkan megszólal. Mit adhatna mást, mint verset. És olvassa néhány régebbi és újabb

versét, fájón, csak elsóhajtva...” A verseket sajnos nem nevezi meg. Maradjunk hát annál, hogy a Testamentom egyértelműen a jubileum hangulatában látott napvilágot. - De hogyan is került sor erre az ünnepség-sorozatra? Sarló Sándor 1962-ben az akkor kiadott *Juhász-émlékkönyvben* leírja, hogy a Szegedi Újságírók Egyesülete 1923 áprilisában határozta el: Juhász Gyula 25 éves költői jubileuma alkalmából országos jelentőségű ünnepséget rendez Babits, Kosztolányi és az akkor rendkívül népszerű Szabó Dezső közreműködésével. Sarló közli a nevezetteknek írt felkérő leveleket és a rájuk kapott válaszokat is, melyek magyarazzák Szabó Dezső visszalépését s a két ifjúkori barát - talán bizonyos lelkiismeret-furdalásról is árulkodó - részvételét, ami aztán az egész ünnepségnek jelentős fényt adott. Az utókor számára van jelentősége annak is, hogy a magyar irodalom két leendő óriása, a 18 éves József Attila s a 22 éves Szabó Lőrinc is jelen volt, s verssel és ismertetővel nyilvánították ki az ünnepeltnek szóló tiszteletüket. Szabó Lőrincnek Az Est-ben szintén május 23-án megjelent írását színes és részletes tájékoztatása miatt kissé részletesebben is érdemes idézni. Nyilván ő is a 20-ai ünnepségre előző napon érkező tár-

saságban volt „A vendégek - írja -, akik között ott volt Babits Mihály, a felesége és Kosztolányi Dezso is, a Kass szállóba hajtottak, majd Juhász Gyula Ipar utcai lakásában gyűltek össze, hogy meghallgassák a szegedi munkásdalárda éjjeli zenéjét. Juhász Gyula édesanyjával együtt a régóta hiába épülő fogadalmi templom közelében lakik /.../ A ház nemrég még Juhászé volt, de jöttek a bajok, a költő megszűnt tanár lenni, sőt új kinevezése után, kissé tisztázatlan körülmények között, mások le is mondták, az ő nevében, de az ő tudomása nélkül, az állásáról és nyugdíjáról; jött a sok nyomorúság, a pénz kellett, és a házikó bizony idegen kézre került. - A kivilágított kis falusias szobákban már szép vendégkoszorú gyűlt össze: a szegedi újságírók csaknem teljes gárdája... rokonok, ismerősök. Az asztalon könyvek hevernek és táviratok, üdvözlő levelek. Félőrai várakozás után az udvar lámpái hirtelen elsötétülnek, s bevonul tizenkét pirossárga lampiont himbáló legénnyel az élen a szegedi munkásdalárda. A meleg ünneplés mindenkinek könnyet csalt a szemébe, és mindenki különös érzésekkel hallgatta a ...dalokat... - A költő a nyitott ablaknál állt, és remegő hangon válaszolt a szegedi szociáldemokrata párt szónokának szavaira, aki az ének után üdvözölte őt, mint a szegények költőjét. - Kedves munkás testvéreim - mondotta Juhász Gyula könnyekig meghatódottan - alig tudok szavakat találni elfogódottságomban, hogy köszönetet mondjak a mi szolidaritásunknak ezért a gyönyörű megnyilatkozásáért. Én, aki egész életemben a dolgozók, szegények és elnyomottak költője voltam, csak azt ígérhetem, hogy ezentúl is a tiétek lesztek... Amikor a magyar munkásságot mindenki cserbenhagyta, és amikor engem is mindenki cserben hagyni látszott, akkor találkoztunk mi először. Ez a barátság tehát a szenvedés tüzeiben edződött meg, s éppen ezért örökkévaló... - Zúgó eljén és taps fogadta Juhász Gyula szavait... Valami különös testvérieség érzése fogott el mindenkit itt a költő közelében, s az újságírók, mialatt a gyermekbarát-egyesület és a dalárda szónokai átadták ajándékaikat, egy emléklapot és Csokonai műveinek új, ötkötetes kiadását, lementek az udvarra, ahol a gyönyörű csillagfényes éjszakában most már Petőfi-dalokat és népdalokat énekeltek a munkások, a szocialisták, a magyarok. - Kint a kapufélfához támaszkodva egy rendőr állt. Egy szót sem szólt, csak pipázott és a társaságot nézte. Csak akkor szólalt meg, amikor az ünneplés véget ért és a dalárda kifelé indult: - Uraim, kint az utcán oltsák el a lampionokat!”

Másnap folyt le a matiné a belvárosi moziban közel 1200 ember előtt A következő napokban még Makón is folytatódtak az ottani barátok - Espersiték - szeretetéről tanúskodó ünneplések, melyek végül is főleg a két nagy-névű barát jelenléte miatt országos visszhangot is támasztottak. De, hivatalos kitüntetés nem volt, sem országos, sem helyi potentátok nem vettek rész a jubileumon, s ez jellemezte a költő helyzetét, aki akkor már évek óta tanári állás és nyugdíj nélkül, hírlapírásból és költői honoráriumokból tartotta fenn magát, mert bizony a „szerezzéte város” - mint ezt Péter László később felemlítette - az ünnepeken szintén laudációt mondó Móra Ferencet is beleértve, egy kis könyvtárosi állást sem volt képes kiszorítani a szavakban olyannyira magasztalt nagy költőfiának.

Jellemző még a helyi politikai viszonyokra, hogy a Szegedi Újnépszemle 1923. május 20-i száma, fanyalagva bár, nevét sem írva le, így „köszöntötte”: „A Költő, akinek megbocsájtnak még akkor is, ha a húseMBER eltevelyedetden idegen kaptárból szívja is a mézet. A Költő jubilál, és mi szeretettel köszöntjük a Költőt.” - Még meglepőnek is lehet tekinteni ezt a néhány sort, ha arra gondolunk, hogy kevéssel azelőtt, a lap április 11-i Figyelőjében még ez volt olvasható: „Egynémely fajtánkbeli költő égbeli trónusáról leszállva, ahol csak az alkalom szórja perccit, egyet rüg elárvult nemzetünkön, bízza küzdő gályatartóin...csengő-bongó szonettek elálmósodása után leszáll a politika szennyes ... hullámaiba és onnan táplálkozva, felhizlalva az aranyborjú imadás közben szítja a gyűlölet véresen tornyosuló hullámaikat /.../ kérelhetetlen kegyetlenséggel sújt álmos fokosával mindarra, ami szent, ami a miénk, elárvult, megcsónkított bús magunké /.../ ha mind ilyen magyar költőnk lenne, gyűlölködő,

konkra leső, hitvány idegen tábor magyar könnyektől verejtékező aranyára leső.” - A szörnyen képzavaros, silány indulattól fröcsögő szöveg híven kifejezi azt a méretetlen sötétséget, mely provinciális elzártágában a költőt körülvette, s melybe akkor úgyszólván az egész ország menthetetlenül belesüllyedt. Mindezt tehát a jubileumi napok hangulatának érzékeltetésére. - Egyértelműnek látszik, hogy az ünnepeknél igen mély hatással lehetett Juhász Gyulára. Éreznie kellett mindezekelőtt önmaga jelentőségét, hogy ő igenis a nemzet költője, aki az élvonalban van a két nagy-névű barát mellett, habár helyzete amazokénál hasonlíthatatlanul hátrányosabb. Nagy elégtétel lehetett számára - aminek, mint olvastuk, hangot is adott - az egyszerű emberek, a munkások részéről feléje irányuló szeretetet tapasztalni, megerősítve őt abbéli hitében, hogy ő a nép költője, akinek ez a hivatása, s ezzel járó felelőssége van. Az ellene irányuló támadások ezután sem szűntek meg, de ellenfeleinek meg kellett érteniök, hogy benne nem akárkit, hanem a nemzet elismerten nagy költőjét támadják.

A Testamentum forrásvidékén szemlélődve, nem kerülhetjük meg, hogy kissé alaposabban ne próbálkozzunk feltárni a költemény messzebbre mutató háttérét is. Mint jeleztük, 1923 egy virágzó kibontakozás éve lett, de ennek előzményei vannak, s talán jobban megértjük a jubileumhoz kapcsolható fordulat jelentőségét, ha ezekre az előzményekre visszatekintünk. Itt elsősorban azokra a kiváló és nélkülözhetetlen forrásmunkákra támaszkodhatunk, melyek az 1918-1923 közötti korszakot kimerítő tárgyilagossággal, s alighanem hiánytalanul feldolgozták; Péter László és Grezsa Ferenc kutatásaira. Tanulásaik nemcsak a tárgyalt korszak - Juhász költészetét meghatározó módon-befolyásoló - kérdéseire érvényesek, de élesen rávilágítanak a tanulmányok megírását politikailag korlátozó körülményekre is. Ez pedig azt jelentette, hogy azt a diochtomiát, melyet Gács Demeter a Népszavában (1941. augusztus 15.) úgy fogalmazott meg, hogy „Irredenta költő vagy szocialista poéta?” nem hogy feloldani, de vizsgálni is alig lehetett, illetve - a költő nagyságának felmutatása érdekében - csak egyoldalú módon, a rendszer szája íze szerint tárgyalhatták. Nem kis bátorságra és nem kevésbé diplomatikus ügyességre vall az, ahogyan Péter László és Ilia Mihály a páratlan gondossággal szerkesztett kritikai kiadás verseit kezelni tudta, mentve minden - és nem kevés! - menthetőt a költő hazafias költészetéből. (Péter László megírta, hogy disszertációja védésénél a nagyhatalmú Király István hogyan támatta ezért. Csak a rendszerváltás után nyílt alkalma rá, hogy a kényszerű mulasztásokat pótolva, Juhász minden „irredenta” versét kiadja és méltassa!) - Mi volt annak a kényszerű helyzetnek a lényege, mely elzárta az utat a tárgyilagossá és történelmileg hiteles Juhász -portré előtt? - A kérdés természetesen túl is mutat Juhász Gyulán, hiszen az egész un. szocializmus korabeli irodalomtörténetírás, egyetemi oktatás, tudományos életet áthatotta, hogy ti. a szocializmust a történelmi fejlődés végső beteljesedésének kellett elfogadni, mely a kommunizmussal magának a történelemnek eszkatológikus kiteljesedése lesz, megkérdőjelezhetetlenül a tőkély világa, a világtörténelem paradicsomi fejezete vagy legalábbis annak ígérete. Világos, hogy e szemlélet szerint meg kellett alkotni a hierarchiát a költők között. Elkezdte ezt már Révai, s a rákocista irodalomtörténetírás visszamatva a múlt egész irodalmára érvényesítette, folytatva persze a Kádár-korszakra is. Így lett koronázatlan király József Attila, a csúskra helyezve, aminek érdekében jókora hamisításokat kellett elvégezni, csendben elhallgatni az ő kiábrándulását a kommunizmusból és semmibe venni vallásos és hazafias költészetét. Ilyenformán a - hogy is mondjuk? - nagyság mércéje az az eleve kitűzött szempont lett, hogy egy költő „mit fejez ki korából” úgy, hogy „harcosan” előremutasson a végül megváltásként bekövetkezett jelenre, a „létező szocializmusra”, mely már a többé meg nem ingatható, minden földi gondot megoldó társadalmi állapot. (Király István vagy Szabolcsi Miklós hatalmas kötetei Adyról, illetve József Attiláról szemléltetik ezt kiváltképpen.) Juhász Gyula helye egy ilyen mesterséges, politikai diktálta hierarchiában csak legfőljebb másodvonalbeli lehetett, amit természetesen munkás-

verseinek köszönhetően. Igaz, nála sokkal hátrább szorultak barátai, Kosztolányi és Babits, hiszen pl. Babitsnak a hatvanas években nagy nehezen kiadott egyetlen versválogatásában a kísérő szöveg egyszerűen megkérdőjelezi, hogy van-e „az ilyen költészethetnek egyáltalán értelme?” Milyen méltatlan és tudománytalan is a költők rangsorolása! Mintha nagyságukra volna valamilyen etalon, s nem önmagukban, másokkal összemérhetően hordoznák páratlan értékeiket! Nem egymás mögött sorakoznak ők (Weöres Sándor is próbálkozott egy ilyen értékrenddel), hanem eszmékben, szépséget és humánus teremtő erejükben összefonódva együtt állják ők körül a költészet oltárkövét!

Juhász Gyula is az őt megillető helyét a nemzeti költészet pantonájában - mint az napjainkban már Péter László tanulmányában megmutatkozik - a fentebb említett dichotómia („irredenta költő vagy szocialista poeta”) feloldásával foglalhatja el. Dichotómiát - szembenálló ket-tősséget - mondunk, holott ez Juhász költészetében voltaképpen nincs is meg. Ez az egész szembeállítás hazafisága („irredenta” volta) és szociális elkötelezettsége között azoknak a történelmi körülményeknek a következménye, melyek mostoha sorsának osztályrészéül jutottak, hogy ti. politikai kényszerűségből költészethez vagy az egyik vagy a másik jellegzetességét kellett elhallgatni, letagadni, eltúlozni, kisebbiteni vagy semmibe venni. Fölöttébb tanulságos, hogy Juhásznál ez a kettősség időben és megjelenésben úgyszólván elválaszthatatlan egymástól. Mivel mi egy-egy vers előtérbe állításával törekszünk általánosabb összefüggések vizsgálatára, éppen az itt kiválasztott *Testamentum* példáján véljük szemlélhetőnek Juhász mélyen hazafias és mindenki által elismerten szociális beállítottságának egységét. A *Testamentum*-ban megrendítő módon éli át „öt szent sebeivel” vérző, keresztre feszített hazája balsorsának fájdalmát („*És van-e még magyar dal Váradon?*”) és síró szegényeinek szenvedéseit („*Világ árváját sorsa veri még?*”). A vers minden szaván átsüt, hogy a lélek legmélyéről fakad, s hogy itt azt mondja el, amit - hogy úgy mondjuk - gyónásként suttozhat el az ember a halála előtt. Nála ez a kettő: a haza és nép („munkás és szenyedő”) teljes egységet alkot; Juhász Magyarországa („*Most, én anyám , ki élsz nyomorban, / Egészen koldús, fél halott, / Soha még így tied nem voltam, /... / Én, a te költő maradtok!*”) mindenekelőtt a szabadságra váró népé („*Ahol a föld majd neki is terem*”), az embéré, „*Ki jövőt épít, mint korállt a tenger, / Ki sötét odukból fényre vágyva, / majd győzni fog a földön nemsokára!*”, vagyis az elnyomottak, kismimizettek, a Petőfivel együtt álmodott jog, szellemi és anyagi bőség ígértének földje. - „Egy nagy bűnöm van - írja az ekkortájt elhatalmasodó támadásokra válaszul -, hogy Petőfi eljövendő országáról álmodom”.

Ha odafigyelünk a *Testamentum* „könnyeken átszivárgó” érzelmi telítettségére, visszakövetkeztethetünk azokra a hatásokra, melyek a költői lélekben ezt a különös érzelmi telítettséget kiváltották. A vers forrásvidéke 1919, az azt megelőző és követő évek forgatagos élményanyaga. A Szeged c. vers taglalásánál részletesebben tárgyaltuk a forradalmas évek euforikus megnyilvánulásait, a messiánisztikus csodavárást; azt, amiben mindez gyökerezhetett: a családsként megélt bukás következményeit („*Fáj veszni látnom annyi büszke álmod*”). Juhásznak a kommunához fűzött illúziói azonban hamar szertefoszlanak, s a vörös terrortörrel s általában a szörnyűségekről ismertté vált tények vagy az olyan értesülések hatására, mint a kisunfélegyházi állomáson Espersit János barátja szemláltára ártatlanul és brutálisan kivégzett két Návay tragédiája volt, ráeszméltették a kommun véréngző voltára. Már augusztus 7-én a Délmagyarországban megjelent cikkében meglepő történelmi éleslátással értékeli a kialakult helyzetet: „... a legfőbb forradalom *kileng*”, tovább megy a tehetetlenség törvényénél fogva „... Talán ezért is történt... , hogy a magyar forradalom a kommunista államba torkollott egy időre. Úgy látszik, nemcsak a természetben nincsen ugrás, de a történelemben sincsen”. Szeptember 25-én ezt írja: „Mi, akik a vörös terrort elítéljük, akik minden terrort elvből, meggyőződésből oktan, jogtalan, céltalan és mindenekfelett esztelen mód-

szernek tekintünk...” November 4-én pedig ezt: „Hogy az októberi forradalom balra tolódott, és hogy a bolsevizmus bekövetkezett, annak éppúgy az ötödféleves veszített háború az igazi oka, mint ahogy a kapitalizmus a háború szülőanyja”... s beszél „a háború és a bolsevizmus romjainak eltakarításáról”. Ugyanakkor védi az októberi forradalom vívmányait (a Habsburgok trónfosztását, az Ausztriától való elszakadást, a köztársaság kimondását, a nyugati demokráciákkal való együttműködést; kevéssel később pedig a legfőbb eredménynek tartja: < hogy a német imperializmus jármától megszabadultunk >), s azt írja, hogy „ezektől minden eltérés... visszaterést jelent a háborúba... Nem engedjük, hogy az *osztályparlament* rövidlátása megint háborúba, katasztrófába vigye a szenvedő magyarságot... / *Több demokráciát, több kultúrát* akarunk és követelünk... a magyarság, az európaiság, az Emberiség nevében”. (Nem látnoki üzenet volt-e ez az országot a második világháborúba taszító eszelen politikának?) Törökországi levél címmel írja augusztus 10-én: „*én már csak a magam nemzetem* sorsát lesem aggódo lélekkel...” Nem kevésbé világos gondolatokat fogalmaz meg a nemzeti katasztrófa - Trianon - balsós beköszöntének közeledtén, 1920. január 18-án írja Nemzeti gyász címmel: „1914 forró júliusában ránszakadt a romlás, megnyílt a pokol torka, elindult a halál vonata, megindult a vég kezdete, megkezdődött Magyarország összeomlása. Mert akkor kezdődött meg *az azzal*, hogy fegyvert fogtunk idegen érdekekért, idegen vezényszóra, a magunk bőrét víven vásárra veszedelmes és tőlünk, népünk lelkétől távolálló imperialista célok szolgálatában. Itt kezdődött a magyar tragédia”. - Még ezekben a napokban, tehát a franciák kivonulása előtt, amikor még az ellenforradalmi országgrészben már kezdődő megtorlásoktól némileg védettebbnek érezhette magát, megemléskölt az egy éve elhunyt Ady Endréről, figyelmeztetve az országnak szóló tanulságokra: „És emlékezni kell... nem szabad feledni, hogy Ady volt az első, aki a régi magyar-világ nyomorúságán és szomorúságán szettekin-tve tudtára ébredt emaradottságunknak, kultúrátlanságunknak, és őtestamentumi jóskok lelkével és hangján fülébe dörögte hétszilvafás nemzetének a nagy ébresztőt, és a hallgatás némaságával mondott vétőt az öngyilkos örületnek, amely egy megpróbált fajta maradék fiait dobta oda a lövészárkok poklába idegen urak hódító szándékaért.” - Talán ennyi is elegendő annak bizonyítására, hogy ezekben a zavaros hónapokban még milyen elszántsággal állt ki - ha úgy tetszik, „forradalmas” elvei mellett, s csak a későbbiekben, a lassan kibontakozó ellenforradalmi kurzus hatására mutat visszavonulást s kényszerű alkalmazkodást az új körülményekhez. Rozsnyay Kálmánnak írta 1921. októberében: „Én még írok (mert élni és néha írni muszáj) verset, miegymást, inkább miegymást, mert élni csak abból lehet, ha nem is nagyon”. Ekkor lesz munkatársa - tanári állás híján - a szociáldemokrata színezetű Munka c. újságnak (1919 - 1921), de publikál a fővárosban megjelenő Milotay-féle jobboldali Magyarországon is, amíg szegedi olvasók „Kétszáz fajvédő” aláírással „vörösnek, hazáárulónak” gyalázva - mint írta - „ki nem ebrudalták onnan...” Juhásznak a Munkában megjelent mintegy 90 cikkét úgy értékeli, hogy ezekben ő, bár szordinósan, de a hivatalos szociáldemokrata politikát messze meghaladó következetességgel és bátorsággal tart ki szociális eszméi, az európai humanista hagyományt valló meggyőződése mellett (Petőfi, Tolsztoj, Zola, Ady, France, Shaw, Roland, stb. emlegetése A megválto munká c. 1920. május elseji cikkében...) A mi hitvallásunk c. írásában (1920. december 25.) olyan demokráciáról beszél, ahol „minden ember politikai, gazdasági és kulturális szabadsága, jóléte biztosítva van, és ahol „a munkából és kötelességekből mindenkinek ki kell vennie a részét”, ahol „egy valódi erő és tényező az a nép” Olyan történelmi-lelki halaszthatatlan követeléseket hangoztat, hogy „a föld-birtokreformot és a többi szociális reformot nem lehet többé elsikkasztani azért, mert a latifundiumok és a történelmi osztály néhány tagjának nem tetszik”. „Kultúrát a népeknek” - követeli (1921. május 29.) - a kultúra nem csupán választékos bankettek menüje legyen ezen a tájon, de minden dolgozónak mindennapi kenyere, erősítője és

vigasztalója”, jó írókat és könyveket kell eljuttatni a néphez. „Meg kell teremteni a magyar nép irodalmát”(J. Gy. kiemelése), amely ma már anyagi és szellemi ereje azon fokban van, hogy olvasni és művelődni *akar és tud is*. Következésképpen kiáll a szellemi élet üldözötté, Móricz, Márai, Bartók, Szomory mellett, elutasítja Szabó Dezső faji eszméit, a törvényesített botbüntetést, a numerus clausus, általában a politika és a klerikalizmus szélsőségeit. Juhász - ezt kell látnunk - ezekben az években - bár provinciális elszigeteltségben - nagyobb küzdelmet vívott az un. munkásérdekéért s általában is a nemzeti progresszióért a születő Horthy-éra anakronizmusai ellen, mint a szociáldemokrácia egész apparátusa, beleértve sajtóját és parlamenti képviselőit vagy akár az akkor „illegálisba vonult”, történelmileg leszerepelt, később magát az egéki magasztaló KMP. Mindez persze nem kevés áldozattal és kockázattal járt. Azt a korai inzultust, amit 1919. május 7-én a frissen összehívott katolikus tanítói közgyűlésen elszavazott, újszólván folyamatos támadások követték. Egy Zsiky János nevezett kurzuslovag, írócska és újságíró a következő év őszén (vagyis mikor a rendszer már megszilárdulni látszik) „a kommunizmus szegedi zászlótartójának” nevezi, majd pedig névtelen gúnyiratában verseit homokszemekhez hasonlítja: „Gránitzilánk helyett homokszemek” Nem marad el a költő válasza; ótestamentumi stílusban írja: „És a mások kenyerére éhes tehetetlenség, a Krisztus nagy emberszermélt szögcsorbácsal gyakorló rövidlátás mocskos sződzőnt zúditott a Költő fejére /.../ a sárköpet, a szennyes ár nyomtalanul hullt le a Költőről, s az emberszemek, akik Őt bársonyos simogatással keresték, ragyogva sugározták szerteszt: a Költő tiszta, mint a patyolat”. Bizonyos Hazafi Veray Jánost állították szembe vele, aki „hazafias verseket írt” Juhász válasza ez volt: „Akkor én magyar verseket írok”. Azért is idéztük ezeket a sorokat, mert mélyen kifejezik a költő rendkívüli érzékenységét és öntudatát, aki tisztában volt azzal, hogy ő, a magyar szellemi élet legkiválóbbjainak egyike, ilyen jelentéktelen kis haszonlesők aljas rágalmainak lehet kitéve. Az ellene irányuló támadások - mint azt a húszonöt éves jubileumot megelőző napokban megjelent mocskoló cikk is mutatja - az ünnepséget követően sem maradtak abba. Jól szemlélteti ezt a máshol már idézett, ún. Dobay-ügy, az ezzel kapcsolatos pör Juhász Gyula ellen, mely csak 1926 végén jutott nyugvópontonra. A pör során a Szegedi Új Nemzedék számos alkalommal ismételte meg a költő elleni ismert vádakot („a jogellenes uralomban szerepet vitt”, „destruált”, „munkásszínpadot létesített”, stb.). Jellemző azonban Juhász bátorságára, hogy egy pillanatra sem ingott meg igazságvédelmében, s a támadásokkal szemben végig - mint ezt a pör során védője is megfogalmazta - „Magyarország legnagyobb élő költőjéhez” méltó módon viselkedett. A pör során ő maga idézett *Lámpások* c. 1923. májusi elején írt verséből: „*És gondolok sok lámpásra, mely orvul / Kacsintot rám és zsákutcába csalt /, Sok gyűlöletes lángra, mely a bosszú / Olaján égett, sok dőllyős paraszt / Tekintetére, aki uri göggel / nézett le, mint valami idegent / Engem, ki nyirkos és sötét kődökben / Világokat gyűjtöttem s hiteket / Seba, elmúlnak egyszer arcaik, / Ők elaluszna gyorsan és örökre / S én tovább látom, lenn is a rögökbe / Egünk örök / testvérlámpásait!* - Ellenfeleinek mindvégig Juhász harcias ellenállása okozta a legnagyobb sérelmet, s ezt fogcsikorgatva vették tudomásul. Végül is a költő életét felkavaró támadások csak az évtized vége felé szűntek meg, amikor a viszont ismét feltámadt most már végzetessé váló betegsége.

Juhász egész emberi és költői lényét valamiféle krisztusi tisztaság övezte. Senki kortársai közül nála őszintébb átélessel nem lelkesedett kortársnyekért, melyekre - túlzás nélkül állítható - föltette költői sorsát, megalkuvás nélkül vállalva annak minden következményét. Nem véletlenül írta le a mintegy vezérelveként követett sorokat: „A hegyi beszéd és utolsó vacsora földöntúliának és emberfölöttinek föltüntetett szépségei és igazságai, melyek egy tiszta és igaz Ember Fiának éppen olyan szépségű és igazságú revelációi, mint Gotamo Buddha vagy Nietzsche tanításai...” Ne feledjük, hogy - mintegy búcsúzásul - Van Gogh arca mögé bújva, így összegezte élete

értelmét: „Gazdagítani vágytam a világot és embert, s úgy szerettem az életet, ahogy a gyermekek. Mindig is nagy gyermek maradtam én -, boldoggá akartam tenni mindenkit, aki él, míg tönkrementem”. Erre kell gondolnunk, mikor a *Testamentom* áhítatosan emelkedett valómásával szembesülünk. Az a gyermeki kitárulkozás, ami ezt a költeményt áthatja, csak egy ilyen végtelenül tiszta lélek mélyéből fakadhatott fel.

A kurzusnak ebben az időszakában - mint látható - Juhász (Mórával együtt) többszörös veszélybe került. Menekülésül fogadta el a korábban lenézett Petőfi Társaság tagságát. A Magyarsággal kialakított kapcsolatában is szerepe lehetett védekezésre kényszerülő taktikájának, bár ott meglepettetett ún. turáni vagy hazafias versei sem mutatják az éltvi megalkuvás különösebb jeleit. Írt ugyan - névtelenül - pl. Horthy szegedi látogatásakor (Délmagyarország, 1920. március 17.) ódai zengtetű szövegeket, de ezek akár foglalkozási ártalomként is felfoghatók, melyeket az akkori körülmények között nem igen lehetett elkerülni, s nem is voltak eyebek rutinos penzumoknál. Ő maga is próbálkozott a rövidéletű Magyar Jövendő c. folyóirat szerkesztésével, megjelenteti két bátor hangú kötetét, *Ez az én vérem*, illetve *Nefejejs* címen, s ontja hírlapi cikkeit, verseit és éles hangú, helyi visszasságokat gúnyoló satirikus írásait, kitűnő *Csevegés* sorozatát. Érdemes odafigyelni erre a rendkívül igényes, a korszak országos színvonalánál álló, de azt sokban fölül is múló publicisztikára, mint a sajnálatosan csak ritkábban közreadott tanulmányokra, kisregényekre, stb., melyekről méltán állapították meg, hogy „A magyar irodalom legszebb lapjaira illők”.

Mindezek ellenére Juhász Szegeden rekordsége az irodalmi élet periferiájára szorította és ott „lokalizálta”. Igaz az, amit Grezsa Ferenc helyesen hangsúlyoz, hogy Babitsék, pontosabban maga Nyugat egyre inkább „a szépség bús papjának” portréját rajzolta meg róla; próbálkozásait (pl. a francia forradalmi naptársorozatát) félredobják, verseit elvétel közlik, vagyis megtartják a korábban kijelölt másodvonalbeli helyén. Szerintünk Juhász maradandó mellőzöttségét végül is jól ismert - s idézeteinkből talán jól érzékelhető - politikai beállítottsága magyarázza. Az ő „szegények költője vagyok” álláspontja, egyáltalán céltudatosan vállalt és követett, kicsit talán tizenkilencedik századias költői programja nem tette „szalonképessé” a rendszerhez ügyesen alkalmazkodó fővárosi folyóirat- és lapszerkesztők körében (Mit kezdettek volna ezek Juhással, az újságíróval és költővel, „aki az igazságot is meg meri mondani, ami kétségtelenül nem mindig ildomos és néha kellemetlen, de hites írónak és igaz poétának kell, hogy szívügye legyen, mert már nemes báró Eötvös József is megmondta, hogy < kit nem hevít korának eredménye, szakítsa ketté lantja húrjait >”, s felhoz történelmi példákat, Petőfit, Apáti Ferencet, Zrínyit, Fazekast, Batsányit, Kazinczyt, Táncsicsot, Madácho, mondván: „Annyi szent, hogy megint kötelességvállalást és küldetést jelent tollforgatónak lenni Magyarországon”. (Hasonlítsuk ezt össze akár Babits, akár Kosztolányi vagy mások felfogásával!)

Juhász Gyula azonban - sőt talán éppen ezért - 1923-ban keletkezett kiemelkedő versei bizonyítják ezt a legszembetűnőbbben (*Az utolsó magyar, A tápai Krisztus, Testamentom, Új vallomás, Tápai lagzi*) - minden mellőzöttsége, vidékre szorítottsága ellenére is felemelkedett a nemzeti költészet hagyományait követő, annak valódi nagyságát reprezentálni képes magaslatra; ő érte el és alkotta meg azt a szintet a kor költészetében, mely az ország történelmileg lesújtó helyzetét, népének, társadalmának gyötrelmeit és vívódását, Trianon döbbenetes fájdalmát méltóképpen megjelenítette és megörökítette. Mindezek áttekintése után - ami kísérlet volna a *Testamentom* holdkörének felvázolásához -, visszatérhetünk magához a költeményhez: mit tudunk meg meglátási rejtelmes szépségeiből? - Az ember álmékköve kérdézi: hogyan sűrűsödhet össze ennyi szomorúság, ennyi könnyeken átszűrődő fájdalom, elfojtott panasz, síró sóvárgás, s ennyi zenévé oldódó zokogás egyetlen költeményben? Ezt kellene megfejtenünk, ha ilyesmi egyáltalán lehetséges. - Illyés Gyula a *Hárfa* c. kötetéről 1929-ben írott kritikájában felfigyel a Juhász-verseknek arra a jel-

legzetességére, hogy olyanok, mintha költőjük „ már nem is a mi korunkban élne.” . Arról beszél, hogy a versek zenéje „ messziről cseng”, s hogy „ a harmónia az, ami fülszínbe hat , a tempó, ismerős , kesergő , mélabús magyar muzsika, amely elmondott, de soha meg nem vígasztalt fájdalomkon kesereg”. Magányos énekesnek látja a költőt „ aki elhagyott vidéken bolyong, a legföldhözköttöttebb gondoljai közepette arcát egyre a föld felé fordítva dalol – nem nekünk, nem az embereknek , hanem a világmindenségnek, az öröklétnek, önmagának”. – Nagyon illenek ezek a meglátások a *Testamentom* minden sorára, mint az a szintén nagyon helytálló megállapítás, hogy „ a költő magáról is úgy beszél, mint a tájról, olyan objektíven, mintha már saját maga is oly távoli s álomszerű lenne ...” Hiszen éppen ez a kívülállás, az élet eleven dolgaitól való különös eltávolodás, a jelen valóságának emlékké tévése, a visszanezés már nem is a mából, hanem a síron messze túlmutató öröklétből emeli fel a költeményt az egész életet, a múltat áttekintő számvetés magasságába. A költemény képi értékrendjében számba veszi mindazt, amiért – egyszerűen szólva – érdemes volt élni. A költő néz vissza itt könnyein át, akinek nem valósultak meg legszébb álmái, akinek oly kevés jutott a boldogságból, de ami beteljesedett, azzal mégsem tud betelni, az feledhetetlenül benne él az emlékezetben. Olvassuk csak el a szintén ez idő tájt írt, vallomásszerű *Imádságot*: „*Szerettek forrón, mint eddig soha / Te mindig áldott, mindig mostoha/ Élet/Szerettek fájón, égőn , mint a seb,/ Minden gyönyörnél mélyebb, édesebb/ Halál/Szerettek boldog és reménytelen/ Halálos vágygal én egyetlenem./ Isten!*” – A lelkiállapot pontos képe ez, azé a lelkiállapoté, amely ott lebegtetni az embert az élet és halál mezsgyéjén (az egzisztencialisták talán azt mondanák: a lét átélhetőségének egyensúlyában), mindenestre az elmúlás, a halál gondolatával... A világtól búcsúzik a költő, már nem is az ittlétben , hanem az elmúltból, a halál utánból visszanezve, az ellágyulásnak, a meghatottságnak egy különös zeneiségében fogant hangulatában. Grezsa mutat rá, hogy „Az élményt emlékké szépitő Juhász-líra esztétikai hatását – zenei képpel – a szordinóval játszott hegedűszonátáéhoz lehet hasonlítani.” Juhász költszetének legjobb szavai emberszeretetének legjobb képei sorakoznak itt élénk. A végtelen távolságok ismert kifejezései, a föld alattól a föld jzéig, a csillagokig és a fellegekig szabják meg a vers diagonális keretét, a létezés színterét, úgyszólván az időtlen időben, ahová vágyai vonzanak, de amit elérni örökre reménytelen már. Hiszen minden feledésbe hullt, csak utórezgésében – mint kagylókban a tenger zenéje – támad fel a síron túlról is ez a vágyakozás, a szeretet nem múlt erejével az emlékek felbukkanó foglataiban, hogy „*könnyek vize*” és utána a „*Tisza vize*”, melyből azt hallotta ki korábban is, hogy „*sírnak a habok*”, s az „*esték bána*ta” is a „*búsulásra volt itt mindig ok*” folytatása Szeged c. verséből, mint az itteni csillag is olyan, mint az ottani örök életé. S mi tárul még itt élénk? – Megint az ég kétsége, Anna szemének emléke tán és ismét a végtelen. Aztán – váratlanul – a vers említett átlós rendszerében , de most már a földre irányulva Várad helyezkedik el , azzal a nagyon fájó kérdéssel, ami a „ *volt hazánkhoz*” illeszkedik, hogy van-e, létezik-e még a Körös menti Párizs abban az állapotában, ahogyan emlékeiben megmaradt. „ *És van-e még magyar dal Váradon?*” – lehetne ennél egyszerűbben, szívbemarkolóbban megragadni a vesztéséget, melyet minden magyar szíve átérez, mikor belenyilallik Trianon iszonyata? A „*volt haza*” emléke a költő szívében a még szét nem darabolt, meg nem csonkított Magyarország egy darabját , - Szent László, Janus Pannonius, Ady városát - állítja a vers geometriai centrumába , hatalmas nyomatékkal idézve fel , a Holnap emlékeit, a magyar líra újjászületésének színhelyét, érte vívott harcaikat s azt a nem halványuló dicsőséget, mely őt is örökre körülövezte. De bármennyire felfoghatatlan, bármennyire hihetetlen, ami még oly eleven az emlékezés közelségében, az már csak fájdalmas kérdésként felzakadó seb a lélekben , mint „*őt szent sebével*” vérző, Krisztusként a szenvedés és meggyalázottság keresztjére vont Magyarország (ne feledjük: ekkor írta *A tápai Krisztust is!*). De Juhász nemcsak a magyarság halálos

baját idézi föl, hiszen ő most is , akkor is a szegények Magyarországnak , az ősi föld kisemmizettjeinek , a világ árváinak költője, aki le tud szállni, észre tudja venni a legrejtettebb könnyet is „ *a nefelejcs szemén*”. Nemcsak „ *a csillagot fönn*”, de a nefelejcs harmatát is be tudja emelni a vers dimenzióiba. Ez lesz az a pont, ahol félreérthetetlenül mutatkozik meg annak a politikai okokból napjaink ki nem mondott dichotómiának feloldása, hogy ti.” irredenta hazafi” vagy „socialista poeta-e Juhász Gyula. Itt vall arról , persze nem programszerűen, nem a poeta doctus mesterségbeli tudásának fölényével (amire természetesen képes volt, mint majd Trianon című nagy versében ez megmutatkozik), hanem a szív-diktálta érzés spontán őszinteségével, hogy az ő Magyarországa – hadd hangsúlyozzuk ezt még egyszer - az emberi sorsra váró nép, a síró szegények-leendő - Petőfivel áldott - szabad országa: „*Mert élni akarunk mi,/ Dicső magasba jutni,/ Hol újra nagy nevünk lesz/ És boldog ünnepeink lesz/ S egész világ csodálva, Tekint magyar hazánkra!*” - Ezt követően tér vissza a versnek a térrel és idővel zajló különös játékában életének jelentős földi állomásaihoz : Lévát, Szokolcát, Szigetét, Makót vázolvá föl Várad mellé a földi térre a bennsőség és meghittség szavaival, hogy emlékeinek könnyes mosolyával és kis iróniával kérdezze: „ *a hold alatt,/ Vén hárs alatt az ifjú szerelem/ Még mindig boldog-e és balgatag?*” Így lesz ez - a szívéhez közelálló , hosszabb-rövidebb ideig lakott helyekként is számon tartott városok felsorolásával - lehetővé válik folytatása a Várad említésével evokált fájdalomnak.

Aztán a záro strófa teremt meg a váratlan fordulatot : a csillagoktól, a szerelemtől - a legintimebb helyzet, az alvó anya , a számára legtöbbet adó földi lény képeinek felidézésével - a vers teljes harmóniáját kiteljesítő befejezéshez. Ez már itt Juhász ismert gyermeki arca, egyéni életének legbenső szférája , ahová mégis bepillanthatunk: a síron is túlmutató hála megvallása A nyolc soronként visszatérő négyeszi refrén itt a kezdősorral együtt a verset keretező zárósorrá is lesz; szoros szerkezetbe foglalja a nyelv zenéjének halk tónusában folydogáló sorokat, miután újabb és újabb minőségbe emelte a vers strukturális egységeit.

Végül visszakarodhatunk még kezdeti megjegyzésünkhöz, hogy a verset sanzonosítva mindmáig felkavaró hatással szokták elénekelni. (Legutóbb Szegeden Fekete Gizi versműsorában lehetett hallani.) Zeneiségének sokat emlegetett hatásosságába kétségtelenül belejátszik Juhász nyelvi, ritmikai virtuozitása. Ez a vers is – mint az általunk eddig elemzettek általában – az igen gyakran előforduló tízszótagos csoportjába tartozik (csak a Milyen volt... épül tízes és tizenegyes sorokból), s a ma használatos kifejezéssel akár a szimultán versek közé is sorolható. Ismeretes , hogy ez a stílus 1945 utáni líránknak uralkodó helyzetbe került. (Szepesi Erikának van erről kitűnő összefoglaló munkája.) Király István Ady-könyvében Ady úttörő szerepét hangoztatja ebben a tekintetben is, de méltán sorolható ide Juhász Gyula is , hiszen ő is , mint nyugatos társai, kiemelkedő részese a századvégre unalmassá laposodó jambikus ritmusok fel-frissítésének, a magyaros ütemek ritmusélnétkítő elterjesztésének a magyar verselésben. Különösen jól szemléltethető ez a *Testamentom* soraiiban, ahol a tízes szótagú sorok hajszálpontos ismétlődésében az ötödölés (5+5) következetesen végigvonul , miközben – a felezéseken belül – a háromszótagos záróütemek (2+3) aránya szinte kizárólagos (a 24 sorban 15 végződik 3 szótaggal). Ezzel voltaképpen a Faludi tízes alkmani sorát modernizálja, hangzóinak, alliterációinak pazar változatosságával, szigorúan betartva - s ezzel még a hagyományt követi - a jambikus lejtés szabályait is. Csupán kiragadott példaként figyeljünk pl. az „*És van e-még magyar dal Váradon?*” hangzóinak temetői borzongást idéző hangulatára vagy az ezt követő sor (*Csak meghallgatnám, síre a szegény?*) sikolyszerűen záródó felajdulására! - Juhász verszenéjének beható vizsgálata még zene- és versértő kutatókra vár!

Kovács Miklós

Fényírók és fényírdák

SZEGEDI FÉNYKÉPTÖRTÉNET 1859-1913

LANDAU ALAJOS:
VESZELOVICS FŐBÍRÓNÉ

LETZTER ÉS KEGLOVICH
MŰTEREM: HÁTLAG

Debrecenyi Ignác 1859-1863

Debrecenyi Ignác (Szeged, 1823. márc. 23. – Szeged 1913. dec. 14.) Észak-Amerikából érkezett haza, mint fényképész 1859-ben. Majd 1864-től nincs hír róla, egészen 90 éves korában bekövetkezett haláláig. Valószínűleg nem bírt lépést tartani az időközben megnyíló Landau Alajos, Bietler Ferenc üvegműtermekkel. Egy külterületi kézbesítői állomás jövedelméből élt. A Belvárosi temetőben nyugszik.

Műterme ill. lakása Palánk, „kegyesrendűek” utca 373. sz. Radisics házban volt (Révai utca 18). Egyetlen ránk maradt fényképe magát Debrecenyi Ignácot, a fényképirót ábrázolja fiatal korában, íróasztal mellett ülve. Erről a felvételtől valamelyes képet nyerhetünk műtermének berendezéséről.

Rohrbach Antal 1857-1863

Az első szegedi amatőr fényképész Rohrbach Antal (Óra Zemplén m. 1825. – Budapest 1889.) gyógyszerész. Oklevelét 1848-ban, üzleti jogát 1850-ben kapta, ekkor nyitotta meg Szeged negyedik gyógyszertárát. Felesége a szegedi Ivánkovichs Ludovica.

Rohrbach Antal készítette Szegedről az első város

A nagyobb vidéki városokban az 1860-as évek elején mindenütt megjelentek az első fényképész műtermek, Szegeden 1859-ben. Budán ekkor öt, Debrecenben egy mester dolgozott. A fotográfia ettől kezdve egyre nagyobb mértékben hozzátartozott a város életéhez, megörökítve az itt élő embereket, dokumentálva a városkép alakulását, a közösség számára fontos örömteli és tragikus eseményeket.

Szegeden a legelső fényírdát az Amerikából hazajött Debrecenyi Ignác létesítette. Ugyanekkor már dolgozott az első amatőr fényképész is, a gyógyszerész képzettségű Rohrbach Antal, aki a kor műszaki bravúrájának számító vasúti híd építésének krónikása volt. Az első napfényműtermet a festő Landau Alajos építette. Művészi látásmódra, kezűgyességre és nem kis mértékű vegyészeti tudásra is szükség volt. Kezdetben ugyanis a kallódiomos nedveslemez negatívot még a fotográfus maga készítette el közvetlenül a felvétel előtt, a pozitív kép albuminpapírját is a fényképész érzékenyítette felhasználáskor. A műtermen kívüli felvételekhez egész laboratóriumot vitt magával. Nagy előrelépés volt az 1880-as években elterjedt, készen kapható zselatinos szárazlemez negatív használata. A fényképkészítés könnyebbé vált, ugyanakkor a társadalom számos rétegében elfogadottá, sőt, megfizethetővé vált a kópírásnak ez a módja. A 19. század végén pedig a fényképes igazolványok megjelenése a mindennapokban is nélkülözhetetlenné tette a fényképet.

A több mint fél évszázadon átívelő időszak Szeged életében fontos korszak volt, az árvíz utáni újjáépítés modern nagyvárost teremtett, ezt nyomon követhetjük többek között a viseletben is. Ezen időszak alatt mintegy negyvenöt fényképészműterem dokumentálta a város változó arcát, a Brenner Testvérek cég húsz évig, Keglovich Emil harminc évig működött.

A fotográfusok megbecsült polgárai voltak a város társadalmának. Munkájuk nyomán olyan sajátos, újfajta forrásanyag született, amelyeket nem nélkülözhetnek a helytörténet kutatói és a múltat megismerni vágyók.

Összeállításunk a Fekete házban látható kiállítás és a Fényírók és fényírdák Szegeden címmel, monografikus igényvel megírt könyv legfontosabb adatait foglalja össze.

fényképet 1861-ben. A két részből álló panoráma fénykép a Széchenyi tér északi házsorát ábrázolja. 1857-1859 között az épülő vasúti hídról készített felvételeket. Munkájának elismeréseképpen a francia hídépítő társaság a cég külhoni munkáinak dokumentálásával is Rohrbach Antal bízta meg.

Műterme patikával együtt a Szentháromság u. és Rozália kápolna tér sarkán, az árvízkor elpusztult. 1865-ben új házat épített a Szentháromság u. 873. sz. alatt (ma 9. sz.). A patikát és a műtermét bérbe adta. Rohrbach Antal 1877-ben Pestre költözött.

Landau Alajos 1862-1870

Szegeden az első állandó fényképészeti napfényműterem Landau Alajos nevéhez fűződik, 1862-ben nyitotta meg. Landau Alajos (Pest 1833 – 1884) a bécsi akadémián tanult, Szegedre 1859-ben költözött, a reáltanodában rajtot és szírpírat oktatott.

Az 1862-es szünet után a fényképezést, ősszel megnyitotta üvegműtermét a Búza téren a Korda-Dáni házban (Dáni utca 7). 1866-ban új műtermet rendezett be a Szentháromság utcai Rohrbach-házban. 1870-ben a fényképezéstől visszavonult, ezután csak a rajzitanításnak élt, 1872-ben Pestre költözött.

Műtermi képein a festészeti látásmód érvényesült.

1864-ben az ínségkonyhát, a nőegylet által fenntartott „levesosztó intézetet” fényképezte. 1867-ben egy vitás építkezési ügy kapcsán az Oskola utca elejét, páros oldalát örökítette meg. Landau Alajosról arckép nem maradt ránk.

Finali és Társa 1870

A Szentháromság utcai Rohrbach- házban levő Landau műtermet Finali és Társa bérelte 1870. szeptemberétől. Hirdetéséből annyit tudni, hogy Bécsben és más nevezetes városokban számos évig működött.

Knezsevit György 1859-1860

Pestről érkezett Szegedre. Műtermét az Oskola utcán, a Rákits-féle házban állította fel. (Palánk, Oskola u. 278. - ma 16. szám - helyén). Egyetlen ismert, várostörténetileg fontos fényképét a város megbízásából készítette el a sokat vitatott, Széchenyi teret elcsúfító Zsótér házról. 1860 őszén hallunk róla utoljára.

Bietler Ferenc 1862-1884

Bietler Ferenc 1862-ben jár először Szegeden. Műterme 1864-1866 közt Mayer és Bietler néven a Széchenyi tér 152. sz. Rieger házban volt. 1869-ben új napfényműtermet épített a színház mellett a Könyök utca 308 sz. alatt (ma Kölcsey és Kelemen u torkolata helyén). 1875-ben evvel párhuzamosan még egy műtermet létesített régi fényképészete helyén Bietler és Knirsch cégnévvel. 1879-ben még működött, de árvízfelvételeket nem ismerünk tőle, mert közben Makón tartott műtermet. 1882 tavaszán szegedi, színház melletti műtermének lebontására kötelezték. Ideiglenes műterem építésébe kezdett társával, Herke fényképésszel.

Az első ismert szegedi tablót Bietler Ferenc készítette 1864-ben a Szegedi Dalárda működő tagjairól.

Letzter L. 1869-1879

Letzter Lázár 1869-ben a harmadik fényképész Szegeden. 1870-ben állandó műtermet épített a Proféta vendéglő mellett. 1872-ben a bécsi világkiállításra készítette első fényképsorozatát a városról. Műterme 1875-ben a Könyök utca Auer-féle házban volt. A Lauscher és Társa cég egyik tagja. 1876-ban érdemérmét nyert a szegedi kiállításon, mellyel kapcsolatos második sorozata Szeged épületeiről. 1877-78-ban külföldi tanulmányutat tett. Az árvízkor nem volt Szegeden. Az árvízfelvételeket Lauscher Lipót készítette. 1879-ben Letzter L. cég a Letzter és Társa új cégnévvel jelentkezett.

Lauscher és Társa 1875-1879

Lauscher Lipót a fényképészetet főltehetően Szegeden sajátította el. 1875-ben Lauscher negyedik-kérfi épített műtermet a főreálisok háta mögötti Hoffer-féle ház udvarában (ma Somogyi u 20.), ahol Letzter Lázár a társa. 1877-ben külföldi tanulmányutat tett.

1878-ban elkészítette az 1848/9-iki 3. honvédszázalóalj alakulásának 30. évfordulóján Szegeden összegyűlt idős honvédek tablóját. A szegedi árvízről felvételeket készített, ezekből sorozat jelent meg négyféle méretben, Letzter-Lauscher jelzéssel. A Víz utáni újrainduláskor Lauscher L. céggént jelentkezett.

Letzter és Lauscher 1879

Ezt a cégjelzést az árvíz sorozaton és az ehhez kapcsolódó körtöltés sorozaton alkalmazták. A sorozatok felvételeit Lauscher Lipót készítette.

Az árvízről harmincegy cégjelzett fölvételét ismerjük. A sorozatot négyféle méretben, a nagyméretűeket félbőr mappában „Szeged, március 12. 1879” föl-

LANDAU ALAJOS (ELSŐ SZOCIOFOTÓ): LEVESOSZTÓ INTÉZET

LETZTER LÁZÁR: VÁROSKÉP SOROZAT (1870-71) KERESZT UTCA

irattal, Letzter-Lauscher jelzéssel árusították.

Ide tartozik még a körtöltés építéséről készült sorozat, ami szintén Lauscher munkája, de Letzter és Lauscher jelzéssel kerültek forgalomba. Egy-egy példányát ismerjük Letzter és Társa jelzettel, nyilván később, Lauscher özvegye saját cégjelzésével is forgalmazta.

Plohn Illés 1879

Hódmezővásárhelyről érkezett a szegedi árvíz-katasztrófa hírére. 1879. április 20-án már hirdette, hogy a „Szegedi katasztrófa” szomorú részletei fényképekben nála kaphatók.

Tizenhat árvízfelvételéről tudunk, melyekből öt darab eredeti üvegnegatívot őriz a szegedi múzeum. Plohn Illés árvízfényképeiből két méretben készült sorozat, az elsőn a fényképész saját kezű aláírása szerepel, az 1900-as évek elején készült fényképeken fia, Plohn József pecsétje található, a fényképek kartonján dekoratív lombdísszel.

Klősz György 1879

Budapestről érkezett Szegedre az árvíz-katasztrófa után. 1879. április 4-i újsághír szerint: „fényképiró érkezett... műszereit egy tágas ladikban állította fel.” Ez a fényképész Klősz György volt, aki ismereteink szerint 47 felvételt készített. Ezekből 13 db csak üvegnegatív, 24 db csak fényképen, 10 db pedig negatívon és fényképen is ránk maradt. Az üveglemezek négy-lencsés géppel készülhettek. Így egy lemezen négy felvétel van általában ugyanabból a témából, vagy kettőből - kevés térbeli eltolódással. Árvízfelvételeit négyféle sorozatban hozta forgalomba.

Lauscher Lipót 1879-1881

Lauscher Lipót (1838-1881) felesége Letzter Nanett. Az izraelita anyakönyv szerint mindketten Szeged, Budai országúti lakosok. A fényképészetet föltehetően Szegeden sajátította el, talán Letzternél, az anyakönyvben Letzter Lázár keresztkomájaként szerepel, majd 1875-79-ig a Lauscher és Társa cég egyik tulajdonosa, ahol Letzter Lázár a társa. Az árvíz után belső családi okok a cég nevének megváltoztatására készítették. Műterme az árvíz után is a Hoffer-házban maradt.

Lauscher Lipót nevével jelzettek a szegedi várat minden oldalról és a széképület tornyából megörökítő fényképek. A kilenc darabból álló fényképsorozat 1881-ben a bontás idején készült. Ez volt az utolsó munkája, munkadíját a város már özvegyének fizette ki.

Lauscher Lipótné özvegy 1881-1882

Lauscher Lipót halála után özvegye Letzter Nanette még kb. két évig tartotta fenn a műtermet „Lauscher özv.” névvel, a régi helyén a Hoffer-házban. Letzter Lázár Belgrádból visszatérve ide hirdette műtermét, melyet végül is a Kárász utcán nyitott meg. A Letzter és Társa cég pedig hirdetésben közölte, hogy az „özv. Lauscherné” cég alatt készült főlvételekről képeket ezután náluk lehet utánrendelni. 1883 tavaszától biztosan tudjuk, hogy a Letzter és Társa cég (Kölcsey u.) tulajdonosa özv. Lauscherné.

Letzter és Társa 1879-1888

Az árvíz után a Letzter L. cég nevét megváltoztatta, a műterem a régi helyén a Könyök utcában maradt. 1883-tól özv. Lauscherné Letzter Nanette a Letzter és Társa cég egyedüli tulajdonosa. A cégben az érdemi

munkát Keglovich Emil, mint művezető végezte. 1885-ben az országos kiállításon a cég kiállítási nagyermet, művezetője közreműködői érmet nyert. 1888 nyarán a fényképészet neve Letzter és Keglovichra változott.

Műtermük az árvíz után emeletesként épült újjá a Próféta melletti Auer-házban (ma Kölcey u. 8.) 1882-ben az épülő híd munkálatait fényképezték, majd az épülő Szegedről készítették sorozatot. 1888 nyarán készültek a cég utolsó fényképei, a „Jó szív” árubazárról.

Letzter Lázár

1882-1884

Letzter Lázár 1832-ben Kassán született, felesége Schiff Sarolta. 1882-ben Belgrádból visszatérve zavart keltett a Letzter név körül. Fel akarta oszlatni a Letzter és Társa céget, Lauscherné szül. Letzter Nanett korábbi üzlettársának özvegye azonban tiltakozott, mint az üzlet egyedüli tulajdonosa.

Letzter Lázár műtermét Letzter L. királyi udvari fényképész név alatt a Kárász utcán a Madár-féle ház második emeletén nyitotta meg (Kárász u. 8.).

1882. decemberben a főkapitány tudni akarta, alkalmas-e a színház teteje tűzjelző állomás létesítésére. Megbízta Letztert Szeged látképeinek elkészítésével. A felvételek a színház zsinórpadrásának tetejéről, a város legmagasabb pontjáról készültek. A hét darabból álló látkép várostörténeti érték, a Tiszától-Tiszáig félkörívesen láttatja Szeged újjáépülő panorámáját.

1884-ben már csak árverés és végrehajtás kapcsán hallunk Letzter Lázárról.

Goldfinger Ignácz

1879-1881

Goldfinger Izrael (1840 - 1889) felesége Letzter Babett. A mesterséget föltehetően Letzteréknél tanulta. Valószínűleg az árvíz után önállósult. 1879-ben az árvíz-károsult lakosok között fényképész és vendéglős foglal-

kozásúként írták össze a Palánk, Háromkorona útca 181. sz. alatt, Brauswetter János házában. Goldfinger Izrael, verzőin az Ignácz nevet használta. 1881-ben vezetéknevét Garaira magyarosította.

Goldfinger néven hét fényképet ismerünk. Értékük, hogy megőrizték számunkra, az alsóvárosi leányok ünnepi öltözetét, a felsővárosi menyasszonyt fehér pártában, és a vőfélyeket teljes díszben. A képek beszédesebbek, mint a korabeli leírások.

Garai Ignác

1882-1903

Garai (Goldfinger) Ignácz 1881-ben kapott engedélyt nevének használatára. 1883-ban a „fehér kereszt” címzett házban (Somogyi u. 19) új műtermet épített.

1889-ben Garai halála után özvegye az addigi üzletvezetővel tartotta fenn továbbra is műtermét. A szép számmal ránk maradt Garai fényképek legtöbbször visit és kabinet nagyságú, mindössze kettő nagyobb méretű. Valamennyi személyeket ábrázol, szabadban készült felvételét egyet sem ismerünk.

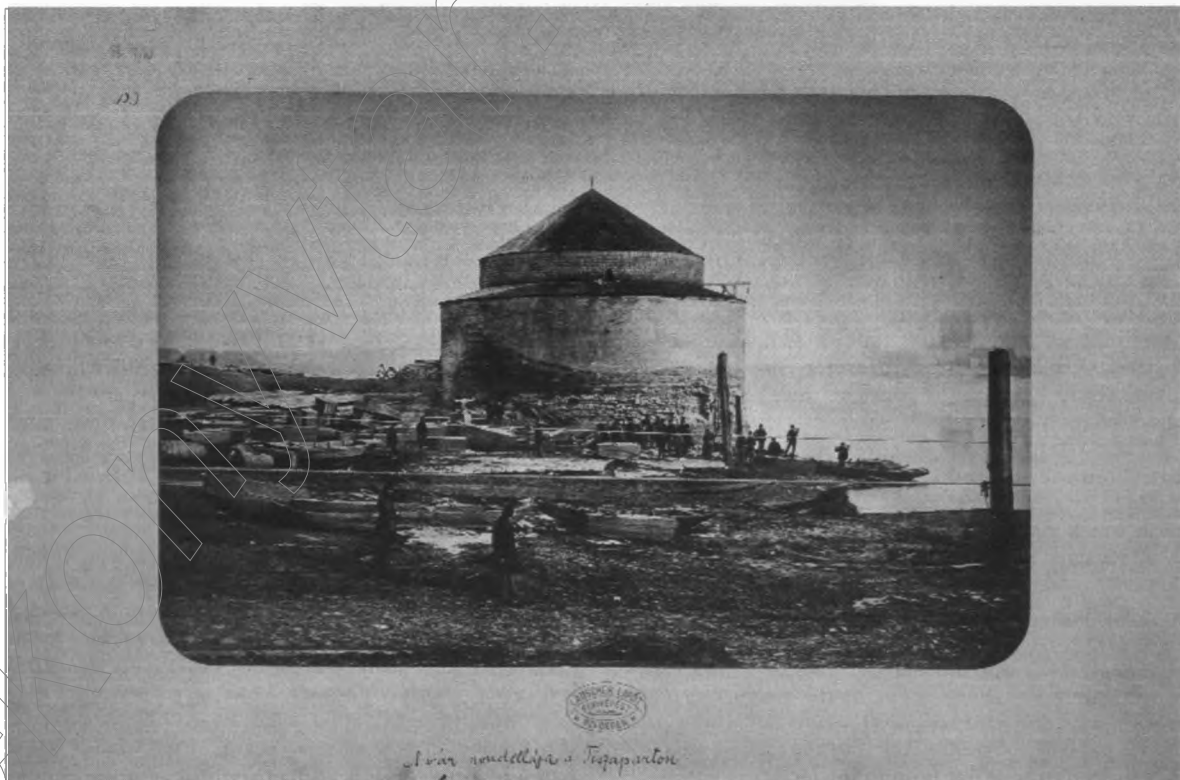
Garai Ignác felvételeinek értékét a különböző társadalmi rétegekhez tartozó egyének tartásbeli, öltözködésbeli, sőt szokásbeli képi megjelenítése adja. Sajnos nem folytatta a Goldfinger időben megkezdett színészt, pedig ez még elevenebbé tette volna számunkra a korabeli világ képét.

Garai Ignác utóda Heine Henrik

1903-1904

Heine Henrik 1854-ben Szegeden született aranyozó-fiaként. 1882-ben kötött házasságot, a tanúk egyike Keglovich Emil fényképész.

1898-ban a foglalkozás megjelölése rovatban „fényképeszeti üzletvezető” szerepelt, ez minden bizonnyal a Garai műteremre vonatkozik. Műtermét a Horváth Mihály u. 7. szám alatti Rieger-házban hirdette. Működéséről keve-

LAUSCHER LIPÓT: VÁRBONTÁS SOROZAT, VIZIBÁSTYA, 1881

set tudunk, fényképet is csak egyet ismerünk.

Ravasz Imre

1881–1885

Ravasz Imre 1873-ban Aradon létesített fényképészetet, ahol csaknem két évtizedig dolgozott. Több helyen nyitott fiókülétet. 1881-ben Szegeden a Horváth Mihály utcában a Rieger-házban rendezte be műtermét, ott az árvíz előtt Bietler Ferenc két ízben is dolgozott.

1885-ben egy szomorú szenzációval hívta föl magára a figyelmet, röviddel a katasztrófa bekövetkezése után a helyszínen termett és képet készített a szegedi színház égéséről, gyorsaságát az aradi lapok is kiemelték.

Rechnitzer János

1886–1888

Rechnitzer János a Horváth Mihály u. 7. sz. alatti volt Ravasz műtermet bérelte. Fényképészetéről keveset tudunk, Nagyváradon, Újvidéken, Párizsban, Székesfehérváron, Amsterdamban, Nápolyban, Budapesten szerepelt kiállításokon kitüntetéssel.

A ránk maradt hat darab fényképből a két gyermek felvétel azt sugallja, hogy műtermében természethez közelebb álló környezetet próbált megteremteni.

Letzter és Keglovich

1888–1892

1888-ban özv. Lauschné Letzter Nanette üzletvezetőjével, Keglovich Emmillel új céget alapított a Letzter és Társa helyébe. Műtermük a Kölcsey u. 8. sz. alatti Auer-házban maradt, amit modernizáltak. 1889-ben a párizsi világkiállításon bronzérmeket nyertek. 1892-ben Lauschné - 23 évi fényképészeti tevékenységét befejezve kilépett a cégből.

1891-ben műtermüket fölkereste a néhány napig Szegeden időző Munkácsy Mihály a város újjáépítője, Tisza Lajos gróf társaságában. A róluk készült nagyméretű kettős képmások egyike színezett, melyen jól lemérhető Keglovich Emil festői tehetsége is.

Gévay Béla

1888–1910

Gévay Béla (Pinkafő, 1841? – Szeged, 1909) másfél évtizedig Pesten, majd Makón és Hódmezővásárhelyen működött. 1888-ban Szegeden, a Horváth Mihály utca 7. sz. Rieger-házba nyitotta meg fényképészetét miközben Kecskeméten is tartott fenn műtermet.

Szegedi műtermét 1899-ben áthelyezte előbb a

LETZTER ÉS TÁRSA REIZNER JÁNOS 1883

szórán szinte az egész országot bejárta és végigfényképezte, jelentős forrásanyagot szolgáltatva a helytörténeti kutatóknak. Írásaival, előadásaival is népszerűsítette a fényképezést.

Keglovich Emil

1892–1912

Keglovich Emil (Pojana Stampi Bukovina, 1856 – Szeged, 1912) föltehetően Letzteréknél tanulta a fényképészetet. 1882-ben már a Letzter és Társa cég művezetője, majd 1888-tól a Letzter és Keglovich cég egyik tulajdonosa. 1891-ben feleségül vette Till Herminát Till József tekintélyes szegedi kereskedő leányát.

1892-től a Kölcsey utca 8. sz. alatti műterem egyedüli tulajdonosa. Másfél évtizeden át működött nála Weber Ferenc fényképész, aki 1906-ban önállósult.

1897-ben műtermét a Klauzál tér 7. sz. alá, a Wagner-házba költöztette.

Szegedi városfotóiból kiemelkedik az 1900-as párizsi világkiállításra küldött nagyméretű sorozata, de fényképezte a millenniumi ünnepségek szegedi eseményeit, az 1899-es szegedi mezőgazdasági kiállítást, a Kossuth szobor avatását és szívesen látogatták műtermét a szegedi polgárok is.

Munkássága elismertégét jelzi, hogy halála után is a Keglovich céget bízta meg a városi tanács 1913-ban a lebontásra ítélt szent Dömötör templom fényképezésével.

Széchenyi tér 6. sz. alá, majd 1907-ben a Horváth Mihály u. 5. sz. alá. Halála után özvegye Stuber Mária még kilenc hónapig folytatta az üzletet. Gévaynak két tanítványáról tudunk: az egyik Auer Lajos, a másik Kerny István.

1890-ben készült az a különleges fényképe, amelyen a város 13 tisztségviselője a régi zsinóros mundurban látható: „portás, a rendőrőrmester, lovasrendőrkaplár, gyalogosrendőrkaplár, a főispán, polgármester és főkapitány nyalka huszárai, a lovas és gyalog közrendőr, hivataloszolga és itt feszít a parádés kocsis, a tűzoltó, a vámőr a kocspiszkáló spádéval.” Aquarell helyett olajfestékkel szerette színezni a képeit.

Kerny István

Kerny István (Szeged, 1879- Budapest, 1963) foglalkozását nézve postatiszt, Gévay Bélánál tanulta a fényképezést. Szoros barátságba került Kovács János távirtda főtisztel, aki megbízást kapott a város néprajzának megírására. Az 1901-ben megjelent könyvbe sok fénykép kellett, ezeket Kerny István készítette el. 1908-ban a fővárosba helyezték. Munkája

Kozmata Ferenc
1892–1893

A budapesti Kozmata Ferenc 1892-ben Szegeden műtermet épített a Tisza szálloda mellett, a Széchenyi tér 2. sz. alatt, a Patzauer-házban. Üzletvezetője Stefáni Ottó, aki hamarosan kilépett. Rövid működés után a műtermet 1893-ban eladta Kalmár Péternek.

Ez a napfényműterem - egyedüli tanúja az akkori időknek és a fényképész iparnak - ma is áll a Széchenyi téri ház udvarán.

Kalmár és Társa
1893–1896

A Széchenyi téri Kozmata műtermet Kalmár Péter vette át, aki Budapesten és Bécsben is tartott üzletet. Szegedi fényképészetének vezetését budapesti művezetőjére, mint cégtársra, Nagy Móra bízta. A Keglovich cég és a Kalmár és Társa cég szinte versengett egymással tetszetős kirakataival.

Kalmár és Társa utóda Nagy M.
1896-1900

A Kalmár műtermet megvásárolta Nagy Mór (szül. 1866) fényképész, izraelita vallású, felesége Krämer Berta. 1900-ban a műteremben már a Stefánia nevű fényirda működött.

1898-ból való a hatalmas, festett díszű Holtzer-féle tablója, melyet a női divatárú üzlet fennállásának 50. évfordulója alkalmából készíttetett a cég személyzete.

Kalmárok „Pannónia”
1897-1903

Kalmár Péter 1898-ban új műtermet nyitott a Takarékos utca 3. sz. alatt (ma 5. sz.). A cégben Péter, Izsó és J. fényképészek dolgoztak. A fényképészet 1901-től a „Pannónia” nevet viselte, helyén 1903 végétől a Herkules fényirda működött.

Kalmár Péter („K P”) fénykép két darab maradt ránk, mignon nagyságban.

Kalmár Izsó („Kalmár I.”) 1903 nyarán Kalmár Izsó fényképezőgépét a pusztaszeri Árpád ünnepélyen ellopták, amíg ő a képek kidolgozásával volt elfoglalva. Neki tulajdonítjuk a Pannónia cégjelzéssel ellátott pusztaszeri ünnepélyről készült főlveleteket.

Kalmár J. „Kalmár J.”-től egy fényképet ismerünk, pecsétjével ellátott kiállítás részlet.

Brenner Testvérek
1898-

A fővárosi Brenner Testvérek, Sarolta és Viktor 1898-ban bérbe vették a Kölcsey utcai volt Keglovich műtermet budapesti műtermük fenntartása mellett.

Brenner Sarolta Regina (szül. Segesvár, 1873.) 1901-ben Szegeden kötött házasságot Lintner Ferenc fényképésszel. Brenner Viktor Hugó (szül. Nagyszében, 1871.) 1904-ben Szegeden házasodott, felesége Grasselli Sarolta.

1908-ban a cég új műtermet épített a Jókai u 3. szám alatt, ahova 1909-ban főüzletét áttelepítette és 1910 nyarán a Kölcsey utcai végleg megszűnt. Az első napfényműtermük belsejét két fényképen öröki-

LETZTER ÉS KEGLOVICH MŰTEREM: TISZA LAJOS ÉS MUNKÁCSY MIHÁLY 1891

tették meg, ezekből készült a kiállításunk két műterem rekonstrukciója.

Több nagyméretű tablójuk ismert. 1903-ban készült a látványosan kivitelezett tabló a szegedi kerületi betegsegélyző pénztár részére Barcsay Károly elnöki jubileuma alkalmából.

„Stefánia”

1900-1901

1900 novemberében hirdetett először a Stefánia fényképészet. A Széchenyi tér 2. sz. Tisza szálló melletti Kozmata építtette fényirda Stefánia néven nem volt hosszú életű, 1901-ben Lintner Ferenc vette át, bár 1902 tavaszáról még ismerünk „Stefánia” fényképet.

Lintner Ferenc

1901-....

Lintner Ferenc Sándor fényképész (szül. Kassa, 1877.) a fényképészetet föltehetően Brenneréknél tanulta vagy művelte. 1901-ben vette nőül Brenner Sarolta fényképésznőt.

1901-ben Lintner Ferenc átvette a Széchenyi tér 2. sz. alatti napfényműtermet a Stefánia cégtől. 1910-ben meglévő fényképészet mellett, új műtermet nyitott a Kárász utca 7. számú ház második emeletén.

1905-ben csoportképet készített a Szt. István téri artézi kútnál, amelyet a víztorony építésekorfúrtak. A fényképen balra Jakabfy Lajos mérnök látható.

„Herkules”

1903-1910

1903-ban a Takaréktár utca 3. sz. (ma 5. sz.) alatt, amit még Kalmár Izsó 1898-ban építtetett, új fényképészeti műterem nyílt Herkules néven. Az évek során több fényképész dolgozott a cég neve alatt. Az 1907-ben Komáromi Ede fényképészt jegyezte a címtár, 1909-ben a Herkules fényképészet tulajdonosa Czirner Károly, 1910 nyarán Károlyi műterme, őstől pedig Bárdos Sándor fényképész működött ott.

Auer J. „Hungária”

1903-1910

1903 tavaszán özv. Auer Józsefné Iskola utca 16. számú házában fényképész műtermet épített és Hungáriának nevezte el. A hirdetések Auer J. néven tette közzé. A „J.” betű alatt feltehetően nemcsak az özvegy értendő, hanem fényképész fia, Jenő is. 1908 nyaratól a műterem új tulajdonosa Weisz A. (valószínűleg Adolf), aki továbbra is Hungária néven vezette a fényképészetet.

1904-ban a cég nevéhez fűződik az első szegedi

KEGLOVICH EMIL: WAGNER GUSZTÁV KERESKEDŐ CSALÁDJÁ

autótulajdonos megörökítése, melyen Brauswetter Ottó órásmester két unokatestvérével látható a virágokkal földízített autóján.

Auer Fivérek (1910-....)

Az Auer fivérek, akiket a város már jól ismert, 1910-ben saját házukban nyitották meg cégüket: Lajos (szül. 1886.) 1900 - 1902 között Szegeden Gévay Béla fényképészmesternél tanult és dolgozott. Jenő (szül. 1883.) édesanyja fényképészetében (Auer J.) működött. Az Auer Fivérek cég tagja volt még Auer György gyógyszerész (szül. 1881.) is.

A Kölcsey-utca 8. szám alatti, negyvenkét évvel ezelőtt Letzter fényképész által alapított műterem alapos átalakítás után az Auer Fivérek kezén újra közkedvelté vált.

Klein Aladár

1905-1906

1905-ben Klein Aladár (szül. 1883.) budapesti fényképész nőül vette Jónás Ármin leányát, Ilonkát. 1906-ban új fényirda melléképület építésére kért engedélyt a Petőfi Sándor sugárút 11/a sz. alatt 6 évi időtartamra. Az 1907-ben megjelent címtár még nyilvántartotta a fényképészek között, de már a Zsinagoga u. 13 szám alatt.

Weber Ferenc

Weber Ferenc 1890-től dolgozott Keglovich Emil műtermében, föltehetően ott is tanult, majd harminchét évesen önállósította magát. 1905-ben, a Csongrádi sugárút 14 sz. alatt, saját házában építtetett műtermet. 1911 novemberében hirdetett utójára. 1912-ben a műtermet lakóházzá alakították. Az időponttal kapcsolatban felmerülhet, hogy Keglovich Emil betegsége, majd halála folytán Weber esetleg visszatért a Klauzál téri műterembe.

Simonyi Lajos

1909-1910

Keveset tudunk róla, egy hirdetését és egy fényképét ismerjük. A fénykép 1909. keltezésű, a hirdetés 1910-ból való. A Csongrádi sugárút és nagykörút sarkán hirdetett, a Csongrádi sugárút 14. szám alatt, talán a Weber Ferenc-féle műteremről van szó.

„Rivoli”

1906 k.

Rivol hirdetéssel Szegeden nem találkoztunk, de Budapesten működött ilyen cég. A szegedi Rivoli fényképészet a Somogyi utca 24. szám alatt működött, ahol Lintnerék laktak.

Az 1906-ban készült Ipartestületi tablóról származó mellképeken Rivoli hátlapok láthatók, míg a ránk maradt tabló-fényképen a tabló készítője a Brenner Testvérek. Föltehető, hogy Lintnerné Brenner Sarolta fényképésznek kapcsolata vagy érdekeltsége lehetett a Rivoli céggel, miközben a Brenner Testvérek cég egyik tulajdonosa is ő volt.

„Dugonics” 1908.

1908-ban a Dugonics fényirda a Somogyi-utca 24. sz. alatt működött pár hónapig. Minden megrendelőnek a saját fényképével ellátott foto-email brostút vagy medált készített ingyen – ez volt a reklámszövege.

Ezen a helyen korábban Garai I. működött, 1906-ban a Rivoli, 1909-ben Szilágyi Arthur.

Halász I. 1908-1909

1908. végétől Halász I. fényirdája a Kárász u. 7. szám alatt alig fél évig működött hirdetései alapján. 1910 januárjában itt nyitotta meg második műtermét Lintner Ferenc. Halász fényképésznek mindössze két fényképét ismerjük.

Szilágyi Arthur 1909-1910

1909 tavaszától rövid ideig, alig egy évig működött a Somogyi u. 24. sz. alatti Fehér-kereszt házban Szilágyi Arthur műterme. Három kirakatszekrénye is volt a belvárosban, vállalt műtermi és kültéri felvételeket is.

Rutkai és Vitkay 1912-....

Több évi budapesti gyakorlat után 1912-ben Rutkai Aladár és Vitkay János fényképészek Szegedre települtek és a Kárász-utca elején, a 15. sz. alatt kezdték meg a munkát. Részükre a ház tulajdonosa, Goldschmiedt György orvos, újonnan építtetett az udvarban napfényműtermet, amelyet már természetesen „villanyfolyvételekre” is berendeztek.

Adler Viktor 1912-....

1912 októberében nyitotta meg műtermét Adler Viktor az Iskola utca 16. sz. alatt. Reklámajándékként a megrendelő saját fényképével ellátott karácsonyi és újévi üdvözlő feliratú lapok készítését vállalta. Műterme előtt és a város több helyén állította ki fényképkirakatait. Fiókműtermet Szovátafürdőn tartott fenn.

Fári Irén – T. Knotik Márta

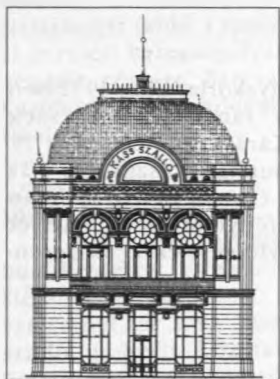

KERNY ISTVÁN: ALSÓVÁROSI BÚCSÚ 1900

Új csodákra várva

JEGYZETLAPOK A HUNGÁRIÁBÓL - 1.

Amikor 1976. december 13-án, Luca napján bezárták a Hungáriát, december 31-én pedig a bárt is, keserű szájjal vettem tudomásul a döntést. Nemcsak azért, mert nagyapám, Laczkó József biliárdbajnok oldalán több mint két évtizedet töltöttem az épület falai között, hanem azért is, mert szerettem a Hungáriát, mint ifjúságom csodálatos színterét.

Igaz, Szegeden akkor nem volt hozzá hasonló méretű kávéház, ahol a Város értelmisége, fiatalága összejöhetett volna. A Tisza Szálló belülig éppen foglalt volt, a Hági szobái nem feleltek meg a kívánalomnak. A kiskocsmák szoba sem jöhettek, az alsóvárosi Kapca, az újszegedi Tóth vendéglő tágas volt ugyan, de „komfort” nélküli. A Hungária volt az egyetlen hely, ahol méltó keretek között lehetett lakni és étkezni, valamint táncolni, szórakozni.

A Hungária egykor a Kass nevet viselte homlokzatán, az oldalfalán pedig egy évszámot 1897. Ez az évszám ott díszleg keretben ma is, és emlékeztet az épület gazdag múltjára.

Márai Sándor: Színbád hazamegy című regényében így írt az ország neves éttermeiről: „Úgy őrizte a hajós lelkében a nagyobb vidéki fogadók étel-jellegzetességeinek ízét és különlegességét: a szegedi Kass, a debreceni Bika, a soproni Lóvér, az egri Korona emlékét, ahol a fehérhajú vendéglős olyan nyájasan fogadta az idegent, és olyan szeretettel tudta megbeszélni az estebéd részleteit, mintha nem veszett volna ki minden úri szokás, patriciusi kedvességet a hazában.”

Ami Lübeckben a Buddenbrookok nevéhez fűződik, azt a Kass-család jelentette Szegeden, sőt jelenti ma is, hiszen Kass neve most is ott ragyog egy galéria bejárata fölött.

Persze nem ártana újra és újra ismértté tenni a névhez kapcsolódó családi történetet is. Nem szólva arról, hogy a Város művészeit és közösségét ma is baráti szálak fűzik a kitűnő grafikusművészhez, a nagyszerű emberhez.

Péter László irodalomtörténész a következőket írja a családról: „Az 1850-es években került a fővárosból Szegedre a Kass-család. Egy ideig még Kasch alakban szerepelt a nevük. Kass Vencel bérelte, de lehet, hogy mindjárt meg is vette a Fekete Sast, a város nagy múltú vendéglőjét. Kass Venceltől özvegye, Wendler Ilona vette át a Sast, és fiaival, Jánossal és Gusztávval tartotta fenn. Később Kass János az önállóság útjára lépett, 1897-ben önálló telket vásárolt a Stefánián. Megrendelte az építési terveket Steinhard Antaltól, aki márciusban szállította is azokat. Az építési engedélyt március 31-én adta ki a Középitési Tanács, meghozta egyemeletes lakóházra. Az épület szegedi mesteremberek kezenyomán épült. A kivitelezést Erdélyi Mihály végezte, de dolgozott is Landesberg Mór, a csatornázást végző Heszlényi József, és a vízvezetékét szerelő Brettig-cég. 1898. május 1-jén aztán megnyílt a Kass-kávéház, a Kass-vigadó. A díszes bútorokat Seifmenn Mór szállította, a bádogg és rézdomborítást Nagy László készítette. A Kass Szálló negyedszázados jubileumát 1923-ban ünnepelte. Ekkor már a vezetés ifj. Kass János feladata volt. (Kass János grafikus édesapja!)

A Kassba járt az egész város és a bohémvilág: színészek, festők, írók, zenészek. A Kassról készült levele-

zőlapok bejárták az egész világot. A nagyapa 1928. július 23-án hunyt el, életének 72. évében. Részvétét fejezte ki vitéz Horthy Miklós kormányzó is. A harmincas évek elején a Kass sem tudott megbirkózni a gazdasági válsággal, és kénytelen volt bezárni a népszerű épületet. Majd 1934. május 16-án újból kinyitott Hungária néven. Az új név felvétele azért történt, mert a Kass-család nem járult hozzá nevük használatához.”

A háború gyorsan átvonult Szegeden. Köszönhetően annak a hat szegedi polgárnak - dr. Pálffy György, Bohó Róbert, Örley Zoltán, Lippó Gyula, Wagner Ferenc, dr. Viola György -, akik 1944. október 11-én átadták a Várost a Vörös Hadseregnek.

A Hungária pedig alig szenvedte meg a front elvonulását. Igaz, történt néhány belövés, de aránylag sértetlenül úszta meg azokat az órákat, mindössze a légnyomás törte be a nagy ablakokat. A nagyterem pár hónapig nem üzemelt. A tulajdonos Rosner Sándor azonban gyorsan rendet teremtett, és kinyitott a kávéház. Hogy hol? Hol máshol, mint az étterem konyhájában, ahol a biliárdasztal és néhány asztal várta a vendégeket...

1945-ben aztán visszatért az élet a Hungáriába. Szükség is volt rá, hiszen a színház is játszott, a vendégek pedig megszokták, hogy előadás után vagy a Kassban, vagy az Almásy étteremben (ma: Port Royal) tértek be egy itlra.

1949. februárjában aztán államosították a Hungáriát. Így 1950-től Szegedi Szálloda és Vendéglátó Vállalat egésze alatt működött. Ekkor nevezték ki igazgatónak Havalecz Istvánnét, aki egyébként az újszegedi Kenderfonógyár munkásnője volt. Az üzletvezető pedig Sárdi Miklós lett, akit néhány év múlva „kie-

meltek” és Budapesten a világhírű New York üzletvezetője lett.

Sárdi Miklós neve és maga is, egy fogalom volt a Hungáriában. Mindenkit ismert és mindenkivel meg akart ismerkedni. Valójában ő vezette az éttermet. Szakmailag fölötte állt a „vezetésnek”, emberileg pedig egy kiválóság volt. Ahogy emlékszem, egy pillanatra sem hiányzott az étteremből. Ma is látom, ott áll az asztalok előtt közepén és fürkészi a „rávolt”.

Amikor a Hungária életéről/életéből jegyzetlapokat írok, teszem ezt a teljesség igénye nélkül, ám azzal a szeretettel, amely mindig meghatározta viszonyomat a Házhoz. Ahhoz a helyhez, ahol táncszámaimat jeles énekesek tolmácsolták a Nagyerdeműnek, ahol részese lehettem sok eseménynek, ahol nagyapám biliárd-sorozatait csodálhattam, ahol olyan embereket ismertem meg, mint Lantos Olivér, Puskás Ferenc, Hidegkuti és mások...

Ez az írás azonban nem tartalmazza Bányai Jenő-Bányai Gitta által írt A Kass című kötetben írtakat. Én csak arról írok, ami családom révén tudomásomra jutott, amit magam is megéltem falai között.

Ez a néhány sor invokáció kívánt lenni. Könyörgés a Múzsákhoz, hogy adjanak inspirációt. Lelkes szavakat tollamra, hogy méltóképpen zenghessem a Hungária egykori dicsőségét.

„LÁSSUK A SZERZŐT!”

Az előadóművészeket, a táncdalénekeseket, a díszítőket illesse először az emlékezés. Talán azért is, mert a Hungáriához való kötődésemnek nekik is köszönhetem. Olyan énekeseknek, mint Karády Katalin, Lantos Olivér, Szabó Miklós, Kovács Erzsí...

De azért is róluk beszélek/írok először, mert Bakos Géza személyében új - régi zeneszerző mutatkozott be a népszerű csütörtök esték nyitóestéjén.

Tudjuk jól, hogy volt szegedi születésű két operett szerző, már mint *Zerkovitz Béla* és *Huszka Jenő*, de a háború előtt és után szegedi illetőségű, Szegeden élő szerző nem volt. *Bakos Géza* viszont Szegeden született 1911-ben, és 1953-ig a Városban élt. Az egyetemen, 1932-ben jogi diplomát szerzett. Zeneelméletre *Király-König Péter* oktatta, zongoráz-

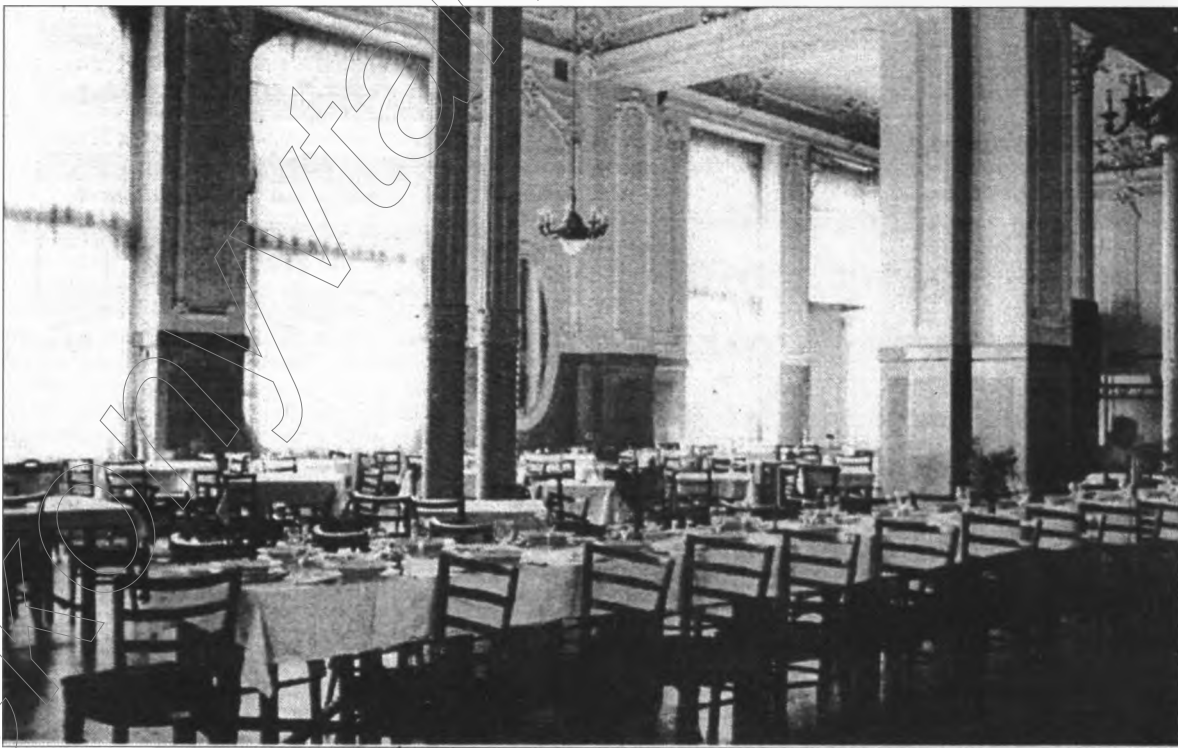
ni pedig *Baranyi Jánosnál* tanult. Egy sajnálatos villamos-baleset következtében elvesztette az egyik lábát, amelyet térdből amputálni kellett. Falábbal járt és zongorázott. A felesége *Horváth Júlia* drámai színésznő, a Szegedi Nemzeti Színház tagja volt. Civil foglalkozását tekintve, a Város „árváinak” az Atyja volt. A háború után pedig kulturtanácsos.

Zeneszerzői munkássága révén olyan zeneszerzők közé sorolandó, mint *Fényes Szabolcs*, *Gyöngy Pál*, *Eisemann Mihály*. A Huszárpárádé című operettjét, amelyet *Zágon Istvánnal* írt, 1938. március 7-én mutatta be a Városi Színház. A színiigazgató *Miszlai István* közreműködésével, *Mészáros Agval* a főszerepben. A háború előtt színre szülővárosában a Csipetnyi bors című operett is, majd a hetvenes években a Bajnokcsapat, amely óriási sikert aratott, olyanira, hogy egyik dalát plagizálta is egy budapesti zeneszerző!

Bakos Gézával, családom régi barátjával, Maros utcai vacsorákon találkoztam. Amikor megtudta, hogy írok, azonnal „megkínált” egy zeneszámmal. Akkor még csak 16 éves voltam, de boldogan ráálltam, hogy slágerszöveget írjak. Így született meg az *Amerre te jársz* című dal, amelynek bemutatására 1950. március 16-án került sor a Hungáriában. Akkor indultak ugyanis a csütörtök esti vendégszereplések. Az első meghívott a nagy sztár, Lantos Olivér volt!

Lantos már délelőtt Szegedre érkezett, hogy próbáljon a zenekarral. Este viszont nálunk estebédelt, úgy hét óra körül, persze Bakos Géza is jelen volt. Ő azonban nem vacsorázott, hanem újra és újra eljártotta saját számát, hogy Lantos Olivér megtanulja. Amikor harmadszor énekelté végig, az énekes megszólalt: „Gyere vacsorázni, tudom már a számot!” Kilenc óra után aztán fölkerekedtünk és lesétáltunk a Hungáriába. Lantos a szállodai ajtón ment be, mi az étterem. De csak nehezen, mert már régen telt ház volt az étteremben, akik pedig nem tudtak leülni ott álltak, ahonnan még látni lehetett a pódiumot, a zenekart. A pincérek csöndesen, de folyamatosan káromkodtak, mivel közlekedni nem lehetett!

Az asztalunk közvetlenül a pódium előtt volt, így ha nagyon akartuk volna, akár kezét is foghattunk volna

A HUNGÁRIA SZÁLLÓ ÉTTERME AZ ÖTVENES ÉVEKBEN

LAKATOS-LIPPÓY:
Lásd be végre már...
 TANGÓ!

—MINDEN JOG FENNTARTVA—

TEMPO IN TANGÓ -2-

REFRÉN

LÁSD BE VÉG-RE MÁR EL MŰ-CŐD-DI MÁR,
 ÚJ CŐ-ÖK-KAT MÉG AZ ÉN SZI-VEI CŐK-ÖK-LEFŰ MÁR.
 NÉZ-LEK SZÓT-LA-MŰL, MŰ A KÖNY-MED MŰL...

MŰ MŰ-CŐK-KAT, A SZI, HA PÁR-LA HANGJ, MŰ MŰ-CŐK-KAT. PÁR!

MÉG JÓL TU-DOM ÉN, CŐK-LEK-VÉ-SZÓVÁ MŰ-NA TA-LÁR.

BÁR EL CŰM SZÉ-SZÉNY NÁR SZÉ-BŰL-NŐM SZÉ-NÁJ-NA-LÁR.

LÁSD BE VÉG-RE MÁR, MŰ-DEN MŰ-CŐK-KAT MÁR.

-4-

IGY SZÉ-KET-LEN ÉN, HA MŰ-JÓ-LYOGIG TE MŰ-DIG MÁR.

Vers

MŰ-BÁI MŰ-CŐK-KAT, MŰ-LÁ-TOM ETT VÉ-GŰL, FE-LEJ-TED EL MÁR, MŰ-CŐK-KAT MŰ-G.

SZI-PŰL. MÁR MŰ-VES ETT MŰ-ZÁRÁ MŰ-LÓ, MŰ-MŰ-CŐK-KAT MŰ-LÉZ MŰ-G.

Refr. ísm.

LAKATOS (ALIAS LANTOS OLIVÉR) ÉS LIPPÓY (ALIAS POLNER ZOLTÁN) DALÁNAK KOTTAKÉPE

az énekessel. A harmadik kör végén aztán Lantos Olivér bejelentette:

- Most bemutatom két szegedi szerző új dalát. Amikor a szám elhangzott a közönség örömmujongásban tört ki, kiváltképpen az én barátaim: „Lássuk a szerzőt! Szerzőt! Szerzőt!”

Bakos Géza aztán falábalával nagynehezen föllépett a pódiumra és lenyúlt értem. Értem, aki halványlila és

mészfehér voltam. Fölhúzott...

A számot azután néhány hónappal később meghangszerelte *Bágya András*, a Magyar Rádió tánczenekarnak vezetője. A számból készült laklemez pedig 1951. január 19-én hangzott el a rádióban, *Hollós Ilona* tolmácsolásában. De énekelt *Putnoki Gábor* és *Kovács Erzsébet*.

Ennyit a csütörtök esték nyitónapiáról.

KARÁDY KATALIN ÉS LANTOS OLIVÉR 1950-BEN A HUNGÁRIÁBAN

Ezt követően jöttek a fővárosi művészek: előadók, kabaristák, dizzők és konferansziék, valamint a legkiválóbb dzsesszzenongoristák, zeneszerzők. Eljött például a Váci utcai Kedves két nagy ásza: *Horváth Jenő* és *Cziffra György*, de eljött *Breitner János*, *Szterényi Dénes* és a magyarnóta kedvelőknek nagyszerű ajánlólevelet rögtönzött *László Imre*.

A csütörtök esték egyre népszerűbbek lettek. Az étterem kicsinek bizonyult, főleg mikor hírességek léptek föl. Azokban pedig nem volt hiány!

Következzék az első hónapokból egy kis névsorolvasás: *Türk Berta*, *Pogány László*, *Kompolti Györgyi*, *Karády Katalin*, *Lantos Olivér* (a nagy sikerre való tekintettel – május 11-én).

A nyár még kedveltebbé tette az esteket, hiszen nemcsak a nagyterem, hanem a kerthelyiség is fogadta a vendégeket. Akik nem értek be, azok a Stefániáról hallgatták a műsort, akik meg látni is akartak folklópaszkodtak a kerítésre...

Májusban *Vadas Zsuzsa*, *Raffay Erzsi*, *Fellegi Tamás*, *Szabó Miklós* lépett föl, júniusban: *Apor-Bágya együttes*, *Hollós Ilona*, a *Rádió Melódia-együttese*, *Páka Jolán*, *Angyal Nagy Gyula*, itt volt az *Optimisták kabaréja*, majd újra *Karády Katalin*, *Pogány László*, valamint ismét *Fellegi Tamás* és *Lantos Olivér*.

Augusztusban *Dénes György*, *Pethes Sándor*, *Pogány Margit*, *Salamon Béla* öttagú társulatával és eljött *Rátonyi Róbert*, *Kiss Mányi* és *Bilicsi Tivadar* is...

Mit mondjak, vastapsos éjszakák voltak!

Augusztus 24-én aztán Szegedre látogatott a Hurrikán – Harsányi Együttes. Itt azonban álljunk meg egy röpké pillanatra!

„NEM ENGED A HALAVECZNÉ!”

Ekkor már javában a kerthelyiségben zajlottak az események. Már aki asztalhoz jutott a kertben!

A zenekar a Stefánia felőli részen helyezkedett el, így az énekest bentről is látni lehetett, míg a kerthelyiségben az asztalok egészen a bejáratig sorakoztak négy hosszú sorban. A bejáratig, ahol Dankó Pista és hegedűje köszöntötte az egyre özönlő közönséget. Csak „mellékesen” jegyzem meg, a pincéreknek a kert

végéig igen csak „sétálniuk” kellett!

Vastaps vastapsot követett. A Harsányi együttes – Harsányi Béla, Várhelyi Endre és (rá már nem emlékszem) önfelédten énekeltek: „A medve, a medve, rossz a medve kedve” (!), hogy melyik ország volt a medve, az nem képezte vita tárgyát...

A közönség soraiban ott ült és figyelt Báró Bíró Béla, „Kubus”, ahogyan városzerte nevezték/ismerték. Az az énekes, aki sohasem kapott színpadot, mivelhogy nem volt „szalonképes”.

Gondoltam egyet és odamentem Harsányi Bélához, mint újsütetű szövegíró (nagy mellénnyel!), és bemutatkoztam: „Nekem van itt egy Barátom, aki egymaga elénekli azt, amit Maguk hármán!”

Azt felelte erre Harsányi Béla: „Az nem létezik!”

Felálltam és megkerestem Bélát: „Gyere, énekelj nekik valamit!” A szünet meg javában tartott, amikor Béla föllépett a pódiumra. Szelíden, lágyan, minden idegesség nélkül a következőket mondta: „Most pedig eléneklem a Lammermoori Lucióból a szextettet!”

Már akkor kitört az ováció, amikor a pódiumra lépett, de ami utána következett, olyat még nem látott/hallott az öreg Hungária. Egy vokál énekelte Béla torkában. Harsányiéknek távra maradt a szájuk. A közönség tombolt. Béla, mint aki nekiszabadult, egy félórás műsort rögtönzött. Az Elvtársnő, Havalecz Istvánné percenként üzent: „Azonnal hagyja abba!” Csakhogy ott volt a mi asztalunk! Zúgott a „Vissza! Vissza!” A mikrofonból pedig Béla vészjósló hangja verte föl az egész környéket: „Nem enged a Halaveczné! Nem enged a Halaveczné!”

Leírhatatlan cirkusz volt, de én most mégis leírom!

Augusztus 31-én aztán *Rácz Vali*, *Kabos László* és *Bogáthy György* jött Szegedre. Rácz Valiról aztán évtizedekig nem hallottunk, ha csak nem a Szabad Európából.

Szeptember 7.: *Breitner János*, *Horváth Jenő*, *Szterényi Dénes* zeneszerzők.

Szeptember 14.: *Apor-Bágya együttes*, *Hollós Ilona*, *Onódi István*.

Szeptember 21.: *Miklós Kata*, *Szabó Miklós*.

Szeptember 28.: *Lantos Olivér*.

Októberben: *Rodolfó*, *Fellegi Tamás*, *Kovács Erzsi*,

Karády Katalin, Pogány László, Bondi Lénárt, Faragó Panni, Halmai Pataki, László Imre, Gerard Laboch, Kamil Judit, Putnoki Gábor.

November-december: Tihanyi Magda, Kőrösi Zoltán, Hollós Ilona, Németh Marika, Orbán Zsuzsa, Fellegi Tamás.

Októberben egy hónapra Hungáriába szerződött Kovács Erzs. Előtte is volt egyhónapos szerződéssel egy énekesnő. Doór Évának hívták. Az énekesnőt a premieren a mi asztaltársaságunk avatta föl. Hogy miből állt a dizózatvas? Mi másból mint minden szám után fölfokozott tetszésnyilvánításból. Előttünk bor, kávé, a virágvázában piros tulipán. Az asztalnál pedig Süli Pista, *Krachtusz Rezső*, *Markovits* meg én. Süli Pista aztán éneklés közben addig bűvölte az énekesnőt (Jaj, de szép vagy! Te vagy a legszebb!), amíg egyszer csak „dühében” leharapta a tulipán fejét! Akkor az énekesnő abba hagyta a dalolást, ez már neki is sok volt!

Kovács Erzs mikor Szegedre jött már népszerű volt. Az Amerre te jársz című számunk mellett megtanulta még két számunkat. Bakos Géza nagy virágcsokorral honorálta kedvességét. A Ne félj című számot és a Szegény kis néger vagyok sanzont ő énekelte először. Volt azonban szegedi vendégszereplésének háttérben egy tragikus esemény. Mégpedig az, hogy Kovács Erzs szerelmét, a tizennyolcszoros magyar válogatott labdarúgót, Szűcs Sándort az Újpesti Dózsa focistáját tiltott határát lépés kísérletéért főlakasztották! Mindenki tudja ez ma is, de erről a szegényről azóta sem beszél senki...

ZENE ÉS TÁNC MINDEN MENNYISÉGBEN

Az 1951-es év igen „vészélyes” év volt, elsősorban politikailag. Az énekesek műsorát cenzúrázták és vértelen magyar számok kerültek előtérbe. A jobbnál-jobb amerikai dzsessz-számokat letiltották, száműzték a zenés fórumokról. A szving, a rumba is háttérbe szorultak, mivel olyat csak a jampik táncoltak. Emlékszem *Janser Pista* elsőéves egyetemi társammal ott ültünk a vasárnapi ötórás teán. Janser a fővárosból jött tanulni Szegedre, és ismert egy-két táncfigurát. Fel is kért egy lányt, és a táncparkett közepén „mutatott” a fiataloknak valamit. Alig ért véget a produkció, máris fölkérték hogy mellőzze a hasonló botrányos viselkedést és hagyja el az éttermet! És ez a figyelmeztetés komoly volt...

Előrevetítette árnyékát az „imperialista zene” mellőzése. Úgy is történt. A csütörtök esték március 8-án befejeződtek. Januárban még énekelte *Farkas Vera*, *Szterényi Dénes*, *Gerard Laboch*, *Hollós Ilona*, *Lantos Olivér*, *Köles Zoltán*, még bemutatkozott *Zsolnay Hédi* és *Vécsey Ernő*, *Darvas Ibolya*, *Lóránd György*, *Péter Györgyi*, *Pataki Ferenc*, *Huszár Oszkár* tenorista, *Andai Zsuzsa*, *Verő Ágnes* dizőz, *Breitner János* és *Szterényi Dénes* zeneszerzők -

KARÁDY KATALIN LIPPÓY GYULÁNAK DEDIKÁLT FÉNYKÉPE

aztán mintha elvágták volna!

1951. február 19-én disszidált Karády Katalin és Lantos Olivér. „Távozásukhoz” egy számmra sohasem felejtendő történet is tartozik. Amikor január 18-án Lantos még föllépett a Hungáriában édesanyjának énekelte (többek között) Horváth Jenő: Éjfél után című számát. A szövege így kezdődik: Éjfél után, ha elotom a lámpát, rád gondolok, ki vagy nekem... A nálunk eltöltött óráknak, Anyám szépségének is szolt ez a szám, na meg a kölcsönös zeneimádatnak...

Tudtunk terveiről, csak a „mikorról” nem. Így aztán távozásakor abban egyeztünk/egyeztünk meg, ha valóban sértetlenül ki ér, első szám amit elénekel: Ont the sunny side street lesz! Addig azonban érdemes lesz figyelni a Szabad Európát. Vártunk és vártunk. Míg egyszer csak a bemonó a következőket mondta: Lantos Olivér szabad földre érkezett! Most őt hallják. És fölcsendül énekhangja, a rég várt számmal, az ismert magyar szöveggel: „Olyan szép voltál te drágám, akár az angyalkák az égben...”

A Hungáriában azonban folytatódott az „élet”. Játszott a zenekar, jöttek a vendégek, játszottak a biliárdosok, játszottak a dominosok, a kártyások az emeleten, a rózsaszín szalonban sakkversenyeket rendeztek, a nagyteremben pedig divatbemutatókat...

Előbb a háromtagú Marosi-tánczenekar mutatkozott be, majd amikor a szerződésük lejárt a Lakatos-együttes, Lakatos Géza vezetésével. Tulajdonképpen mi kell a táncolni vágyó közönségnek? Egy zongorista, egy dobos, egy szakszafonos/klarinétos vagy egy prímás. Mindez adott volt a Hungáriában, sőt ennél még több is. De legtöbbször a dobosok cserélődtek, és hoztak új színt, új hangulatot a tükrös kávéházba. Kitűnő dobosok voltak Szegeden.

Hogy mikor játszott a zenekar? Az a szerződésben pontosan meg volt írva. Naponta este 19 órától éjfélig, szombaton 2 óráig. Vasárnap délelőtt sörzene volt, csütörtök este pedig a műsorok között. Tánc azonban csak akkor kezdődhetett, amikor a vendégművészek befejezték a föllépést.

A dobosok sorából hadd emeljem ki *Keméndi Andrást*, aki nemcsak kiválóan dobolt, de énekel is. Alkalmi rendezvényeken jutott szóhoz, sohasem hívták meg a Hungáriába. Az ötórás teákon azonban fölléphetett. Dobolt és énekel két-három számot - aztán annyit! Hogy mért volt népszerű? Mert gyönyörű hangja volt!

A negyvenes-ötvenes évek elején jeles hely volt a Boldogasszony sugáruon Keméndiék kocsmája. (a négy lépcső fölfelé még mindig megvan!) Senki sem gondolta, hogy a Fiúból ilyen híresség lesz! (Bár csak az lett volna!) Különbön kitűnő sportember is volt, aki pólozott. Tehetségére a Szegedi Dózsa is fölfigyelt. Éppen ezért kitaláltak az elegáns Keméndinek egy

futballista állást: tűzoltót csináltak belőle. Ez nem vicc! Az volt az ő alibiállása. A Hungárián kívül azonban énekelt a Fáklya Filmszínházban is, a szünetben: ezért aztán 50 filléres pótdíjat szedtek a közönségtől. A legjobb hazai és külföldi slágereket énekelte, de kedvenc száma egy nagy sláger volt: „Te tavaszt hoztál télnek idején...”

- Hallottad, Keméndiből tűzoltó lett? – suttogták a városban.

- Hát tán csak nem parancsnok? – kérdezte *Rácz Náci*, a Tombácz primása. Mire *Kiszin Miklós* a Hágiban rákontrázott: Hallod-e, te Náci! Jaj nekünk! Hát az még életében egy gyufát sem oltott el, nehogy tüzet! végül mégiscsak föltűnt Budapesten egy filmben. Szép hangján egy dalt énekelt a filmvásznon, aztán fiatal, rakoncátlan szíve fölmondta a szolgálatot.

Mint írtam a fölújított Hungáriában 1950. március 16-án kezdődtek a vendégszereplések. Hogy miből állt a fölújítás? Mindenekelőtt festésből, aztán az emeleti rózsaszín szalonra ablakot vágtak, közvetlenül a WC-k fölött. Na meg kiegyenesítették az emeletre vezető félkörű lépcsőt! Ki tudja, miért?!

Májustól új zenekar játszott, méghozzá a kibővített Lakatos zenekar. Még a dzsessz-zenekari föllállást is megszüntették! Nehogy... a többit már tudjuk!

Szigetvári Józseffel, a Hungária dobosával idézzük az ötvenes évek történetét. A legilletékesebbel, aki méltó áttekintést tud adni a Hungária könnyűzenei életéről.

- Szegeden születtem. Édesapám rendőr volt, édesanyám háztartásbeli. Iskoláimat a rókusai iskolában kezdtem, majd a Madáchban folytattam és a Felső-Kereskedelmiben érettségiztem. Méghozzá a legnehezebb évben, 1947-en.

- *Miképpen ismerkedett meg a zenével?*

- Annak külön története van. Már diákként eljártam Kurbos Ili Zászló utcai zeneiskolájába, sőt azt is mondhatnám, hogy éjjel-nappal odajártam. Ámul-tam a dobos teljesítményén. A dobost Stumpf Mihálynak hívták. Addig csodáltam, amíg megengedte, hogy doboljak én is, amíg ő pihen. Amikor aztán elkerült Kurbos Ilitől, én lettem a dobos. Mindössze egyetlen dolog hiányzott, nem volt dobom! Ismertem egy alsóvárosi zenészt, aki saját maga készítette a dobokat. Ő mutatta meg, hogy kiképpen kell csinálni. Megcsináltam és annyi pénzt kerestem hogy cigarettát és kalapot vettem magamnak. Én 1953. november 2-án kerültem a Hungáriába. 1950 telén még a Marosi-tánczenekar játszott, őket a Lakatos-együttes váltotta.

- *Kikből állt a zenekar?*

- Lakatos Géza volt a primás, Lepény István gitározott, Martos Endre „Mackó” zongorázott, Kecskés Sándor bőgőzött, Kiss Sándor volt a szakszafonós, Bezzeg Dániel klarinétózott, dobolt Erenthál Béla, és Schwarz Lajos, ám Schwarz meghalt, és így

bekerültem a zenekarba.

- *Milyen időszak volt a legkedvesebb a zenekar számára?*

- Hát elsősorban a báli időszak: jogász-, orvos- és gyógyszerész bál, pincérbál, cigánybál a Hungária összes termeiben. Ilyenkor a városban valóságos népvándorlás kezdődött. Aki itt „végzett” elment a Hágiba, vagy a Tombáczba, vagy onnan jött a Hungáriába. Ez aztán hajnalig tartott. Aztán voltak a közkedvelt ótorai teák, majd a sokszorosán emlékezetes csütörtök esték!

- *Úgy tűnik, élvezték ezeket az estéket?*

- Hogyne élveztük volna, hiszen a hangulatot mi csináltuk, a közönség pedig átvette. Erenthál Béla nagyon tudta, hogy kell a népnek. Kifordította a szövegeket is, hiszen szeretett énekelni: Horváth Jenő Jaj, a Helén című számát önfeledten énekelte így: Jaj, a herém, jaj a herém!

Lakatos Géza, a kitűnő primás, a népszerű zenekarvezető a közönség kedvence volt. Játszott mindenféle zenét, magyar nótától az operettig. Igen széles és vérbő skálája volt. Az ötvenes évek közepén szerző-társa lettem. *Lásd be végre már* című szám zenéjével az asztalomnál is játszott. „Erre írj szöveget!” kérte és már játszotta is. Méghozzá akkor, amikor el tudott jönni a pódiumról. Tehát a szünetben. Az egész Hungária azt nézte, hogy miért játszik nekem Géza?!

- *Lásd be végre már* – mondtam neki -, hölgyel vagyok.

- Na látod, ez jó-bemondás! Írhatod a szöveget!

Így született meg a szám, amit rendszeresen játszott a zenekar, és kotta is készült belőle.

Lakatos Géza minden hazai és külföldi felesnek játszott. Afra volt a legbüszkébb, hogy „egyszer Glattfelder püspöknek is hegedültem!”

Közvetlen és nagyon szerény ember volt. A felesége többnyire ott ült a Hungáriában, de a fia biztosan örökölte a tudását, mert évekkel később ő is, *ifj. Lakatos Géza* is a zenekar előtt állt, éppen a Hágiban, amikor még volt Hági...

Egyébként a Hungáriában is voltak kisegítő zenészek, akik akkor léptek „működésbe”, amikor a zenekar valamelyik tagja éppenséggel nyaralt vagy betegszabadságon volt. A zene mindenhatóságához azonban nem férhetett kétség!

Különben, ha Lakatos Gézának jókedve volt, a szünetben fogta a hegedűjét és fölment a rózsaszín terembe és játszott egy-egy vendégnek. A rózsaszín szalonban rendezték egyébként a sakkversenyeket is. Kitűnő sakkozók jöttek össze, úgy mint Liebmann Béla, a 84 éves Konrád bácsi...

Amikor a középre 14 asztalnál megkezdődött a verseny, mindenki lépett egyet. Konrád bácsi is, és a partnere is. Az Öreg kezébe volt temetkezve, az órája már rég lejár, leesett a zászló. Szóltak neki, hogy most már lépjen, az öreg úr azonban mélyen aludt...

(Folytatjuk)

LAKATOS GÉZA: A HUNGÁRIA SZTÁRPRIMÁSA

Polner Zoltán

Egy szobrász a nagyvilágból

HARMINCÉVES SZEGEDI EMLÉKEK

AMERIGO TOT
(TÓTH IMRE)
1909-1984

CSURGÓI MADONNA

VAZLAT

KAVICSASSZONY

1909 szeptember 27-én született Fehérvárcsurgón, a Károlyi grófok egyik kastélyának szomszédságában.

Tíz éves koráig él Csurgón és valószínűleg innen kerül 1919-ben a Ciszterciék fehérvári iskolájába, ahol gimnáziumi tanulmányait kezdi. 1927-ben a gimnáziumot a budapesti Lónyai utcai református iskolában, érettségi vizsga nélkül fejezi be. Ugyanebben az évben felvételt nyer a budapesti Mintarajziskola (a későbbi Iparművészeti Főiskola) grafika szakára. 1930-ban kitüntetéssel végzi a Mintarajziskolában. 1931-től felvételt nyert fél évre a dessaudi Bauhausba, bentlakásra.

1932-ben tengerésznek áll.

1933-ban visszatér Berlinbe. 1933. június 4-én gyalogszerrel érkezik Rómába. 1936-ban a Via Vittoriába költözik egy kis műterembe. 1937-ben hazatömeg Magyarországra. 1938-ban a „Premio per Giovani Artisti”-nak, a fiatal olasz művészek évi díjának nyertese. 1939-ben ismét hazatömeg. A budapesti Madách-szobor pályázaton a bírálók Pátzay Pállal megosztva legjobbként értékelik művét. 1940-ben Bolognába a Goldoni család síremlékét készíti el. 1942-ben készíti a Zsuzsanna és a Zsuzsanna a fürdőben című szobrait.

1943-ban a németek által megszállt északi ország részben reked. Hamarosan átszökik a fronton és csatlakozik a Nemzeti Felszabadítási Bizottsághoz. Ejtőernyős kiképzést kap, majd összekötő tiszt a Bizottság és a partizánok között.

1945-ben a háború megváltoztatja az addigi reneszánsz szellemiségben dolgozó művészt.

1947-ben Kardos Tibor a római Magyar Akadémia (Collegium Hungaricum) akkori igazgatója Renato Guttuso mellett Amerigo Tot-ot is felkéri, hogy legyen az intézmény művészeti tanácsadója. 1948-ban a Forte dei Marmi első díjának nyertese. 1948-1952-ig a V. Pinto kerámia manufaktúra igazgatója Vietriben. 1949 hozza meg egyik leglátványosabb művészi sikerét és teszi világhírűvé, amikor a római Termini pályaudvar frizeire kiírt nemzetközi pályázatot megnyeri. 1950-52 között Svájcban, Dániában és Svédországban mutatja be műveit. 1952-ben a XXIV. Velencei Biennálé olasz pavilonjának kiállítója. Számos állami és magánmegbízásban részesül. (Európa elrablása 1952-54). 1953-ra elkészül a Termini-fríz. 1954-ben az építészet 'új' anyagából, betonból készíti a Meteor című térplasztikáját.

1958-ban, a Brüsszeli Világkiállításon A szörny lokomotív (Il mostro locomotivo) című nagyméretű szobrával szerepel, 1959-ben adja át a római Autóklub (Automobile Club d'Italia) főigazgatóságának épületében a Hengerek, reflektorok és alagutak című betonreliefjét.

1960-ban önálló kiállítása nyílik a Római Quadriennálén. 1962-ben önálló kiállítással vesz részt a XXXI. Velencei Biennálén. Londonban is kiállít. 1963-ban Denis Chevalier meghívja párizsba az Art d'Aujourd'hui című folyóirat által rendezett „Actualité de la Sculpture” című kiállításra, a Galerie Creuse-be. Olyan művészekkel állít ki, mint Henry Moore, César, André Bloc, Alicia Penalba. 1965-ben Pietro Aretino olasz, reneszánsz költő erotikus verseihez készít illusztrációkat. Felvetődik a Csurgói Madonna ötlete.

1966-ban megnyeri a római Kennedy-emlékműre kiírt pályázatot. Önálló kiállítása nyílik New Yorkban. Tanulmányút Japánba és Indiába 1966-67. 1967 Mikrokozmosz a makrokozmoszban (Bartók emlékmű) terve. 1969-ben hazatömeg Magyarországra. Kiállít a Műcsarnokban, Tihanyban, Pécsen, Szegeden és Debrecenben. 1970-ben felkéri a Bari-i Szépművészeti Akadémia (Accademia di belle arti di Bari) tanáranak. 10 évig tanít itt. 1971-ben a Szent Péter Bazilika utolsó kapujának tervében is megjelenik a mag motívum.

1974-ben a híres Keresztapa trilógia második részében Michael Corleone (Al Pacino) testőrét alakítja. Továbbá elkészíti VI. Pál pápa portréját, valamint azt a kelyhet, amelyet aztán a pápa a Szent Év megnyitáskor celebrált misén használt. Ugyancsak Amerigo Tot munkája az a kalapács és vakolókanál, amiket a Porta Sacra megnyitáshoz és befalazásához használtak.

1976-ban a tengerparti Anzio városában, Nero villájának romjai közelében készíti II. Világháborús emlékművet.

1978-ban állandó kiállítása nyílik Magyarországon, Pécsen. Elkészíti Székek című szobor-sorozatát a Pécsi Kisplasztikai Biennáléra. Az Olasz Tudományos Akadémia aranyérmes tagjává választja.

1979-ben a Magyar Népköztársaság babékoszorúval ékesített Zászlórendjével tüntetik ki.

1980-ban alkotja meg a Történelmi ellipszist a Szent Péter Bazilikába, a Magyarok Nagyasszonya Kápolnába.

1982 március 18 - április 18. Utolsó hazai kiállítása Budapesten, a Vigadóban.

1983. A mag felavatása Gődöllőn. A Bartók emlékére készített Mikrokozmosz a makrokozmoszban avatása Kecskeméten.

1984-ben kórházba kerül. II. János Pál pápával lábadozik.

1984. december 13-án hal meg Rómában. Budapesten, a Farkasréti temetőben helyezték végső nyugalomra.

* Amerigo Tot azaz Tóth Imre az első magyar képzőművész-sztár volt az 1960-as évek végén. Mi főiskolásokok zárandokoltunk a Műcsarnokba és Tihanyba, s itt a Saftóház Művészklubjában 1969-ben kerestük egy dedikáció erejét a fehér garbóban és sötétzöld kordnadrágban megjelenő művészt. Most augusztus végéig egy értékes változás látható alkotásaiból a Móra Ferenc Múzeum várbeli kiállítótermében. A művészre emlékezve két 1969-ben született írást közlünk (A szerk.)

Az újságban egy rövid hír jelezte, hogy jön, de mondták a Képtárban is. Alig akartak bennünket beengedni. – Belépés csak korlátozott számban – hangzott megfellebbezhetetlenül, s most tele az Újságíró-klub. A teremben az izgatott várakozás moraja. Vajon mindenkit őszinte érdeklődés vezetett? Vagy a hírnév: Amerigo Tot hírneve a vonzó? Szemben egy költő. A szobrász, aki állatszobrokat készít, egy pap. Fiatal rendező és ketten a harmadik D-ből. Egyetemisták. Fotóriporter, kezében fényképezőgép. Középen a mester egyik alkotása, a Komarov; ajándék Szeged városának. Az est szokványosan indul: bemutatás, üdvözlés, taps, kérdések a Mesterhez. A merevség akkor oldódik fel egy pillanat alatt, amikor megszólal, dunántúli tájszólással.

– „Hogy milyen művészetet tartok jónak? Ha valaki nem leírja a fát, hanem kiváltja, hogy a fára gondoljak.”

Ez a mély zengésű hang teremti meg először a közeget, amelyben közte és az egybegyűlteket között létrejön a kontaktus. Ahol a művészről lehámlik mindenféle hírnév-rákényszerítette póz és leglényegibb önmagát tudja adni. Hogy maradhatott meg – távol, idegenítő korlátok közt – ismerősnek, magyarnak? – „Én ehhez a társadalomhoz tartozom.” – vallja meggyőződéssel.

Művészi álláspontjáról faggatják.

– „Absztrakt vagy figuratív? – Ez csupán kereskedelmi szempont. Vasarely képeinek stílusa már messziről felismerhető.”

De mégis. Milyen hosszú az út, amely a Csurgói Madonnától a Kavicsasszonyokig vezet?

– „A háborúval bennem is megszakadt valami... széttörédeztek a reneszánsz értelemben vett formák... Ez vezetett el a kavics-elméletig: a kavics, amely minden forma tökéletességét magában rejt...”

Érti, amit csinál. Szavakban is ki tudja fejezni azt, amit szobroiban. Először minden az egyben készül el, a kész művek rekonstrukciók. De „nem érteni fontos ezeket a szobrokat!... szeretni...”

Címekről... A Föld füle. A Föld szeme. Ófelsége a

AMERIGO TOT 1969-BEN A SAJTÓHÁZ MŰVÉSZKLUBJÁBAN ÉRDEKLŐDŐK GYŰRÜJÉBEN

A SZEGEDNEK AJÁNDÉKOZOTT KOMAROV-SZOBOR

Kilowatt. Nem hatásvadászat egy kicsit?

– A címek nem köteleznek. Azt próbáltam kifejezni, hogy az emberek egyre jobban behatolnak a világűr ismeretlenbe... A föld füle ez a világegyetemben tapogatózó sok-sok munka. Kilowatt-Ófelsége... Érdekes, hogy az elektromosságot mi elő tudjuk állítani, fel tudjuk használni – de nem tudjuk elképzelni. Ezt próbáltam formába önteni. Feláll, ráteszi a kezét az állványon álló szoborra. Vaspörölyök közül kinyúló emberi kéz.

– Gondolom ezt nem kell magyarázni. Nem is az úrhajót akartam ábrázolni, amely szétolvad a hőben, hanem az emberi védtelenséget és kinszenvedését...”

Paul Klee a tanára volt – meséli egy gimnazistának, a kérdésre válaszolva –, igen, ő volt az, aki felhívta figyelmünket arra, hogy két vonallal is lehet tájképet rajzolni...

Tervei?

Egy Kennedy-emlékművön dolgozik. Szeretné kifejezni nemcsak az embert, hanem a politikai törekvéseit is. Meg azt a társadalmat, amely meghíúsította ezeket a törekvéseket.

– Mester, ha nem titok, mivel ötvözi a rezet, hogy olyan szép?

(Nem titok.)

– Ismeri Gross Arnoldot?

– Mi a véleménye a mai magyar képzőművészetről? Vannak tehetségek?

– Milyen hasonlóságot lát építészet és képzőművészet között?

– Mikor jön legközelebb?

Autogramkérők gyűrűje. Mindenkinek jut aláírás. Előtte pohárban tej.

Győrffy Zsuzsa

AMERIGO TOT RAJZOL

Ezt már régen meg akarom írni... ezt a néhány percet pontosan azóta hordozom magamban, amikor Amerigo Tot, a világhírűnek mondott s műveinek megismerése óta joggal annak is hitt szobrász Szegeden járt.

Hogy hivatalos vendégként mit tett azon a fegy napon, ma már nem sokat számít. Megjelent itt, vastag üveg védte gyermekszemeivel rácsodálkozott arra - egymásra hullott pillanatai, percei, félórái egy havas téli napnak...

Hanem az, hogy fekete rostirónját forgatta a Tisza Szálló éttermében, hanem az, ahogy az első kérő szóra rajzolni kezdett!

Azzal folytatom, hogy a Sajtóház Művészklubjának van egy feketekötésű, aranyfeliratos emlékkönyve. Amolyan brigádnaplóféle ez, amelyben fényképek, bejegyzések, meg persze tollal, s ceruzával ódvetett vázlatok őrzik a mindenhavi együttlétek szintén gyorsan múlt emlékeit. Hát e feketekötésű aranyfeliratos emlékkönyv gazdái kérték meg egy emlékrész felvázolására Amerigo Totot. Kérték? Inkább készítették. A teleírt, -ragasztott lapok után kinyitották az első üres oldalt, s a bársonynadrágra fektetve inkább mutatták, mint unszolták: csak néhány vonás, meg egy szignó, hogy illendő nyom őrizze a Szegeden töltött napot.

Amerigo Tot elkérte azt a bizonyos rostirónt, s vaskos csuklójának szapora billegetésével rajzolni kezdett.

Vártuk: valami örökös emlékként megőrzött táj arcvonásait veti majd jó rutinnal papírra; vártuk: mutató gesztusokkal ódvetett néhány figurát hagy majd a kötetben mutató gesztusként.

De Imre bátyánk - ő engedte, hogy ma is kitűnően beszélt anyanyelvén így szólítsuk - a neki szánt lap felső szélén valami megfeszíthetetlen rajztáncba kezdett. Keze, mintha vázlatkészítés helyett mintázna, le-lecsapott a fehér mezőre, s hol párhuzamos vonalak, hol meg a párhuzamosokat egymásba fonó, összekötő ívfélék nyomai maradtak ott a könnyed illegés után.

Öt per, tíz perc? Eltelhetett talán egy jó negyedóra is, de

a kéz különös játékának nem akart vége szakadni. Csak szaporodtak a vonalkettősök, csak mind gazdagabb fodrozású ívdíszek kötötték össze őket...

Ez valami absztrakt lesz - mondta csendesen valaki. De éppen, amikor kimondta, az eddigi apró nyomokat hagyó tipegésből hirtelen szélesívívű sirályröppenések lettek, s e sirályröppenések nyomán alig pár pillanat alatt elénk tűnt két óriásidomú asszonyalak. Két földön kuporgó hatalmas testhullám, két akt, anyás idomaikkal egymáshoz préselten.

Még néhány kavics a lábak elé, még egy apró rántás a könyök hajlatában. S fekete jeleik ellenére is a művészkéz közvetítette élet ezer színével virágozott előtünk minden Évák két őse.

Ezer színnel, s fejükön a tincsekbe, redőkbe igazított haj száz természetes díszével.

Mert nem más: az asszonyfejek legszebb ékességét építette Amerigo Tot legelőször, s olyan sokáig; mert nem mással bíbelődött annyit, mint minden Évák e két ősenek sodrott, hajtott, vízesős módjára lezúduló hajával.

A poént rajzolta meg legelőször - mondta valaki, s akkor az ajánló szavak leírása utáni furcsa csendben aligha gondolhattunk mást. Amerigo Tot tényleg a rajz poénját, legdíszesebb részletét rajzolta meg legelőször, a jó művésznek azzal a biztonságával, amely csak tiszta célt ismer, s nem tétovázik, nem feltételez. Úgy tett valahogy ő is, mint a novellisták, akik tervezett írásuk végső mondatát tudva fognak hozzá történetük megírásához, vagy mint a hegymászók, akiket szintén nem a várható csákányütések száma, csak az úticélul kitűzött csúcs érdekel...

Nem felejtetem el Amerigo Tot hajkoronás ósaszonynak megszületését. És azt sem tagadom, szeretném, ha másokat is hasonló mód elgondolkodtatna mind e két ősenek most elmesélt világrajzöttén...

Akác László

Szeged

A Szegedi Művészklubnak
Ajánlatot

Vajdasági anzix

KÉT MŰVÉSZ PALACKPOSTÁJA

LOMOGRÁFIÁK TITKAI

Novák Mihály az újvidéki televízió operátora volt 1999-ig, majd fotóriportere a szabadkai székhelyű Suboticke Novine és Suboticke nevű hetilapoknál 2009-ig. Jelenleg munkanélküli, másképpen szabadúszó fotóriporter. Alapító tagja 9+1 képzőművészeti csoportnak Bácskossuthfalván 1978-ban. Részt vett a muzslyai és Temerini Ifj. Tábor (TAKT), valamint a zentai, a Bucka-Gányó és a magyarországi Tállyai Művésztelep munkájában. A nulladik filmkocka nevű eljárás alkalmazásának kitalálója.

A kiállított fényképek mottója: ami elhagyható, azt el is kell hagyni! Filmre fényképezett Photoshop nélküli nagytásokról van szó. A lomográfia szabálya az, hogy nincs is szabály. Ezt az elvet követve a filmet különböző módon sanyargattam, melegítettem, festettem és karcoltam.

Szegedi művészetbarátok érdeklődése közepette nyílt meg május 19-én a Tisza-parti város Millenniumi Kávéházában Novák Mihály szabadkai fotóriporter kiállítása. A művész - aki egyúttal a Diurnarius hírportál munkatársa - 32 képpel jelentkezett a tárlaton, amelynek házigazdája a Meritum Közhasznú Egyesületen kívül a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének szegedi tagozata volt.

Az újvidéki televízió egykori operátora, aki Szabadka két meghatározó hetilapjának is fotóriportere volt, komoly képzőművészeti múlttal dicsekedhet: már egészen fiatal korában, 1978-ban alapító tagja volt a 9+1 csoportnak Bácskossuthfalván, és ezt rendszeres munka követte néhány ismert délvidéki, valamint magyarországi művésztelepen és táborban. Ezúttal igazi különlegességgel jelentkezett - a kiállított képeket ugyanis egytől egyig az úgynevezett lomográfia műfaja fémjelzi.

Novák Mihály érdeklődése szűk egy esztendeje fordult e sokak számára még újszerű kifejezési forma felé. Afelé a fotóművészeti irányzat felé, amelyik az eddigi konvencionális szabályokat figyelmen kívül hagyva egészen újszerűen kezelte a fényképezést. Miben is áll a különössége ennek a műfajnak? A lomográfia - amelyet sokan neveznek organikus művészetnek, mások a véletlen művészetének, a 17 esztendeje életre hívott osztrák Lomographische Aktiengesellschaft által elindított mozgalom hívei pedig egyszerűen egy életérzésnek hívnak - egyaránt vannak külsődleges jegyei és művészetfilozófiai sajátosságai. A legfőbb ilyen, első pillantásra is azonnal szembetűnő „kellék” az a napjainkban reneszánszát élő Szmerna-8 típusú fényképezőgép, amelyen egykor Magyarországon is egész generációk nőttek föl és tanulták a fotózás csínját-bínját. Az eszköz manapság meglehetősen nagy feltűnést is képes kiváltani, különösen, ha az - amint

az Novák Mihálynál is nemegyszer látható volt - milliós értékű professzionista fotósfelszerelés mellett lóg a fotóriporter nyakában.

Novák Mihály azonban egyéb művészi megoldásokban is követte a lomográfia által megszabott utakat, így tehát magát a nyersanyagot, a celluloid filmet sem hagyta érintetlenül. Ő maga így vallott erről, amit egyúttal a kiállított képek mottójául is szánt: „Ami elhagyható, azt el is kell hagyni. Filmre fényképezett, Photoshop és egyéb számítástechnikai beavatkozások nélküli nagytásokról van szó. A lomográfia egyik szabálya éppen az, hogy nincs is szabály. Ezt az elvet követve a filmet különböző módon sanyargattam, melegítettem, festettem és karcoltam.” Hogy ezt mekkora sikerrel tette, azt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy Novák Mihály az utóbbi időkben két igen jelentős lomográfiai díjat is elhozott fotóival.

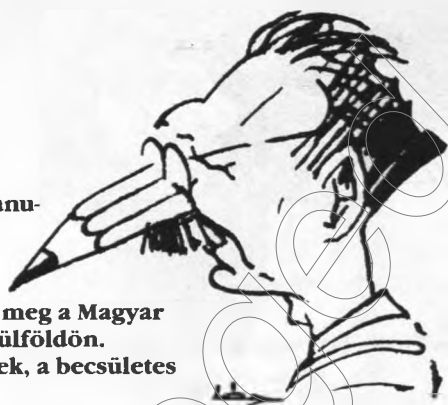
Novák Mihály első, kísérleti jellegű munkáit a lomográfia műfajában, a kezdetekkor még kevésbé tartották valóban időtálló művészeti irányzatnak. Látna azonban a rövid időn belüli meggyőző eredményeket, az egykori kételkedés határozott biztatásba és elismerésbe fordult.

Egy másik különlegességről is, amely lényegileg Novák Mihály saját találmánya, s röviden úgy foglalható össze, hogy „a nulladik képkocka”. Ez a minden tekerces filmnél legeslegelső expozíció már önmagában is egy titok, hiszen magunk is csak utána tudjuk meg, mi került valójában a felvétele, mennyi maradt a negatívon. Ezek a töredékek, részletek ragadták meg Novák Mihály fantáziáját, és sarkallták további művészeti munkára. Az eredmény mindenki számára érdekes és sokszor meglepő volt.

Papp Ferenc

Léphaft vagyok. Nagybecskerekben születtem 1952. január 17-én, Antal napján. Jó őrangyalt kaptam, még mindig hűséges hozzám. Az életet nehezen tanultam, de már felejték. Újvidéken 1972 óta vagyok itthon, az újságírásban pedig 1977-től otthon. Az első karikatúrám 1973-ban jelent meg a Magyar Szóban, azóta rajzolok és kiállítok itthon, otthon és külföldön. Szemüveget, bajuszt és 42-es cipőt viselek. Illúzióim elvesztek, a becsületes megtalálót kérem, juttassa el a címemre.

LÉPHAFT ÖNKEZŐLEG

Léphaft vagyok. A gyermekeim is Léphaftok. A feleségem félig az. Újvidéken 37 éve vagyok itthon, korábban Nagybecskerekben voltam otthon. Bak vagyok. Gyermekek- és ifjúkoromat fivérként szerencsésen átvészelttem. Ministráltam és atletizáltam. Vasasként bölcselkedtem, bölcsészsként meg rajzoltam. Kiállítottam itthon, otthon és külföldön. Könyveket illusztráltam, díszletet terveztem és betonoztam. Szemüveget, bajuszt és 42-es cipőt viselek. Illúzióim elvesztek, a becsületes megtalálót kérem, a következő címre juttassa el őket: Újvidék, Szerbia, Balkán. Világ vége.

Léphaft mások szerint

Karikaturista, újságíró, (Nagybecskerek [Zrenjanin, YU], 1952. január 17. -)

1972-76: az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karának magyar nyelv és irodalom szakán végbonyolítványt szerzett. 1977-87: az Újvidéki Televízió magyar hírszerkesztőségének újságírója, 1987: a Magyar Szó napilap karikaturistája, 1996 novemberétől szatirikus mellékletének, a Grimasznak a szerkesztője. 1990-97: a Napló c. hetilap állandó munkatársa és szerkesztőségi tagja. 1992-től a Magyar Nemzet tiszteletdíjas karikaturistája. A Heti Válasz című lapban és más, kül- és belhoni lapokban jelennek meg rajzai. Több karikatúrákötete jelent meg: Ping Pong, 1981, Újvidék; Más - világ, 1995, Újvidék; Kontra retus, 1998, Zenta; Végvári panoptikum, 2000, Újvidék. 1989-től: a Telepi Rádió (újvidéki politikai kabaré) szereplője.

LÉP ÉS ANNAK CSUDA HAFTJA

Léphaft Pálról és az ördög farkáról...

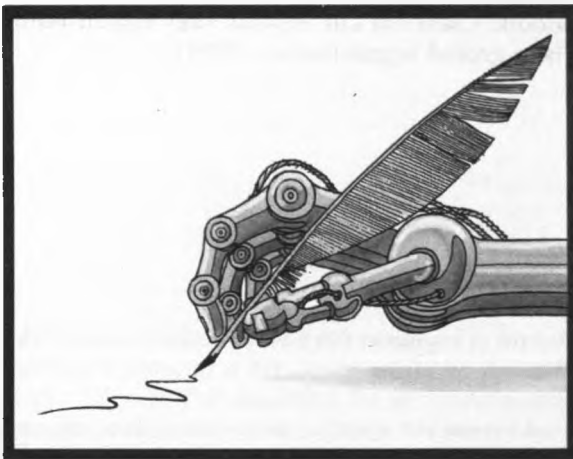
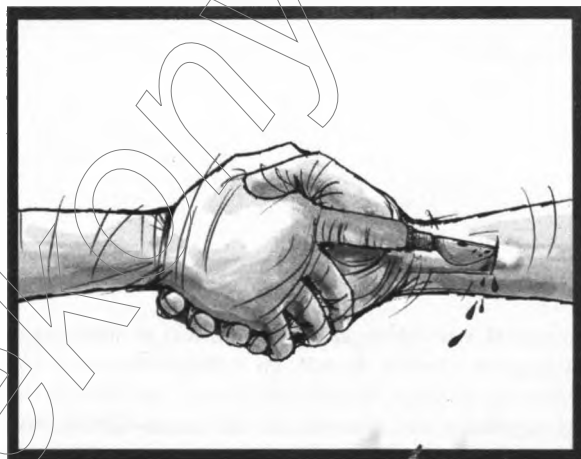
Márpedig művészet a jó karikatúra. Mi más lenne? Tulajdonképpen nem is humor az első labdára, hanem ennél bonyolultabb. Gúnyrajz, mondhatni, de ez csak részben fedi a téma egészét. Humor? Csak a karikatúra egyik síkján. Szatíra? Ez is csekélyen takarja. Valamiféle elnagyoltság, mint egy baromi orr például? Legkevésbé válasz a kérdésre. És éppen mindig röhögnénk rajta? Ez sem igaz. Mert a karikatúra csupán néha komédia, átmeneti állapotban tragikomédia, igazából tragédia. Akár egy arc, vagy egy helyzet, történelmi-politikai szituáció, akármi, felsrófoltan tragikus ábrázolása. Annyira, hogy az már mégiscsak röhej.

És itt is megvannak a közhelyek. Ezért a jó karikaturista inkább pisze orrszerkezetet kanyarít, mondjuk, Mátyás királynak, de ez csak a legalpárabb példa. Mátyás lényegében tragikus orrának rossz példája. A történelmi szituáció meg sokféleképp vonatkozatható. Egy biztos, a jó karikatúra mindig környörtelesen igazságos. Persze úgy, hogy elnagyolt. Jócskán elrajzolt....

Fausti téma ez. Abban az értelemben, hogy a karikaturista Faustot veszi célba, miközben benne ugrál a kisördög. És tényleg mindenki képbe kerülhet. Az angyalok is, meg a Belzebub vörös izéje is. Ahogy ott kamatyalja a világot. Kész röhej.

MEKKORA AZ ÖRDÖG FARKA? Vagyis: milyen? Nem rossz feladat lerajzolni....

Balázs Attila

Esterházy Péter

Róla szólván (no persze nem ilyen ünnepei pózba tehát), őt leírva beérhetnénk akár ennyivel) leírhatatlan. Mármost: írt olyat, olyanokat, hogy most már őt nem lehet leírni. Akár az anyag: megmarad. De mondhatjuk ezt is: egy ember (történetesen hosszú hajjal), aki (noha visszafogott, érzelmekre is hajlik) blazírt fintorral leír egyhuzamban három s betűt (lásd: kisszregény). Amire persze azt mondhatja: egy fenét akart ő fenekedni, ez kellett oda. Vagy: ez jött, annak rendje-módja szerint. Sőt: megvolt. Így, három esszé. Mármost E. P.-ben, aki azt mondja: „Közép-európaiak vagyunk: az idegrendszerünk elrongyolt, a vécépapírunk kemény.” Ez, ha akarjuk, ön- és közéletrajzi adaléknak is tekinthető. Vagy egyszerűen: egy rendes mondat. Efféléket és egészen másokat szokott ő írni. Ha úgy adódik: Csokonai Lili, Hrabal, vagy éppen Hahn-Hahn grófnő segedelmével. (1993)

Faludy György

Törékeny-agg Sámson, akinek sörényébe beletörtött az olló, nem tudták levágni hajzatát, megnyesni jellemét. Túlélő Akhilleusz, akinek Achilles-sarkát képtelenség volt megsebezni. Tevegelő berber, aki legvigasztalanabb sivatagában is esőerdőnek álmódja Afrikát. És persze, mindenekelőtt gyermeken sóvár Odüsszeusz, aki akaratlan odisszeája, villoni csavargásai-hányattatásai közben is megmaradt pompeji strázsának, recski rímeiben is flaszerpoétának. Szellemében dúsgazdag clochard-ja ő a való és versvilágnak. (1998)

Juhász Ferenc

Kányádi Sándor

Világegyetem-gömbpusztaság, gyökérgubanc-korona, ágaskodva fölrohögő ló, láng-kaktusz, gyönyörű kőszivacs testi fájdalom, ezüstszál-hegedű-felhő - képtelen, mégis tévedhetetlenül pontos képek, szóláncolatok, metaforák egy költő elképesztően mélybe-magasha látó, tapogató, gyűrűző, töprengő kozmoszából. A mindenség bevételének ősemberi és szinte már történelmen túli vágya époszrengetegben vagy épp szonettsokaságban. Oly kivételes létben és teremtésben, melyhez veleérezőnek-értőnek is föl kell ágaskodnia, amely előtt ellene perlőnek is meg kell hajolnia. Ha most némelyek sötétbe, csöndbe próbálják dermeszteni, az csupán a pillanat farkasvaksága, süketnémasága. Akárcsak neki Ady Endre utolsó fényképe, ő is világít majd, hogy látva lássák. (2000)

Verset ír, verset fordít, verset mond, és - mint Homérosz vagy Petőfi Sándor óta annyian - : elmondható, kimondandó verseket egyberostál. Nincs is számára post vagy ante, úgy ír, ahogyan a versnek ennyi vagy annyi ezer éve, s persze ma, és még ennyi vagy annyi ezer évig szólnia érdemes: ahogy az ember lélegzik, amint a pulzusának lüktetnie kell. Csak éppen őnéki ez az idő és ez a tér jutott. Kelet-Közép-Európa egyik kietlen szegletén, mégis világunk bensőséges kellős-közepén, a Maros és a Mississippi partján általa „valaki jár a fák hegyén”. S anyanyelvén szól vele sötétlő félelem, föl-föl villanó konok remény. (1999)

Májusban és júniusban a Dugonics téri Milleneumi kávéház kiállítótermébe két vendéget is hívtak. Először a szabadkai ifj. Novák Mihály fotográfus kiállítását láthatta a közönség, majd az újvidéki karikatúrista, nemzetközileg is jegyzett grafikusművész, Léphaft Pál muatatta be az irodalomhoz kötődő karikatúráit - az ünnepi könyvhét egyik népszerű rendezvényeként. Léphaft Pál portré-karikatúráihoz a szövegeket Nádor Tamás Fejek könyve című kötetéből kölcsönöztük.

Tiszta forrás - éltető tűz

NÉPMŰVÉSZET - "MAGAS MŰVÉSZET"

Szegedi grafikus- és tűzzománcművész, Papp György képviselte alkotásaival a magyar képzőművészetet Macedónia fővárosában, Szkopjében, a Balassi Intézet és a Magyar Köztársaság Macedóniai Nagykövetségének felkérésére. Két tárlatát – egy grafikai és egy tűzzománc képekből álló kiállítást – a szkopjei Kulturális és Művészeti Igazgatóság szervezői a város kulturális eseményeinek sorában építették bele.

A TISZTA FORRÁS című metszeteket és tollrajzokat bemutató grafikai kiállítás a magyar kultúra hetét nyitotta meg Szkopjében.

Papp György második, TÚZZEL FESTETI' KÉPEK című tárlatát a közel három évtizede hagyományos Nyári Fesztivál sokszínű programjai között rendezték meg Szkopjében. A fesztivált szervező Kulturális és Művészeti Igazgatóság felkérésére június 24 és július 7 között félszáz tűzzománc-kép volt látható a Macedón Nemzeti Galéria Cifte Amam nevű műemlék épületében.

Május 13-án Papp György a SZTE JGYPK Rajz-Művészettörténet Tanszékének magister emeritus tanáraként előadást tartott a Szkopjei Egyetem képzőművészeti szakos diákjai számára

K. I.

A néphagyomány a népi kultúra alapvető értéke, szerves része minden nemzet kultúrkincsének. Globalizálódó világunkban különösen fontos lenne, hogy a nemzetek tudatában ne homályosodjon el ennek az ősi kincsnek semmivel sem pótolható értéke.

Valamennyi népnek, nemzetnek van történelmi létével párhuzamosan kialakult, esztétikai igényű tevékenysége is, ami sokszínűen utal életmódjára, szokásaira, öltözködésére, használati eszközeire, tárgyi, díszítési kultúrájára. A gazdagon kiteljesedő, megbecsült népi hagyomány képezi alapját a nemzetek önbecsülésének, megmaradásának. Elődeink nemzetmegtartó törekvéseinek folytonosságát tovább vinni a mi feladatunk a XXI. században.

Már az elmúlt századok művészetének jelentős gondolkodói közül jó néhányan jutottak arra a felismerésre, ha a népművészet ősi hagyományait, értékeit ihlető és éltető forrásnak használják, alkotói munkásságukba beépítik, sajátosan egyéni, egyedi hanggal gazdagíthatják a „világ-művészetet”.

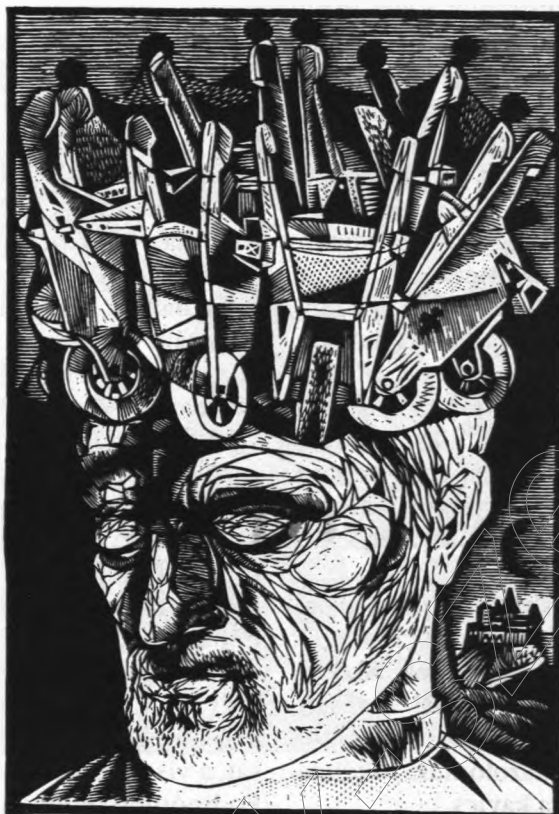
Az irodalomban és a zenében számos példa mutatja ennek igazságát. Elég csak megemlí-

tenem a magyar Petőfi Sándor és Arany János költészetét, Bartók Béla és Kodály Zoltán zeneszerzői munkásságát, de található rá bizonyosság a Föld valamennyi népének művészetében a vizuális kultúra terén is.

A képzőművészet műfajaiban, a grafikában, a festészetben és a tűzzománc képkészítésben magam is ilyen eredmények elérésére töreksem. Fiatal korom óta vonzódok a népművészethez, létjogosultnak érzem annak inspiráló hatását a képzőművészet területén is. Tudatosan használom fel a magyar népi ábrázoló-művészet és a világörökség ősi motívumvilágát. Példamutató számomra ezek képi tömörsége, erőteljes szűkszavúsága, stilizáltsága. A sámán-énekekben, népdalokban, balladákban rejltő egyetemesen örök emberi érzések és az én sajátosan magyar, nemzeti gondolatvilágom új, korszerű képi megfogalmazására töreksem. Remélem, hogy képzőművészeti alkotásaimban egyre közelebb jutok célomhoz, hogy olyan egyszerűen, erőteljesen fogalmazzak képileg, mint amilyen a tiszta forrás feltörése, a hegyi patak természetes folyása.

A magyar népművészet sajátos kifejezési

karaktere sokféle hatás eredményeként formálódott egyéni jegyeket felmutató nemzeti hagyomány-kincsé, gazdag kulturális örökséggé. A népművészeti tárgyak a falusi élet mindennapjaiban, a létezéssel szerves egységben, használati eszközként funkcionáltak. Kapcsolatuk nemcsak a munkával, de az emberi élet valamilyeni eseményével és a természettel is meghatározó volt. Formájukat a készítőjükben születésétől meglévő szépérzék, ösztönös díszítési hajlam alakította, tökéletesítette generációkon át. Ma ezeket a tárgyakat múzeumok gyűjteményeiben csodálhatjuk meg.

ORSZÁGÉPÍTÉS

Nálunk a népművészet szavunk a „nép” kifejezés alatt többnyire a parasztságot érti, a paraszti élet során keletkezett, kollektív létforma tárgyait, díszítményeit. De bele kell

értékelni az őskor, ókor, középkor hagyatékát épp úgy, mint a történelem során velünk érintkezésbe kerülő népek kultúrájának hatásait is. És ha látókörünket a világ széles horizontjára tágitjuk, észre kell vennünk, hogy a Föld eltérő történelmü, múltú és nyelve népeinek művészetében sok a hasonlóság, gyakoriak a párhuzamok, hiszen a legáltalánosabb emberi érzések egyetemesek. Más országokban a „magas művészet” fejedelmi udvarokban vagy hatalmas polgárállamok támogatásával keletkezett. Nálunk az idegen, Habsburg uralkodóház nem fejlesztette a nemzeti kultúrát, sőt elnyomására törekedett. Az ország előkezdte az uralkodóházat szolgálva és utánozva idegen művészeteket pártoltak. A nemzeti hagyomány őrzése a népre és a kispolgárság-

SZÁGULDÁS

ra maradt. A magyar kultúrának ezért is oly fontos, nélkülözhetetlenül autentikus forrása a népművészet.

Szerencsésnek tudhatja magát az a tanult, úgynevezett „magas művészetet” művető alkotó, akinek módjában áll a népművészet tiszta forrásából merítenie, aki a népművészeti hagyományok és az egyetemes képzőművészet eszköztárának szintézisével alakíthatja ki egyéni formanyelvét. Művei így egyszerre lehetnek nemzetiek és nemzetköziek, egyediek és általános érvényűek.

Teoretikus vagyok, de a műveimet ösztönösen alkotom, s azt várom tőlük, hogy a művek hassanak a nézőkre. Ezért most csak néhány gondolattal utalok kiállított grafikáimra, viszont majd szívesen válaszolok az érdeklődők esetleges kérdéseire.

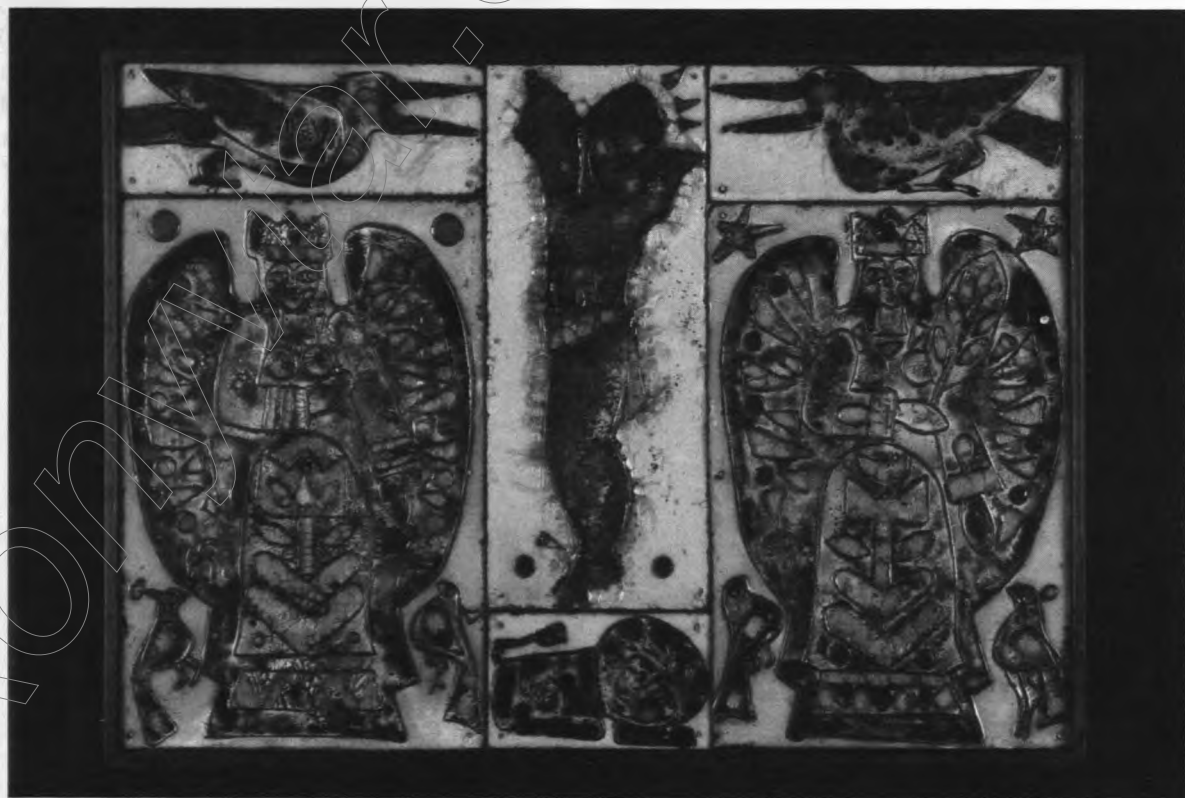
Ihlető forrásul kezdetben a népdalok, népbaladák, népmesék és a mondák világa szolgált számomra. Ezek hozták legközelebb hozzám az emberiség legáltalánosabb, ősi érzéseit, hiszen ezek a szájhagyomány által terjedő szövegek évszázadokon át csiszolódtak, tökéletesedtek, mint a patakban a kavics.

Az értékes népművészeti tárgyak formája és díszítettsége is nemzedékek tapasztalatának eredménye. Érdekes ezeket a tárgyakat a világ minden pontján megfigyelni, tanulmányozni a képzőművészeti szakma szempontjából is. A lényeg kiemelésének igényével tör-

tendő komponálás, a lényegmondást szolgáló egyszerűsítés, stilizálás, jelbeszéd, kreatív játékoság eszközei ma is időtállóak. Sokat tanultam és merítettem ebből a tiszta forrásból. Vizuális építkezésemhez nem a „modern” képi civilizáció, hanem a népművészet letisztult formarendje biztosította az alapokat.

Kiállított képeim közül most csak egy metszetről szólok, amelyet a nagy zenész példaképem, Bartók Béla Cantata profana című műve inspirált. A nagyszabású vokális-zenekari mű világszerte ismert, ma már a legrangosabb hangversenytermek elit közönségének tapsát váltja ki. Az 1930-ban keletkezett mű alapjául román kolinda szövegek szolgáltak a szülői házat elhagyó, szabad életet választó, szarvasá átváltozó fiakról. A szövegeket Bartók Béla fordította magyarra, és zenével bontotta ki a történet komplex problematikáját. Zenéjével fejezte ki mindazt, amit a népi szöveg esszenciaként magába sűrített: a korlátlan szabadságvágyat, a nemzedékek egymásnak feszülését, a hagyomány vállalását vagy megtagadását, a visszatérést az ősi forrásokhoz.

Én linómetszeten a szarvasá változott fiak édesapjára irányítom a figyelmet, akit fiai izzé-porrá zúznak, ha gátolja szarvas létüket. A képem közepén a magára maradt apa kicsi figurája áll egy izolált burok-szerű térben, magra és hegyre egyaránt emlékeztető zárt világban. Már nincs emberarca. A szépet

KORPUSZ ANGYALOKKAL

CANTATA PROFANA

szóló madár, a puska, a tarisznya lehull a válláról. Egyre kisebbnek tűnő testéből csak a szíve világít. A fiaknak még emberarcuk van és tudnak beszélni, de az apjukat már nem értik, nem látják. Az apa zárt közegéből tölgy-

fák kezdenek növekedni, a csodaszarvasok körül gyökértelelen szívfaék lebegnek. A lehelló madár mellett fal túloldalán spermiumra és forrásra egyaránt utaló ábra. A linómetszet két felső sarkában a Nap és a Hold jelzi a történet időtlenségét

Bízom benne, hogy a magam szerény eszközeivel sikerült valamit hozzátennem Bartók Béla népköltészetre épülő zseniális alkotásához. A kiállításom többi képéről konkrét kérdések kapcsán beszélhetek még, ha igény lesz rá.

Befejezésül a helyszín miatt lényegesnek tartom elmondani, hogy művészi és pedagógiai tevékenységemet párhuzamosan folytatom diplomázásom óta. Fontosnak tartom tanári feladataim között, hogy a népművészeti

hagyományok megbecsülésére is oktasam tanítványaimat. Felelősségemet nagynak érzem, hiszen saját munkáimmal is bizonyíthatom elképzeléseim helyességét.

Önöknél most alkotói munkásságom egy kis szeletét mutatom be: linómetszeteket, néhány tollrajzot. Remélem, hogy itt Szkopjéban, ebben a Magyarországtól sok száz kilométerre épült szép városban is értő szemmel és érző lélekkel fogadják képeim üzeneteit.

Papp György

KAPUÓRZÓK

Magyar szótár - lóbuszülésben

PODMANICZKY SZILÁRD ÚJ KÖNYVÉRŐL

Szeged város folyóirata, pontosabban Tandi főszerkesztő ír meggyőző unszolására, már egy hete egyfolytában Podmaniczkyt olvasok. Reggel, délben, este, hajnalhasadáskor és esthajnali fényben.

Olyan alapos eltökéltségben, művészi rendezetlenségben, avagy összevisszaságban teszem ezt, hogy nagyképűség ide, nagyképűség oda, inkább szorongva, mint büszkén, elmondhatom, megteltem egy egész kötetre való szöszedet kurta/tömör szövegevel.

És immár mindent tudok Podmaniczky Szilárdról, a szövegéről.

Egyszerűen majdnem mindent.

Mármint arról a dundi prozaíróról (a meghatározás tőle, magamagától származik), akit szerencsés vagyok testi mivoltában is, személyesen ismerni. De most már, hogy a fölkerés egyúttal a szerző Egyetemes szótárával is megörvendeztetett, – sajnos csak szigorúan kölcsönbe adván a vaskos kötetet – írói gondolkodásának számtalan aspektusával is megbővült tudásom.

Ámde mindennek eredménye egyáltalán nem megnyugtató.

Sőt, ellenkezőleg.

Miután nyilvánvalóvá lett, hogy a szöszedetek alapján mindent tudhatok Podmaniczky Szilárdról, rájöttem, kissé hasonlatos a helyzetem a John Malkovich menet című film történetéhez. Ebben a nem kevéssé abszurd produkcióban ugyanis a neves színész maga, sőt teljes testi bensősége volt befogadó tárháza - saját látogatóinak.

Úgy tűnik immár, mintha jelen esetben magam is egy felkért látogató lennék.

Ez is Podmaniczky lenne?... Na ne mondják nekem...

Mindegy, a lényeg mégis, hogy Podmaniczky e novellájával is bizonyítja, egyike azoknak, akiknek alkotói világszemlélete és jelentősége itt formálódott ki e jeles folyóparti provincia központba. És továbbra is innen sugároz. Ide köti a város szelleme, a település hagyományosan művészetpártoló polgársága, évszázados irodalmi tradícióját dúsító jelene, s a mindezzel együtt élő, ezt gondozó városháza választott vezetői.

Azaz, ha úgy tetszik, maga a Tisza parti nép, az ő minden kultúrát szomjazó, teremtő és újja formáló televényével.

Ne tagadjuk, praktikus okokból is foggal-körömmel tartja itt rangos íróit, művészeit a város. Mert mi sem jobb Európa egyik regionális szellemi központjának, mint elmondania magáról, számtalan rangos művészeti intézménye mellett, olyan neves alkotókkal is nap, mint nap találkozhatunk utcáin, sétaterein, akiknek híre és teljesítménye már régen országos jelentőségre tett szert.

(Bár e gondolatsor hibás kiindulása sem kizárt.)

Én ugyan, már csaknem éve, nem találkoztam Podmaniczky Szilárdal. Hiányzik is derűs személyisége számomra az uszodából, vagy a Kárász utcáról. De szellemi mivoltával volt/van lehetőségem érintkezni az És-ben, és számtalan más orgánum hasábjain.

Gondolom, fizikai hiánya bizonyára abból következik, hogy lakása falai közé zárkózva szívós és következetes munkával írja tárcáit, prózáit. És természetesen e szerzetesi magányában szerkesztette meg az ideai könyvhétre megjelentetett nagy szó-tárát is.

Ezt az aranybetűs címzésű, vaskos kötetet az íróasztalomon, amely egyszerre szép, magyar és szótár.

Az eleven, hús-vér íróban.

Így hát, kellemetlen mellékérzetek kíséretében vetődött fel a kérdés reggeli megvilágosodásomban. Nevezetesen, hogy mindezek után, képes lehetek-e átadni a fáradságosan szerzett mindentudást folyóiratom olvasóinak. Különösen úgy, hogy a szóban forgó dundi írónál csak jóval tökéletlenebb szellemi technikával bírok, íráskészségem, fantáziám megjelenítése sokkal szegényesebb, - hogy a betűvetés naponta teljesített penzumának hiányáról ne is beszéljek.

Nyilvánvaló, a recenzens általi teljes olvasói beavatás szándéka - önhittség. És ennek következtében a szótári tudás készletek átadásának vágya is totálisan lehetetlen.

Elnézést.

Persze mondhatna valaki, ettől még dicséretes a szándék... Célszerűbb azonban idejekorán beismerni a kudarcot, hogy természeti törvények ellen való dolog szótári mindentudásokat átadni bárkinek is.

A vállalkozás eredménytelenségének beismerése az egyedül tisztességes recenzensi álláspont: Olvassák a Szép Szótárat el maguk!

Ha mindent meg akarnak tudni Podmaniczky Szilárdról,

Aki természetesen ma is Szeged neves írója, - mint tudjuk. Bizonyosság rá, a legutóbbi Szegedtől-Szegedig Antológia is (ugyancsak Tandi Lajos szerkesztésében), s az ott olvasható klasszikus formájú elbeszélés: *A lovak színe*¹.

Ebben az elbeszélésben semmi flikk-flakk, posztmodern szó-ömleny, a szöveg öncélú tekergetése, a hősök egymásba csúszo neme, szellemi mivolta, vulgárfilozófusi bűvészmutatványok, semmi. Klasszikus leírás, kölcsönösen egymásba zuhanó emberek kioldhatatlan magányairól. Olyan formán megírva, amit egy rutinos szerkesztő kételkedő fejkavarások közepette olvasna el...

Mottó: "Hiába keresi az ember a gyökereit, az ember nem ja."

Podmaniczky Szilárd: A nagyágyú

Hányan vannak társai, csak a hazai irodalom szöszede-tekbe bolondult jelesei között is? – gondoljunk csak a reformáció és a könyvnyomtatás óta eltelt esztendőök rengetegére. Enciklopédisták, szócikk-írók, kifejezésgyűjtők, szinonimaszaporítók, aktuális helyesírást magyarázók, szó(történet)fejtők, szóképmetszők, - hogy a mindennapi szóvirág-gyárosokról említés ne essék.

Mert mi végre is a szótárírás?

Hogy megmutassuk a tehetség jogos nagyképűségét magunk és anyanyelvünk fantázia bőségének és mindenhatóságának könnyed, elegáns kezelése révén.

Igazolásul citáljuk ide a szerzőt magát:

"Képes vagyok e átvérni magamat, vagy elhi-
szem-e, hogy egy mondat és az a súly, ami befér,
ha leíródott, akkor valóban leírható. Módszer van,
csak én nem vagyok." – jegyzi meg, elgondolkozva,
a sovány- és dundi prózairokat összehasonlító ant-
ropológiai jegyzetében. (Megyek egy kört az
alváson)

Gyanítom, mindezek után még mindig nem kerül-
tünk közelebb a szó-tár mibenlétéhez, bár abban bizonyo-
sak lehetünk, nem hálátlan vállalkozás a láthatatlan írói
szándék-hálók följejtésével kísérleteznünk szó-olvasmá-
nyaink során.

Vizsgálódásaink tárgya kétirányú is lehet.
Elemezhetjük: melyek a magyar nyelv azon kiválasztott és
kitüntetett szavai, amelyeket cikkek formájában az író meg-
támoogat. Talán, mert mindennapi szókincsünkben kie-
melt fontosságúnak tartja őket. Talán csak hangulatból.

Másrészt pedig vizsgálhatjuk az illeszkedő/magyará-
zó/ellenpontosító szövegek élet-jelentés tartományait és
állandó szereplőit (rendre férfi, és nő).

Végezetül, összehasonlító statisztikai módszerekkel,
no meg intuíciók útján, még sok más egybeesést, sors-
haladványt, humanoid-valószínűséget, abszurditást, poszt-
modern mosolyokat is kikövetkeztethetünk az ABC sor-
rendjében sorakozó szavak magyarázataiból.

Ha sorról sorra végigolvassuk a pontosan hétszázötz
oldalt számláló kötetet.

Vagy esetleg megtanuljuk a szöszedetek mindegyikét.

Ez utóbbi kísérlet feladványa viszont inkább csak
profli jelölteknek, író tanoncoknak javasolandó. Hogy közle-
lítésnek alkotó módon a szótári gazdagsághoz. Válasszanak
ki egyet tetszésre, bővítsék ki sorait. Előbb szinonimákkal,
kiegészítő mondatokkal dúsítsák fel a situációt, majd
következhet a párbeszédben változat. A házi feladat: két újsá-
gírói flekk terjedelemben dolgozzák ki fel/át a választott
szócikket magát.

Az elkészült művek pedig, intuítió, alkotói szemina-
riumokon hasonlításnak öszzé.

Vagy, aki akar, a feladat nehézségeinek érzékeltetésé-
re maga is megpróbálkozhat új szócikk elkövetésével.
Főllapozva a szóban forgó szótárt, tapasztalhatja például,
hogy az „*érdemes-e megtenni valamit?*” szinonimájaként
használatos **DILEMA** kifejezés nem szerepel benne.

Aztán elolvasva az ilyenformán létrejövő epigon
beszéd-példázatokot, megállapítható: a szerzői eredetik
rendszerint erősebb szövegeknek bizonyulnak. Mert hát
jelentős előnnyel indul az, aki saját írói vénájából kényszer-
rül megélni, - már csak rendszeres, mindennapi tollforgatói
szükségletek révén is. Mert hát nemcsak az Élet és
Irodalom szerkesztőségé jegyzi társulati tagjaként, de szá-

mos más irodalmi nyomtat is gyakran megörvendeztet
Podmaniczky szövegek kínálatával.

Ilyen kellemes meglepetés volt a „**Mesemondó, rük-
vercben**” című tárcanovellája a Könyvklub legutóbbi szá-
mában – az író derűs mosolyú portréja kísérletében.
Szereplői egy majdnem új, használt télikabát, egy világitás
nélküli, ám a falusi kocsmából a fővárosig rükvercben is
elgurulni képes Wartburg gépjármű. Melléjük pedig hat
korsó sör, meg egy kupica pálinka csatlakozott – hogy a
kocsmái barátokról említés ne essék.

Bizonyoságul annak a ténynek, hogy azok a minij epik-
kák, egyperecesek és ötletcsírák, amelyeket Podmaniczky
megszámlálható mennyiségben szerkesztett együttes a
Szép magyar szótár szöszedetei gyanánt, bármikor kibont-
hatók kisebb-nagyobb tárcává, novellává.

Mint ahogy a tárca alatt olvasható ajánló is mondja:

"A *Szép magyar szótárban 5000 történet olvas-
ható ábécé-sorrendben. A szórakoztató olvasmány
egy része 2003 és 2008 között megjelent az Élet és
Irodalomban, ennek köszönhetően a könyv meg-
születése előtt/2006-ban elnyerte a hollandiai
Irodalmi Figyelő díját. A könyv egyedülálló alkotás
a magyar és a világirodalomban is...*"

Most pedig következzék néhány idézet, tetszőleges
helyekről, - nem bölcsekedés céljából, csupán kedvcsináló
olvasmányként, a szerző fanяр, ám komplex világszemléle-
tének prezentálásaként.

Lyuggat A fiú műanyag lapot szögelt a fára,
három-kört rajzolt bele és módszeresen kilyuggatta a
légpuskával. Másnap céltáblának öltözött a farsangon.
Zavarodottan pislogott a golyó ütötte lyukakon.

Kacsint A nő már négyszer kacsintott a túlsó asz-
tálnál ülő hápsira, aki még mindig nem akarta elhinni,
hogy ez neki szól. Ujra körülnézett, és magára mutatott.
A nő bólintott. A férfi felállt, poharával átsomfordált. Jó
estét mondta a férfin, és minden világossá vált. A szemé-
be villant egy vaku.

Ladik A sűrű és sötét holtágon fehér és fodros
ruhákban két nő evezett, a ladik végéhez köve hatal-
mas piros szív bukdácsolt a hullámokon. A halór hosz-
szan nézte őket, vajon milyen új módszerrel akarják
már megint rászedni.

Rikít Az élénkpiros ház messziről rikított a zöld
domboldalon, akár egy hatalmas testű virág, ami még a
parabola antennát is elbírja.

Ül A férfi a halálos ágya szélén ült, nem akart lefe-
küdni.

Zsugorít A varázsló olyan főzetet kotyvasztott,
mellyel bármely élőlényt a kívánt méretűvé tudott zs-
gorítani. Először magán próbálta ki a szert, csak épp a
macskát fejeztette el kizavarni."

És így tovább egészen az állítólagos ötezorig.

Jelen recenzió zárásaként pedig a *Szép szótár* irodalmi
előképeinek, művészi vonatkozásainak érzékeltetésére áll-
jon itt még egy opusz a *Megyek egy kört az alváson*
című, már korai, de írói karakterét már idejekorán jellemző
Podmaniczky kötetből:

Domtne

"Láttál már malacot? – kérdezte tőlem egy-
szer ugyancsak apám. – No? Puha kis jószág, s kézbe
veszik az idegenek, akik meg akarják enni, persze.
Hogy visít akkor. És ez a te dolgod is a földön – biz-
tatott engem nagyon barátságosan az öregúr..."

Pavlovits Miklós

1 Első mondat: "Túláz volt reggel jégeralsót húzni." Utolsó mon-
dat: "Hátára fordult, összekulcsolta a kezét a mellkasán, és
elaludt." A történet fizikai csúcspontja: "Vilma forró volt, mint
egy kázn." A történet lélektani mélypontja: "A három jégeralsóját
összehajította és elrejtette a szekrény alján."

2 A recenzens példája a szócikk pótlására

Dilema.

Podmaniczky szótáráról kért egy recenziót tőlem Tandi. - mon-
dom a fiamnak. - Most birkózzom vele. Te szereted?

- Már nem annyira.

- Miért nem?

- Régen jobb volt.

- Hogyhogy jobb?..

- Volt idő, amikor olyan jókat írt, hogy olvasás közben többször is
hangosan felröhögtem a könyvtárban. A végén már kínos is volt.

- És?..

- Most már nem tudok röhögni a szövegein.

- Miért nem?

- Biztosan elfáradt.

- Nem te nem vagy elfáradva?

- Hát... egyikünk biztosan.

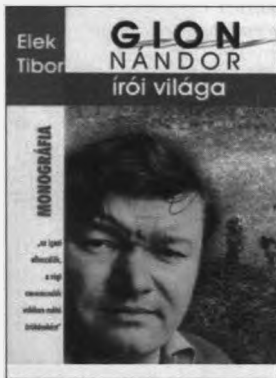
- Megmondjam melyiketek az?..

3 Az idézet mű szerzője Füst Milán

Páros recenzió

GONDOLATOK A MEGJELENT GION-MONOGRÁFIAKRÓL

A ritka kísérlet oka, hogy a 2009-es év áttörést jelent a Gion-recepcióban: igényes munkák jutottak az olvasókhoz, alig hatvan nap eltéréssel.

Mind a magyarországi Elek Tibor, mind a szerbiai Gerold László a teljes életművet vette górcső alá. Párhuzamos recepcióval eddig még sosem próbálkoztam; ám részben az együttes megjelenés, részben a közös téma készítette erre, részben pedig az, hogy magam is foglalkoztam a kérdéssel (Az építő-teremtő ember. Gion Nándor életművéről Bába és Társa Kiadó Szeged, 2008.). A közös bemutatás, „megmértetés” során nem veszem figyelembe az életkort, a tudományos pályát – mindig a megjelenés sorrendjéből indulok ki.

Elek Tibor gyakorlott irodalomtörténészként – munkáit a fülszöveg ismerteti – monográfiájában a posztmodern irodalmi iskolák felől közelíti az életművet. Az ouvre értelmezésekor a kortárs irodalmárok nézeteire való tekintettel építi fel személyes Gion-képét. Így illeszti bele Gion életművét a Kulcsár Szabó Ernő nevével fémjelzett irodalomtörténeti vonulatba. Gerold László ezzel szemben pályatársaként az „indulás felől” kezd, majd a keletkezéshez kötődő kortársi közlési recepciók felhasználásával Gion Nándor életművét a jugoszláviai, kisebbségi irodalom- és kultúrtörténeti folyamatok érzékeltetésével mutatja be az olvasóknak. Mindkét megközelítés logikus, ha a szakemberek szemszögéből kutat – egy monográfia elvárásai ezáltal teljesülnek. Ráadásul kiegészítik egymást – nagy nyeresége ez a befogadóknak!

Laikus olvasóként itt szólok először közbe. Bár nem kritérium a monográfia esetében a tárgyalt életmű életrajzi, személyiségrajzi kiterjesztése, mégis hiányolom mindkettőnél a családi indulás bemutatását. Elek Tibor, a Bárka folyóirat főszerkesztője szabad mozgású ember: megkereshette volna a Túrkevéen élő testvérét, Gion Mártont. A találkozás szükséges lett volna (lásd Tamási Áron testvérének életrajzi vallomása!) a korai évek történetének tárgyalásához, hiszen a második (magyarországi) feleség, az özvegy Gion-Juba Eszter nem tud semmit sem segíteni, ahogy az OSZK-ba került nyolc cipősdoboznyi hagyaték sem. Gerold László nyugdíjas kutatóként pedig megkereshette volna a szenttamásiakat, szabadkaiakat, újvidékieket – a még élő kortársakat, iskolatársakat, rokonokat, ismerősöket, szomszédokat, tanárokat stb. Úgy vélem, ezeket a hiányszakokat majd a Szenttamason élők, a Gion-émlékház gondozói, munkatársai – pl. Horváth Futó Hargita irodalomtörténész, Kiss Éva könyvtáros, Németh Dezső tanácsos – fogják pótolni: megszólaltathatják az életben lévőket, illetve feltárhatják és közreadhatják a helyi (létező!) dokumentumokat.

Elek Tibor is, Gerold László is szerző életmű taglalását az Új Symposium felől indítja. Az Elek-monográfiai gyengesége abból fakad, hogy a magyarországi könyvtárak hiányos dokumentációja miatt (a jugoszláv kiadványokat esetenként tiltották, esetenként túl drága volt a beszerzésük, meg „el is vesződtek”) csupán szekunder anyagokra (itteni és későbbi feldolgozásokra) támaszkodhatott. Gerold László maga is részese volt a jugoszláviai neoavantgárdnak, így hitelesebb ennek az időszaknak a bemutatása.

Am itt szól közbe ismét a laikus olvasó. Ugyan Gerold értékeli a korai kritikákat, esszéket, de elhallgat

ja Gion pártagságát (Elek talán nem is tud róla). Talán a politikai elkötelezettségektől mentes fiatal kutatók – ha a még élő közlők lehetővé teszik és/vagy az írásos dokumentációk előkerülnek – közre adhatják Gion kapcsolatait a Jugoszláv Kommunista Szövetségével. Ismereteim szerint Gion középiskolásként lett párttag. Ennek a viszonyrendszernek a jelentősége ott van már a *Kéltűek a barlangban* című művében is; a családi konfliktusról szolt az író; bizonyosan közrejátszott a továbbtanulásában, valamint az egyetem utáni elhelyezkedésében. Elek Tibor részletezte irodalmi közéleti karrierjét, csak éppen nem értelmezte azt. (Hogy ennek mi volt a jelentősége Gion irodalmi közéleti szerepében, ehhez lásd még a kései naplók, valamint az író-narrátori önvallomások anyagát.) Gerold László illetékesebb lett volna, de valami okból szemérmesen hallgat.

A laikus olvasó harmadik megjegyzése Gerold munkájához kapcsolódik. A jeles lexikonkészítő példaul hallgat Gion rádiós újságírói alkotásairól is, pedig gyanítható, hogy Gion néhány hangjátéka ezekhez a műsorokhoz, újságírói gyűjtésekhez is kapcsolódik. Az otthoni pályán bennfentesebb pályatárs irodalmár utalt a korai, álnéven megjelent Gion-írásokra – de a monográfiájának szövege tele van bibliográfiai pontatlanságokkal és hiányszakokkal (például ezeket sem oldotta fel). Ez nemcsak a magyarországi magyar hozzáférést teszi lehetetlenné, hanem a szerbiait is. Gondoljunk csak a magyar viszonyokra: mennyi dokumentációt megsemmisítettek, mennyi nyomtatott anyagot kiselejtezték (és fognak még) ennek a kornak anyagaiból. Egy konkrét szerb példát idézhetek. Gion Nándor Magyar Szóban közölt naplójáról kérdeztem a legilletékesebbet – s íme a válasz: „Date: Mon, 3 Mar 2008 15:52:45 +0100

∕ *From:* Magyar Szó főszerkesztője; / *Subject:* Re: segítség: információ // Tisztelt Uram, / jőmagam nem tudtam segíteni az ügyben, ezért a helyettesemhez, Kontra Ferenchez fordultam, aki maga is íróember, ezért nálam sokkal jártasabb és tájékozottabb irodalmi kérdésekben. Szerinte: / Gion Nándornak a *Mit jelent a tők alsó?* c. kötetében olvasható valamennyi naplójegyzete, amit valaha írt, ezek a budapesti Noran kiadásában jelentek meg 2004-ben. / A Magyar Szóban naplórégényt sohasem publikált. / Nem is értem, miért lennének elfogultak vagy érintettek Gion Nándor megítélésében. Egyik írását éppen a Magyar Szó karácsonyi számához kértem tőle 1997-ben. / Üdvözlettel, / Kókai Péter”. Ehhez képest Gerold László kivételesen pontosan idézi a Magyar Szó-beli megjelenéseket (amelyek természetesen hiányoznak a Noran-publikációból). Azaz ha a helyiek sem tudják pontosan, hogy Gionnak mely műve mikor, hol jelent meg, akkor kinek kellene, lehetne pontosan tudni?

Érdemes összevetni a két monográfia szakaszolását is (a pontos fejezetcímektől terjedelmi okokból eltekintek). Ha a nyomdai lehetőség megadja, akkor a szinkronban olvasható:

- Elek:** (1.) A történet
(2.) Új Symposion
(3.) Novellák
(4.) Úton – Ifjúsági regények I.
(5.) Latroknak is játszott I.
(6.) Ifjúsági regények II. – tetralógia
(7.) Jelen idő (3 regény)
(8.) Latroknak is játszott II.
(9.) Pályázáró novellák
(10.) Képmelléklet
(11.) Gion művei
(12.) Válogatott bibliográfia
(13.) Életút

- Gerold** (1.) Mottó helyett
(2.) Pályakezdés
(3.a-c) Útkeresés: 3 regény
(4.a-b) Szentemelés-sága
(5.a-b) Börtön, háború – 2 regény.
(6.) Ifj. regények – 6 regény
(7.) Újvidéki, budapesti novellák: 4 kötet
(8.) Utószó
(9.) Válogatott bibliográfia
(10.) Gion Nándor művei
(11.) Életrajz
(12.) Díjak
(13.) Szerzői jegyzet
(14.) Képek

A laikus olvasó szemszögéből nézve mindkét tartalmi összegzésben az tűnik fel, hogy az irodalmárok a monográfia koncepció-s elveit erősebbnek ítélték a biográfiai, illetve keletkezési időrendi követésnél. Elhelyezésként sokkal inkább az irodalomtörténeti elhelyezés volt a fontosabb, mint a szerzői-alkotói pályakép emberi vonásainak kiemelése. Vitathatatlan az alapállás az irodalomtudomány szempontjából ítéelve, bár vannak kétségeim a posztmodern irodalomtudomány (Elek Tibor vezérfonala) időbeli „tartósságáról” – arról nem is szólván, hogy lassan szótár kell az olvasásához (a szegedi Odoricus Ferencnek volt egy ilyen szójegyzék-kísérlete). Ugyanakkor az is kétséges, hogy sokasodó (és kényszerű) lábjegyzetek nélkül a kortárs recepció-s pályakép (Gerold László egyik vezérfonala) értelmezhető lesz-e a későbbiekben. Hiszen a rendszer-váltások, országváltozások után olyan nemzedékek nőnek fel, akiknek a múlttól halvány fogalmuk sem lesz.

A laikus olvasó megjegyzéseitől függetlenül a monográfiák jelentősége az utóélet szempontjából fölbecsülhetetlen! A Noran Könyvkiadó párhuzamos szövegkiadói vállalkozása az életművet vissza- és bekap-

csolja az élő magyar irodalom áramába (bár 2009-ben még nem jelentettek meg új gyűjteményes kötetet). Igaz, első kiadványuk ostobán szerkesztett volt, de a Füzi László kezébe tett életműsorozat biztató reményű. A monográfiák nemcsak recepció-t váltanak ki, hanem újabb olvasóknak, kutatóknak is kihívást jelentenek. Ezzel állandó párbeszédet indukálnak, s így az életmű „életben”, mozgásban marad. Hasonló szerepe van a Tiszatáj támogatta *Baka István Művei* kiadványának is!

Fölmerül a kérdés: kell-e mindehhez még „Gion-kultusz”? Például Gion Társaság létrehozása? Vagy más formátumú alapítása (alapítvány, kuratórium stb.). Véleményem szerint jó lenne, mert keretet teremtene a Gionnal, illetve a Gion-életművel foglalkozóknak – lásd például a Németh László Társaságot vagy a Madách Irodalmi Társaságot. S ha ennek központja Szenttamás lenne, akkor még hídát is alkothatna (sokféle szempontból).

Mit gondolok a gioni életműről? Elsősorban az ábrázolt világ a fontos – egyre inkább szólni kellene róla, mert nemcsak időben távolodik, hanem ráarakódik a politikai-társadalmi, gazdasági változásoknak is önmagyarázó, múltat elhallgató, meghamisító fedőrétege (és nem egy!). Másodszor az ábrázolás módja a fontos. Itt beszélhetünk a narráció sajátosságairól – különféle nézőpontok és beszédmódok szerepéről, ezek valóságot visszatükröző, arisztotelészi fontosságáról. Harmadszor az ábrázolás eszközeiről szólnék – ezek régóta a figyelem középpontjában állnak: a jellemzés, a szituációk érzékeltetése, elrendezése és a nyelvezet. A kettő összekapcsolódik a témaválasztásban.

Gion kezdetben idegen témákat választott – talán kompenzáció volt ez „iskolázottságára való tekintettel”, illetve a kortársi kötelező metaforizáltság gyakorlata. A korai művek többségét nemcsak álneven közölte, hanem sose vette fel kötetéibe. (Vajon fölfedhetők-e ezek az írások?) Igaz, ellentmondhat ennek az esetleges kamaszkori írásos anyag – ennek kutatása a szenttamásiakra vár. Később az allegorikus témákkal kísérletezett; ennek oka a cenzúrára való odafigyelés, a politikai-pártpolitikai érzékenységek volt. Nemcsak az *Ahátvérszövegekre* gondolok itt, hanem a *Kétlütök a barlangban* című művére vagy a *Testvérem, Joábra*. Szerintem a korszakhatár az *Ezen az oldalon* megjelenésén kívül a *Véres patkányirtás idomított görényekkel* közléséről való lemondás volt.

S innen indul az a társadalomrajz, amely akkor is kortárs, ha visszanyúl a századfordulóra. Nem véletlen, hogy az észak-amerikai prózaírók és Thomas Mann a példa. Jó lenne megfigyelni a posztmodern irodalomtörténeti iskola nyakatekert megközelítéseiről, és annak venni a Gion-szövegeket, amik: történeteknek. Szerintem felejtjük el a „tündéri realizmus” kategóriát is – megbántás nélkül kimondhatjuk, hogy Kosztolányi Dezso bármennyire is meghatározója a 20. századi modern magyar prózának, irodalomtörténészként Szerb Antal tudományos igényességét sem közelítette meg. Metaforikus kifejezése zavaró címke csupán. Ugyanilyen elfelejtendő minősítés a „mágikus realizmus” is: Gionra nemcsak nem hatottak a latin-amerikaiak, de a gioni szövegvilágban messze nincs ekkora szerepe a mitizálásnak (még ha egy-két ellenpéldát tudnánk is sorolni).

A 80. könyvhét nemcsak ünnepi volt, a Gion-recepció két fontos könyvvel gazdagodott – úgy vélem, az olvasók, de még inkább az irodalmárok olyan kihívástól olvashatják, amely arra készíti őket, hogy még jobban elmélyedjenek a Gion Nándor-i életműben. S van-e nagyobb jelentősége, dicsősége egy monográfiának, mint hogy újabb műveket indukál, generál? [Elek Tibor: Gion Nándor írói világa. Monográfia. Noran Könyvkiadó, Budapest, 2009. (április); Gerold László: Gion Nándor. Tegnap és ma. Kortárs magyar írók Kalligram Könyvkiadó Pozsony, 2009. (június)]

Árpás Károly

K Jézus feléd is nyújtja kezét

GYULAY ENDRE LELKIGYAKORLATOS KÖNYVE

„Ősi hagyomány az egyházban a két nagy ünnepre történő felkészülés idejében, adventben és nagybőjtben a háromnapos lelkigyakorlatos beszédsorozat, a triduum. Ennek megtartása a pap életében az igehirdetés, tanítás területén az egyik legszebb feladat és szolgálat. Gyulay Endre püspök úr már fiatalon lelkipásztorként, majd később a szeminárium spirituálisaként is bejárta szinte az egész egyházmegyét az Ige szolgálatát végezve.” Ezekkel a szavakkal ajánlja Gyulay Endre kötetét utódja, Kiss-Rigó László szeged-csanádi püspök.

A lelkigyakorlat (latinul exercitia spiritualia) meghatározását a Magyar Katolikus Lexikon hetedik kötete így adja: „gondosan megtervezett, gyakorlati következményekkel járó, elmélkedési rendszer a katolikus hit alapigazságairól Loyolai Szent Ignác óta.” Majd a szócikkből kiderül, hogy a lelkigyakorlat fogalom a katolikus egyházban „már jóval Szent Ignác előtt is élt jámbor gyakorlatok és módszerek jelölésére, s az aszketikus teljesítményt vagy az elmélkedő elmélyülést hangsúlyozták vele. Szent Ignác újabb részleteket emelt ki: az elmélkedések az akkori exegézis alapján csak Jézus életére irányultak (nem az erényekre, isteni tulajdonságokra stb.); Ignác az elmélyülés lehetőleg komplex módszerét ajánlotta, s ezzel újból fölfedezte a lelki érzékekről szóló tanítást; a napnak mindig a lelki érzékek gyakorlatoztatásával kell befejeződnie; legfontosabb, hogy a lelkigyakorlatból jó elhatározások szülessenek.” A lelkigyakorlat végzését a kánonjog előírja a papoknak, szerzeteseknek, szentelődőknek, de az egyház ajánlja híveinek bizonyos életesemények (például a házasság) előtt is. XI. Piusz pápa 1929 decemberében kiadott *Mens nostra* kezdetű enciklikájában hangsúlyozza a fontosságát minden keresztény ember számára.

1987 nyarán II. János Pál pápa csanádi püspökké nevezte ki. A rendszerváltás után nagymértékben támogatta a szerzetesi közösségek újrászerveződését és az általuk fenntartott intézmények újrakialakítását egyházmegyéje területén. Ennek keretében kezdték meg ismét oktató és nevelő tevékenységüket Szegeden a piaristák és a Miaszszonyunkról Nevezett Szegény Iskolanövérsek, valamint az 1950. évi föloszlatást követő kényszerszünet után megjelentek a városban a ferences, a minorita és a jezsuita szerzetesek. Az egyházi ingatlanok ügyeinek rendezésében nagy szerepet vállalt, s évekig a Magyar Katolikus Püspöki Kar alelnöke volt. 1993-ban a Délmagyarország közvélemény-kutatása alapján az év emberévé választotta. 1995-ben vezetésével került sor a szeged-csanádi egyházmegye zsinátára, mely többek között megalkotta a püspökség pasztorációs tervét. 2000-ban a város közgyűlése Szeged díszpolgárává választotta. 2006 augusztusában vonult nyugdíjba, a püspöki székben Kiss-Rigó László követte.

Könyvében Gyulay Endre 1973 és 1975 között tartott lelkigyakorlatainak szövegét közli. A lelkipásztor a hívek lelki gondozását végző, az ünnepre (húsvét, templomszentelési évforduló stb.) őket lélekben fölkeszítieni igyekvő szolgálatának dokumentumai ezek. Az elhangzottakat magnószalagra rögzítették, majd azok legépelt változatát tisztázta és véglegesítette a könyv írója. Ennek következtében a kötet szerkezete és tematikája sem egységes. A könyvben szereplő elmélkedés, meditációk központjában a keresztény ember Istennel

való kapcsolata áll, amely kapcsolatnak legfontosabb elemei: Jézus Megváltóként, Istenként való elfogadása, valamint az általa alapított egyház szertartásainak megismerése és az azokon való tudatos és fölkeszült részvétel.

A katolikus egyház egyik legfontosabb szertartása a szentmiseáldozat bemutatása, amely során a pap szolgálata által, közreműködésével a kenyér (az áldozati ostyá) és a bor Jézus Krisztus valóságos testévé és vérévé változik a katolicizmus tanítása szerint. Így a kötetben – különösen a húsvétot megelőző lelkigyakorlati elmélkedésekben – megfelelően nagy hangsúllyal szerepel az Oltáriszentség. Könyvében hangsúlyozza ugyanakkor Gyulay Endre, hogy az Eucharisztia (a katolikus hívek közvetlen találkozása Jézus Krisztussal) nem önmagáért, és nem önmagunkért való szentség. Abból kell a keresztény katolikus embernek erőt meríteni, hogy a közösség és embertársai javára munkálkodhasson. Mint a püspök fogalmaz: „Hiába szívom én ki – a szőlővessző –, Krisztusból a szentáldozásban az isteni erőt, ha az érett fürtjét nem hasznosítom az emberek számára – semmit nem ér”

A Jézustól vett főparancsra utalva vallja a kötet írója: „A keresztényeknek az egyenruhájá a felebaráti szeretet.” Jézus tanítványairól, az apostolokról, valamint az első keresztényekről a következőket olvashatjuk. „Szeretettel közelednek az emberekhez. Fölkarolják a rabszolgákat, akiket akkor még ember számba nem vettek. Ugyanúgy bánnak az előkelőkkel, mint a rabszolgákkal, a legegyszerűbbekkel és a legha-

t a l m a s a b b a k k a l .
Mindenki egy a szemükben, mert ember, mert Krisztus titokzatos testének a tagjai, mert keresztények.”

Egyik elméldésében az önfeláldozás és az egyéni vallásosság mellett a közösségben megélt hit fontosságát hangsúlyozza Gyulay. „Az utolsó vacsorán a főparancs szövegén módosít: Nem azt mondja, hogy szeresd felebarátodat, mint önmagadat, hanem az mondja: szeressétek az embereket úgy, mint ahogy én szeretlek titeket. Az önfeláldozásnak minden típusával. Nem addig, amíg bírom, hanem addig, ameddig szükségünk van rá. Valami teljes értékűt, az önfeláldozásnak a példáját mutatta be. Itt nem

GYULAY ENDRE PORTRÉJA PATAY LÁSZLÓ FRESKÓJÁN A DÓMBAN

fér meg a legkisebb gyűlölet sem. Itt nincs helye a legkisebb pillanatra sem annak az ellenséges érzésnek, amely önmagából valamit is meg akar tartani, amit

gyakorlatok, beszédek. (Szege, Bába Kiadó, 2008. 281 o.)

nem akar rá árasztani az emberekre.”

Gyulay Endre könyve nem tudományos értekezés, nem teológiai szakmunka, hanem a gondolkodó, a Jézus Krisztust a világban és saját magában kereső keresztény ember számára készített – a szó vallástörténeti értelmében is – útravaló. A bibliai példázatokat, szentéletrajz-részleteket, szépirodalmi művekből (elsősorban Sík Sándor, Rónay György írásaiból, de utalás van Ady vagy József Attila szövegeire is) idézeteket tartalmazó lelkigyakorlatos beszédekből, elméldésekéből összeállított kötet elolvasása után (már csak a szerző fölkészültsége és a könyv valamennyi szavát, mondatát átható mély, őszinte keresztény hite miatt is) megállapíthatjuk: Jézus feléd is nyújtja kezét.

(Gyulay Endre: Jézus feléd is nyújtja kezét. Plébániai háromnapos lelki-
gyakorlatok, beszédek. Szege, Bába Kiadó, 2008.

Miklós Péter

Ünnep és emlékezés

HÚSZÉVES A SZEGEDÉRT ALAPÍTVÁNY

A mai nap, ünnep és emlékezés.
Emlékezünk arra a nagyszerű kezdeményezés megvalósulására, amit ünnepi és hétköznapi meghatározásként **SZEGEDÉRT ALAPÍTVÁNY** határozunk meg és emlegetünk.

A mai napon 20 éve, hogy a kezdeményezés valósággá vált és megkezdte azt a csodálatos pályát, amit attól kezdve, minden évben és az éveken belül sok-sok napon említünk, amiről beszélünk, olvasunk, és amiért dolgozunk, áldozunk anyagiakat és szellemieket. .

Említjük, mint példaadó összefogást, mint mecénást, mint felismerőt, mint szegediségünk megjelenítőjét. Visszaemlékezni bármely eredményes tevékenységet folytató intézmény, tevékenységben élő szervezet múltjára nagy bátorság és egyben a hibák elkövetésének forrása is, de nélkülözhetetlen kelléke életünknek.

Visszaemlékezünk a kezdeményező Debreczeni Pálra, aki örökértéket hozott létre és, mintha ma is köztünk lenne, érezzük féltő, de célokban is határozott gondoskodását.

Emlékezünk mindazokra, akik már nem érhatték meg ezt az ünnepet. Mint díjazottakra, mint a megtisztelő tisztséget betöltőkre, mint támogatást nyújtókra, hogy lehetővé tették az értékek feltárását és azok megjelenítését.

Emlékezünk a kezdetekre is.

A megalakulás folyamata két egymás mellett működő szervezés tevékenység volt.

Tisztázódtak a szervezeti létrehozásának feltételei és az alapítványi működésének szükséges tennivalók sora.

Az alapítók köre kialakult és az erkölcsi támogatás mellett egyre biztosabbá vált a nélkülözhetetlen anyagiak megteremtésének lehetősége is, (csak emlékeztetőül: az akkori gazdasági feltételek mellett valamennyi alapítónál döntő volt, a felügyeleti szervek, az adóhatóság engedélyének megszerzése, ami jelentett közgyűlési határozatot, trösztí engedélyt stb.

Még kell vallani, hogy ezek megszerzése nem volt egy könnyű folyamat, (pl. a gabonaiipari döntésben az akkori trösztí igazgató tanácsnak kellett igent mondani)

Az alapító vállalatok és a városi képviselőinek a szabályosság betartása és némely esetben a harcosága döntött a hozzájárulás teljesítéséhez.

Név szerint és abc sorrendben, akik az alapítók képviselőiként írták alá az alapítási okmányt:

Bihari Vilmos, Csonka István, Csölle Tibor, Debreceni Pál, Pap Elemér, Prohászka Ottó, Rósa László és Zádori János.

Engedjék meg, hogy az alapító társaink, akik ezt az ünnepet nem élhették meg külön is megemlékezzük: Csölle Tibor, Debreceni Pál, Zádori János; közreműködői munkásságukat emlékeként is megőrizzük.

Megkezdődött az aprólékos szervezési munka. Az alapítók képviselői lefektették - nem vita mentesen, de a helyest irányt választva- az alapelveket. (ezt ma már megállapíthatjuk) Rögzítették az alapítói vagyont. Ez akkor 9,2 millió Ft volt.

Ezek lehetővé tették, hogy a díjak, támogatások mellett a működésre is megfelelő -több éves előre tartással- megalapozottság biztosítható, és a folyamatos működés mellett rendelkezésre álljon.

Az előzőekben vázolt tevékenységgel párhuzamosan megkezdődött az alapítvány „alkotmányának” megfogalmazása. Ez sem volt „könnyű”, mert lényegében a szegedi környezetben alapítványi szakmai tapasztalat, ismeret nem állt rendelkezésre.

Több ülésen és az alapítókval való egyeztetéssel, a Csongrád Megyei Gabonaiipari vállalat igazgatói szobában, egy budapesti alapítványi szakértő és Tóth Károly jogász professzor, alkotmányjogász közreműködésével megfogalmazódott az országo-

* Elhangzott július 4-én, a Szegedért Alapítvány 20. évfordulóján a D. Galériában

san 26. sorszámot viselő Szegedért Alapítvány.

A munka szakmai alapjainak ismeretlensége és a tapasztalatok hiányában folyt. Ezért nagy örömet és további lendületet okozott és adott az országosan a 26-os sorszám és elismerés.

A lajstromba vétellel megkezdődhetett a célok megvalósítási munkája.

Az is felismertté vált, hogy az alapítvány folyamatos működését társadalmi alapon szakszerűen, eredményesen végezni nem lehet. Debreczeni Pál javaslatára ezt tevékenységet alapítványi titkári munkakörben, Bódi György kezdte el. Itt meg kell említeni, hogy Bódi György országosan elismert alapítványi szakemberré vált és a 20 éves tevékenységével lendületben tartotta az alapítványt, következetesen fejlesztette a lehetőségek tárát, szakmai kifogások a tevékenységünket nem érte, az alapítvány minden napi tevékenységében az előírásoknak megfelelően, szabályoknak megtartásával folyt, folyik a munka.

A rendszeresen folyó munka lehetővé tette, hogy az elnökség és a kuratóriumok közös ülésén meg egyezés született a fődíjat és a kuratóriumi díjakat megjelenítő szobor és plakettek megjelenítésében. A művészeti alkotások Lapis András művész munkáját dicséri.

A kiválasztott szobor ma már köztéri szoborként is megjeleníti az Alapítványt, és ma már több éve gazdagítja Városunkat ez a nagyszerű alkotás, a szökőkutas Szeged Múzsája szobor.

A szervező munka mellett megkezdődött a működés céljának első teljesítési előkészítő tevékeny-

ség, az első fődíjas és a három kuratóriumi díjak odaítélésének javaslatainak gyűjtése és kritikai megítélése. Felismert volt, hogy ez létkérdés, az Alapítvány jövőjének meghatározójaként ismerte fel a helyzetet az akkori elnökség. Vita volt és számos jelölt is. Ma már megállapítható, hogy az elnökség és a kuratóriumok helyes döntéseket hoztak. Az első fődíjas Szőkefalvy Nagy Béla matematikus volt.

Ünnep, mert az ALAPÍTÁNY megjeleníti és kifejezi az összefogás és az eredményesség nagyszerűségét. Ha lehetek szubjektív, akkor megfogalmazhatom, hogy igaz tartalmú kifogásolás nem érte ezt a tevékenységet sem szegediek sem a gyűttmöntek felől működését.

Elmondható ez a mindenkori elnökségi tevékenységről és a minden napok tenniyeit intézőiről. Lássunk a felsorolhatatlan sokak közül hitvallásunkból és a konkrét megvalósulásokból:

* Várost és a közjót szolgáljuk,

* Vezérlő elv, az érték felmutatása a művészetben, a tudományban, a társadalmi tevékenységben.

Csak statisztikai alapon értékelve is magas ívű tevékenységről van szó:

150 millió forintot fordítottunk a díjazásokra, a pályázatokra, a céloknak megfelelő támogatásokra,

Közel 300 könyv, DVD, CD, és film jelent meg az ALAPÍTÁNYi támogatással,

Több mint 150 tanulmányi úthoz adtunk támogatást, melyet fiatal szegedi kutatók és művészek tudtak hasznosítani

Ugyancsak 150 konferencia, kiállítás, fesztivál sikeres megrendezését segíthettük megvalósítani.

Megbecsülhetetlen az előzőekben soroltak szellemi és anyagi haszna, az embert formáló és felemelő értéke:

És megállapíthatjuk, hogy az alapítvány felismer, értékkel és elismer.

Ezért köszönet a tudományos, Szőkefalvy Nagy Béláról elnevezett kuratóriumnak, köszönet a művészeti, Gregor Józsefről elnevezett kuratóriumnak és köszönet a társadalmi-állampolgári, Debreczeni Párról elnevezett kuratóriumnak, azok elnökeinek a gondos és nem egyszerű tevékenységért, amelyet ebben a húsz évben végeztek.

Személyes örömet fejezem ki, egyben a megtiszteltetést köszönöm, hogy az alapítvány támogatói, alapítványért tenni akaró és tevő közösség előtt beszélhettem.

Az alapítvány Elnöksége és Kuratóriumok nevében köszönjük a bizalmukat, hogy a helyes és jó célok érdekében végzett tevékenységet Önök és a támogatásukkal igazolt bizalmukat adják a kezdeményezőnek és alapítóknak.

Kívánjuk, hogy minél több öröm és elégedettség öveze a Szegedért Alapítvány tevékenységét.

Köszönetet mondunk a nagyobb mértékkel támogatóknak, (természetesen nem kisebbitve szeré-

nyebb lehetőséggel bírók szerepét) ahogy magukévá tették a Szegedért Alapítvány célkitűzéseit és folyamatában rangos és elismerésre méltó tevékenységet segítik a szegediség erősítésében folyó munkát.

Befejezésül engedjék meg, hogy idézzem Debreczeni Mónika 2008- 2009 évben tevékenykedő soros elnök gondolatait, amelyet a gála alkalomával, az ez évi ünnepi beszédében fogalmazott:

„Szegedivé lenni lélekben, vagy valóban sem nehéz, hiszen a város, mint ez a város is sokakat meghódít, rajongóvá tesz.

De szegedinek maradni úgy, hogy részesévé, generálójává, életerővé váljunk mindannak, amitől ez a város mind erre képes, már sokkal nehezebb. Ez már elkötelezettség, kitartás és olyan közösségi szellem megélése, gyakorlása, amely ma is képes lenne arra, hogy változást hozzon bármely város életében.”

Tisztelettel megköszönöm kitüntető figyelmüket! Az alapítvány Elnöksége nevében kívánom, hogy e reprezentatív környezetben, a művészeti milióban ünnepeljenek, emlékezzenek, és ne feledkezzenek el arról sem, a Szegedért Alapítvány a Városért, a városban élő és tevékenykedő polgáraiért továbbra is megérdemli az Önök és jövő nemzedékeinek figyelmét!

Prohászka Ottó

LAPIS ANDRÁS: SZEGED MÚZSÁJA

IFJ. NOVÁK MIHÁLY (SZABADKA) LOMOGRÁFIÁJA

Borító grafika, szerkesztés és előkészítés

Nyomdamester **RealProStudio**
alkotó technológia